

Nuoren identiteettityön tukeminen lastensuojelun avoimuollollisena kodin ja koulun
kanssa tehtävänä työnä

AUVINEN-TORNBERG OUTI

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Nuorisotyö ja nuorisotutkimus

Pro gradu – tutkielma

Syyskuu 2013

Tiivistelmä
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

AUVINEN-TORNBERG, OUTI: Nuoren identiteettityön tukeminen lastensuojelun avoimuollollisena kodin ja koulun kanssa tehtävänä työnä

Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen Pro gradu -tutkielma, 130 sivua
Ohjaaja: Päivi Honkatukia
Syyskuu 2013

Tutkielmani lähtökohdat ovat nuorten identiteettityössä modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnan murroksessa ja omassa työssäni lastensuojelun avoimuollollisessa kodin ja koulun kanssa tehtävässä työssä. Tavoitteenani on lisätä tietoisuutta nuorten identiteettityön luonteesta eri konteksteissa – kotona, koulussa ja vertaisryhmässä. Tutkimuskysymykseni koskevat tapoja, joilla nuorta ympäröivien identiteettikontekstien edustajat ottavat kantaa nuoren toimintaan, positiota, joka nuorelle rakentuu oman identiteettinsä rakentajana lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa sekä prosessissa syntyneen tiedon käyttöä. Tutkielmani tieteenfilosofinen lähtökohta on kriittinen realismi, jonka mukaan on merkittävää, millaiseen maailmaan synnymme ja millaiset tendenssit ja emergenssit ohjaavat toimiamme.

Tutkimukseni on tapaustutkimus, joka nojaa teoreettisesti Côté'n ja Levine'n myöhäismodernin yhteiskunnan yksilöllistymiskehityksen huomioivaan identiteettikonstruktion. Tutkimusaineistoni muodostuu kahden nuoren ja heidän identiteettikontekstiansa edustajien haastatteluista. Aineiston analyysin teoreettisena välineenä käytän identiteetin lisäksi position käsitettä sekä tutkimuskontekstini kannalta olennaisia poikkeavaksi leimautumisen ja yhteisöreaktion käsitteitä.

Tapaustutkimukseni pojat Antti ja Heikki kertovat elämästään kotona, koulussa ja kaveripiirissä. Heidän tarinoitaan täydentävät omasta näkökulmastaan poikien äidit, opettajat ja lastensuojelun työntekijät. Näin syntyy tietoa poikien positiosta oman identiteettityönsä tekijöinä sekä identiteettityön tukemisesta lastensuojelun intensiivisen tuen kontekstissa.

Tutkimustuloksia ja päätelmiä: Nuoren vertaisryhmän vaikutuksen vähäinen huomioiminen nuorten identiteetin muotoutumisessa ja nuoren äänen kuulumattomuus monialaisissa neuvotteluissa; identiteettityötä tukevien palvelujen pirstaloituneisuus, ketjuuntuminen ja kasautuminen sekä vaikeneminen olennaisesta tiedosta suhteessa toiseen identiteettikontekstiin; hienovaraisuus toisia aikuisia kohtaan ja leimaavat yhteisöreaktiot tai näköalattomuus suhteessa nuoreen; nuoren identiteettikontekstien toimijoiden yhteisten, huolelliseen pohdintaan ja dialogiin perustuvien nuoren hyvän tulevaisuuden ennakoitien korvautuminen kiireellä ja toimenpidekeskeisellä työllä kunkin palvelun sisällä.

Asiasanat: nuoruus, identiteetti, positio, yhteisöreaktio, lastensuojelu, intensiivisyys, monialaisuus.

Abstract
University of Tampere
School of Humanities and Social Sciences

AUVINEN-TORNBERG, OUTI: The support of the identity work of young people in open care child welfare executed together home and school.

Youth Work and Youth Research, Master`s theses, 130 pages
Supervisor: Päivi Honkatukia
September 2013

The basis of my research lay with the indentity work of young people within modern and late modern society transition, and in my own work in open care child welfare executed together home and school. My goal is to increase awareness of the nature of young people's identity work in different contexts - at home, school, and peer group. My research questions focus on the ways in which the representatives of identity contexts of a young person take a position regarding the actions of the young person, and the position, which is constructed upon young person by him or herself as a builder of one's own identity in the context of intensive work of child welfare and the use of the knowledge produced in the process. The scientific philosophical basis for my research lies within critical realism, according to which, it is imperative, to what kind of world we are born to and what are the tendencies and emergences that drive our actions.

My research is a case study, which is based on identity contruction. It acknowledges the late-modern society's individualization development theory by Cote and Levine. The research material consists of the interviews of two young persons and the representatives of their indentity contexts. As means of theoretial analysis I use identity, the concept of position, as well as concepts of stigma and societal reactions relevant for my research context.

The case study boys Antti and Heikki tell about their life at home, school and circle of friends. Their stories are complemented by the boys` mothers, teachers and child welfare workers from their own perspective. This is how information is generated on the boys own position in their own identity work as well as the support of the indentity work in the context of the intensive child welfare.

Results and conclusions: The ignorance of the youth peer group influence in the formation of indentity and the inaudibility of the youths voice in multisectoral negotiations; the scattertness, concatenation and aggregation of services supporting identity work, as well as silence regarding relevant information in relations to other identity contexts; subtlety towards other adults and stigmatizing societal reactions or lack of prospects in relation to the young person; replacement of carefull and dialog based forecast of the young persons good future by actors of the young persons identity context by haste and action centered work with in every service.

Key words: youth, indentity, position, society reaction, child welfare, intensive, multisectoral

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 NUOREN IDENTITEETTI MODERNIN JA MYÖHÄISMODERNIN TAITTEESSA	4
2.1. Suuria linjoja	4
2.2. Identiteettitutkimuksen suuntauksia	6
2.3. Côtèn ja Levinen identiteettikonstruktio	9
2.3.1 <i>Identiteetti myöhäismodernissa</i>	12
2.3.2 <i>Identiteettipääoma</i>	14
2.4. Teini-ikäisten identiteettikehityksen erityispiirteet, identiteettityön kontekstit ja niiden sisältämät resurssit	20
2.4.1 <i>Identiteettityö alkaa</i>	21
2.4.2 <i>Identiteettityö syvenee</i>	23
2.4.3 <i>Identiteettityön kontekstien sisältämät taloudelliset ja sosiaaliset resurssit</i>	26
2.4.3.1. <i>Kontekstina perhe</i>	29
2.4.3.2. <i>Kontekstina vertaisryhmä</i>	31
2.4.3.3. <i>Kontekstina koulu</i>	32
3 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO TUTKIMUSKONTEKSTINA	35
3.1. Riskien hallintaa ja huolipehettä	37
3.2. Nuoret lastensuojelun avohuollossa – nuorisososiaalityötäkö?	38
3.3. Yhteisöreaktio ja leimattu identiteetti	40
3.4. Lastensuojelun intensiivinen työ	43
3.5. Tutkimuskonteksti ja tutkimuskysymykset	47
4 TAPAUSTUTKIMUS VIITEKEHYKSENÄ	49
4.1. Kriittinen realismi ja identiteettiään rakentavan nuoren positio	49
4.2. Tapaustutkimuksen viitekehys, aineisto ja tapausten analyysikehys	53
4.2.1. <i>Aineisto</i>	54
4.2.2. <i>Tapausten analyysikehys</i>	57
4.3. Tutkimuksen etiikka	60

5	15 -VUOTIAAT IDENTITEETTIÄÄN RAKENTAMASSA	62
5.1.	Antti – ”Perusnuori”	62
5.1.1.	<i>Lähiyhteisön näkökulma Antin ja äidin kertomana</i>	62
5.1.2.	<i>Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: kouluyhteisö erityisopettajan kertomana</i>	68
5.1.3.	<i>Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: lastensuojelun sosiaalityö sosiaalityöntekijän kertomana</i>	74
5.1.4.	<i>Lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulma ohjaajien kertomana</i>	79
5.1.5.	<i>Yhteenveto eri konteksteista</i>	87
5.2.	Heikki – ”Hiljainen”	89
5.2.1.	<i>Lähiyhteisön näkökulma Heikin ja äidin kertomana</i>	89
5.2.2.	<i>Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: kouluyhteisö luokanvalvojan kertomana</i>	96
5.2.3.	<i>Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: lastensuojelun sosiaalityö sosiaalityöntekijän kertomana</i>	101
5.2.4.	<i>Lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulma ohjaajien kertomana</i>	105
5.2.5.	<i>Yhteenveto eri konteksteista</i>	112
6	POHDINTA	114
6.1.	Tapausnuorten positiot identiteettinsä rakentajina lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa	115
6.2.	Lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa syntyneen nuorten positiota koskevan tiedon käyttö	117
6.3.	Tutkimuksen kriittinen tarkastelu ja jatkotutkimuksen paikat	120
	LÄHTEET	124

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Côtè`n ja Levine`n identiteettikonstruktio; identiteetin objektiiviset ja subjektiiviset ulottuvuudet	10
Kuvio 2. Côtè`n ja Levine`n identiteettikonstruktio; identiteetin muokkaamisen tekijät myöhäismodernissa yhteiskunnassa.....	13
Kuvio 3. Nuoren identiteetin rakentumisen ja position analyysikehys.....	57
Kuvio 4. Antin positio, identiteettityö ja siinä ilmenneet pulmat perheen ja lähiyhteisön näkökulmasta Antin ja äidin kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana	68
Kuvio 5. Antin positio, identiteettityö ja pulmat kouluyhteisön näkökulmasta erityisopettajan kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.....	74
Kuvio 6. Antin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta sosiaalityöntekijän kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.....	79
Kuvio 7. Odotukset intensiivisen työn prosessille sekä aukot ja vaikenemiset odotuksissa	80
Kuvio 8. Antin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulmasta ohjaajien kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.....	87
Kuvio 9: Heikin positio, identiteettityö ja siinä ilmenneet pulmat lähiyhteisön näkökulmasta Heikin ja äidin kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana	96
Kuvio 10: Heikin positio, identiteettityö ja pulmat kouluyhteisön näkökulmasta opettajan kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana	101
Kuvio 11: Heikin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta sosiaalityöntekijän kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana.....	105
Kuvio 12: Odotukset intensiiviselle työprosessille ja toiveet Heikin elämän järjestymisen suhteen	106
Kuvio 13: Heikin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulmasta ohjaajien kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana.....	112

1 JOHDANTO

Kun kerron itsestäni muille, kerron identiteetistäni, siitä kuka olen, millainen olen, mitä opiskelen, mistä pidän, mitä teen työkseni, missä asun, mitkä ovat roolini perheessäni ja paljon muuta. Samalla teen itseni tunnistettavaksi muille ja liitän itseni osaksi yhteisesti jaettuja merkityksiä. Usein toivon myös, että muut ajattelisivat minusta samoin kuin itse ajattelen itsestäni. Toisille tai itselle kerrotuilla identiteettitarinoillani tavoittelen jatkuvuutta, samuutta ja yksilöllisen eheyden kokemusta. (Erikson 1968; MacIntyre 1985.)

Minulle tämä on jo toinen gradu, jonka parissa olen askarrellut. Molemmat tutkielmani käsittelevät työtä, joka uutuudessaan, kuten aikoinaan etsivä nuorisotyö 1990-luvulla tai intensiivisyydessään ja monialaisuudessaan, kuten nykyinen intensiivinen lastensuojelutyöni 2000-luvulla, ovat olleet hämmentäviä ja paljon kysymyksiä herättäviä kokemuksia. Se, että minun on täytynyt tutkia niitä itse, kertoo jotakin minusta itsestäni: Minun on täytynyt ymmärtää ja tietää oman kokemuksen kautta, minkälaisessa maailmassa elän, mitä teen itselleni ja muille ja mitä tavoittelen. Kun kuvittelen ymmärtäväni, miten asiat ovat, olen valmis siirtymään eteenpäin. Tässä suhteessa vaikutan olevan jatkuvasti samassa mutta kuitenkin erilaisessa tilanteessa kuin ne nuoret, joiden parissa teen työtä. He etsivät sitä ensimmäistä itseään, tutkailevat maailman tilaa ja pohtivat suhdettaan itselle tärkeisiin ihmisiin ja ympäristöönsä.

Yli kolme vuosikymmentä työelämässä nuorten maailmaa eri näkövinkkeleistä seurattessani ja itse muun muassa koulumaailmassa lisäopetuksen opettajana työskennellessäni olen pannut merkille, kuten moni muukin, että nuorten itsen etsintä ja oman paikan löytäminen, jotka nimeän kirjoitelmassani identiteettityöksi, on vaikeutunut. Vaikeutuminen ilmenee arjessa monin tavoin: jo varhain alkavina koulunkäynnin vaikeuksina, pitenevinä siirtymäaikoina perusopetuksesta toiselle asteelle, koulunkäynnin keskeyttämisinä, vaikeutena löytää ammatillista suuntautumista sekä lopulta vaikeuksina siirtyä työelämään. Näin siitä huolimatta, että ohjausta ja tukea on lisätty niin sanottuihin nivelvaiheiden siirtymiin viimeisten vuosien aikana ja tullaan lisäämään jatkossakin. Esimerkkejä tukitoimista ovat etsivä nuorisotyö, koulutus- ja uraohjaushankkeet ja tänä vuonna 2013 voimaan astunut nuorisotakuu.

Minussa on herättänyt jopa ärtymystä tapa, jolla nuorista puhutaan ja jolla heitä hallinnoidaan. Mielestäni osoittaa suorastaan ylimielisyyttä puhua nuorista syrjäytyneinä tai edes

syрjäytymisuhanalaisena väestöryhmänä yhteiskunnassa, joka ei kykene tarjoamaan työtä ja koulutusta sitä haluaville ja joka ehkä juuri siksi erilaisin leimaamisen keinoin varmistaa jo varhain, minkälainen tie on kullekin varattuna. Viime vuosituhannen viimeisinä vuosikymmeninä rakennettu tasa-arvoistamiseen pyrkivä hyvinvointiyhteiskunta on vaihtunut erilaisin riskiseuloin riskiryhmiä etsivään ja heitä hallinnoivaan riskiyhteiskuntaan. Ehkä minulle socialisaation ammattilaisena selkeimmin näyttäytyvä ja perheiden ja nuorten elämään eniten vaikuttava muutos on eriarvoisuuden ja epävarmuuden lisääntyminen sekä siitä johtuva kamppailu paikasta auringossa ja pelko pelistä putoamisen seurauksista. Huolet ja riskit sävyttävät puheen nuorista harmaaksi ja ilottomaksi ja vain vähän luottamusta tulevaisuuteen sisältäväksi varoitteeksi.

Nuoret, joita olen työssäni viime vuosina kohdannut, ovat pääsääntöisesti peruskoulun yläkoululaisia, siis iältään 13-17-vuotiaita. Heidän identiteettikehityksensä on varsin keskeneräinen ja kohtaamisemme ovat tapahtuneet tilanteissa, joissa esteitä on jo kasaantunut nuoren polulle monella elämänalueella – kotona, koulussa ja usein myös vapaa-ajalla. Heidän ja heidän perheidensä sekä verkostojensa kanssa tehtävä intensiivinen lastensuojelutyö on vuorovaikutukseen ja ongelmallisista tilanteista selviytymiseen keskittyvää ja nuoren identiteettityön esteitä poistamaan pyrkivää työtä. Työtavalla on saavutettu hyviä tuloksia, mutta minua kiinnostaa, miksi niitä on saavutettu, mitä voitaisiin tehdä paremmin ja mitkä ovat toiminnan mustat pisteet.

Intensiivisessä lastensuojelutyössä kohtaamme nuoren fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen identiteettityön rakentumisen kontekstit – kodin, koulun ja vertaisryhmän – yhteisesti suunnitellussa ja toteutetussa työprosessissa, jota sosiaalityöntekijä on nuorelle ja perheelle hakenut. Emme kuitenkaan ole intensiivisen työn sisällä puhuneet työstämme nuoren identiteettityön tukemisena kuin ehkä ohimennen, emme ainakaan identiteetin rakentumisen laajassa merkityksessä. Lähestyn tätä aukkoa tiedoissani tapaustutkimuksen avulla. Asetan tutkimuskontribuutioksi tiedon ja tietoisuuden lisäämisen nuoren identiteetin rakentumisesta myöhäismodernin yhteiskunnan näkökulmasta monialaisen intensiivisen lastensuojelutyön kontekstissa.

Tutkielmani toisessa luvussa pohdin modernin ja myöhäismodernin taitteessa olevan yhteiskunnan nuorten identiteettityölle asettamia ehtoja. Näen ne tendensseinä, joiden vaikutuspiirin alaisina olemme. Tendensseistä keskeisimpänä pidän niin sanotun yksilöllistymisprosessin vaikutusta nuorten identiteettityöhön. Erik H. Eriksonin (1968) identiteettitutkimusta en voi mitenkään sivuuttaa sen identiteettitutkimuksen kannalta keskeisen merkityksen takia, joten muutama sana siitä on tarpeen. Samoin on tärkeää identiteettitutkimuksen päälinjojen, psykologisen ja

sosiologisen, keskeisten erojen kommentointi oman tutkielmani aihealueen ja itseymmärrykseni kannalta.

Tämän jälkeen pääsen kiinni itselleni uuteen asiaan eli Côté'n ja Levine'n (2009) myöhäismodernin yhteiskunnan yksilöllistymistendenssin huomioivan identiteettikonstruktion esittelyyn. Luku kaksi päättyy kuvaukseen teini-ikäisten identiteettityölle tarjoutuvista resursseista ja erityispiirteistä eri konteksteissa, perheessä, kaveripiirissä ja koulussa.

Luvussa kolme käsittelen lastensuojelun avohuoltoa tutkimuskonteksina. En niinkään esittelen lastensuojelun avohuoltoa itsessään, vaan tarkastelen sitä ulkopuolelta osana riskipolitiikan regiimiä ja nuorten asemaa lastensuojelun osin näkymättömänä ryhmänä. Lisäksi esittelen tässä ajassa tuiki tärkeänä pitämäni asian eli yhteisöreaktioiden nuoria leimaavan mekanismin. Intensiivistä monialaista lastensuojelutyötä esittelen lyhyesti käsitteiden intensiivinen ja monialainen osalta, jotta lukija saa käsityksen, minkälaiseen tutkimuskontekstiin tapaukseni nuoret sijoittuvat. Konteksti käsitteenä on monessakin merkityksessä tärkeä tutkielmani kannalta, ei vain tutkimusmielessä, vaan myös nuoren identiteetin rakennuspaikkana ja työntekijöiden työalueena sekä ammatillisena suuntautumisena. Luvun kolme lopuksi esittelen tapaustutkimukseni tutkimuskysymykset, jotka käsittelevät nuorten identiteettityön tukemista lastensuojelun intensiivisessä työssä, siitä tietoisiksi tulemistä sekä nuoren positiota oman identiteettinsä rakentajana edellä mainitussa kontekstissa.

Luvussa neljä paljastan tieteenfilosofisen lähestymistapani. Kriittisen realismin ajattelutavan myötä tunnen palaavani kotiin ja olevani uskollinen sille 1970-1980 -lukulaiselle nuorelle naiselle, joka pyrki ymmärtämään maailmaa ympärillään. Identiteetti on ajattelussani edelleen aikaan ja enimmäkseen myös paikkaan sidoksissa oleva käsite, joten sille on hyvä löytää positio. Tätä etsin ja löydän enemmän kuin etukäteen ajattelinkaan löytäväni. Aineistoni perustuu kahden identiteettityötään tekevän nuoren ja heidän verkostonsa haastatteluihin. Analyysikehikon kehittämisessä hyödynnän identiteetin ja position rakentumista tutkineita teoreetikkoja. Olen pyrkinyt huomioimaan eettisesti nuoret ja perheet tutkimuksen ja erityisesti tapaustutkimuksen tarkan katseen kohteena. Esittelen tutkimusetiikkaani luvun neljä lopuksi.

Luvussa viisi kerron kahdesta tärkeästä 15-vuotiaasta nuoresta, Antista ja Heikistä, joiden valinta tutkielmani tapauksiksi on ollut tietoinen liittyen intensiivisen työn asiakasohjaukseen. Haastattelut, joita kummankin nuoren itsensä lisäksi on viisi nuoren lähipiiristä, muodostavat kokonaisuuden, jota analysoin kehittämäni analyysikehikon puitteissa tapauksien kerronnan edistyessä ja koostetusti

tapaus kerrallaan. Pysin olemaan analyyseissäni haastattelemini ihmisten elämää ja työtä kunnioittava ja samalla tehtyä työtä kriittisesti arvioiva.

Luvussa kuusi pohdin kummankin tapauksen tuottamaa tietoa suhteessa teoriaan nuoren identiteettityöstä modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnan taitteessa ja pyrin antamaan vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Lisäksi pohdin tutkimusprosessin kulkua kriittisesti ja antaa jatkotutkimuksen tekemiseksi.

2 NUOREN IDENTITEETTI MODERNIN JA MYÖHÄISMODERNIN TAITTEESSA

2.1. Suuria linjoja

Maailman kompleksisuus, jonka nuoret tuoreesti kohtaavat, ei tarkoita ainoastaan heille uutta ja ennen kokemattomaa maailmaa, vaan koko maailman uudistumisen suurta prosessia, jonka myös aikuisväestö kohtaa. Kyse on modernin länsimaisen yhteiskunnan siirtymästä kohti globaalia, riskipolitiikan kyllästämiä myöhäismodernia yhteiskuntarakennetta, jossa yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden ja kulttuuristen merkityksenantotapojen muutokset kyseenalaistavat modernissa yhteiskunnassa oppimiamme ja identiteettimme kannalta merkittäviä jatkuvuuden, samuuden ja eheyden kokemisen edellytyksiä.

Muutokset ravistelevat länsimaisten yhteiskuntien totuttuja hyvinvoinnin rakenteita, perheiden toimeentuloon, kulttuuriin ja kasvatukseen liittyviä sekä työmarkkinoihin, informaatioteknologiaan ja sukupolvisuhteisiin kytkeytyviä ehtoja. (Cieslick & Pollock 2002, 1; Aapola & Ketokivi 2005.) Tietoisuus globaalista, kaikkia koskettavasta maailmantaloudesta ja yhteisen ekosysteemimme rajallisuudesta siintää taustalla nousten aika ajoin rajusti päivänpolitiikan agendalle. Teknologia on muuttanut ratkaisevasti tapojamme olla vuorovaikutuksessa ja oppia uusia asioita. Teknologiasta ja sen käytöstä on tullut samalla yksi keskeinen tapa pyrkimyksissä hallita todellisuutta. Lasten kasvatusta ja nuorten identiteetin etsintä ovat useiden erilaisten diskurssien ja merkityksenantojen temmellyskenttänä, puhumattakaan kulutuksen vaikutuksesta tietoisuuteemme. (Sennet, 2004; 2007)

Siirtymää modernista ajasta myöhäismoderniin luonnehtivat monet kulttuuriset, institutionaaliset, taloudelliset ja sosiaaliset muutokset. Anthony Giddens (1991; Cieslick & Pollock 2002, 2-4) sanoo riskiyhteiskunnan konseptissaan muutosten koskettavan kaikkien kansalaisten elämää. Perinteisten elämänmuotojen ja traditioiden hitaasti purkautuessa ja uusien syntyessä tilalle perhe, työelämä, koulutus ja yhteisöt muuttuvat rajoiltaan liukuviksi ja sisällöltään monimuotoisiksi ja ennustamattomiksi. Tämän seurauksena elämän kompleksisuus ja riskit, joista erityisesti nuoria varoitellaan ja suojellaan, edellyttävät heiltä joustavaa käyttäytymistä ja refleksiivistä suhtautumista kaikissa arkipäiväisissä toimissaan. (Aapola & Ketokivi 2005, 22-26.) Neuvottelu- ja reflektiotaidot muodostuvat siten kasvavan sukupolven sosiaalisen ja identiteettityön keskeisimmiksi taidoiksi. Edellä mainittujen muutosten suhteen vanhempi sukupolvi on Côté'n (2007, 59-70.) mukaan jopa menettänyt osan kokemukseen perustuvasta nuorta ohjaavasta auktoriteetista ja luovuttanut ”huoltajuuttaan” itsensä ulkopuolelle kasvatuksen ammattilaisille. Kokemustiedon perusteella voin yhtyä tähän näkemykseen ja nähdä sen lisäävän vanhempien ja myös kasvatuksen ammattilaisten voimattomuutta, joskus jopa katkeruutta sekä kaipuuta modernin sisältämiin, nyt jo kadotettuihin, varmuuksiin.

Siirtymää yhteisöllisestä yksilölliseen maailman kokemiseen ja tapaan elää pidetään tyypillisesti länsimaisena myöhäismodernin yhteiskunnan ilmiönä, tosin tutkijat alkavat olla jo yksimielisiä sen globaalista levinneisyydestä. Yksilöllistyminen on edennyt prosessinomaisesti muutamien viime vuosisatojen kuluessa alkaen vahvojen, ihmisten arjen tukea ja kontrollia säätelevien traditioiden purkautumisesta, jota seurasi kollektiivisia uskomuksia ja normeja ylläpitävien traditioiden voiman heikkeneminen. (Beck, Giddens & Lash 1994.) Yksilöllistymisestä on Côté'n ja Levine'n (2009, 59) mukaan tullut normi, jonka saavuttamiseksi ihmisten on ponnisteltava ja tehtävä jatkuvasti valintoja suuresta määrästä oletettuja vaihtoehtoja. Tarjoutuvat tilaisuudet pärjätä ja osoittaa kyvykkyyttä voivat olla ihmisiä suuresti hyödyttäviä, mutta ne voivat olla myös taakkoja ja suurta pettymystä tuottavia ansoja.

Myöhäismodernin yhteiskunnan tarjoama valinnan ”vapaus” vaatii yksilöiltä jatkuvaa valppautta ja ihmissuhteiden reflektointia, välttämätöntä kykyä katsoa eteenpäin tulevaisuuteen ja tehdä sen suhteen valintoja, joiden kanssa on jatkossa eletävä. Kärjistäen ilmaistuna yksilöstä tulee yksin vastuullinen omista rajoitteistaan ja epäonnistumisistaan, jopa sellaisista rakenteellisista esteistä, kuten sosiaalinen luokka, rotu, sukupuoli ja ikä. Hyötyäkseen todella annetusta ”vapaudesta” yksilön on kyettävä harjoittamaan valpasta itsekuria oman itsen ja yhteiskunnan suhteen usein ilman

kollektiivista tukea ja ohjausta. Yksilöllisen valinnan ”vapauden” korostuminen antaa siis toisaalta uusia mahdollisuuksia ja toisaalta luo myös paineita erityisesti persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin rakentamiseen. Näkymä on nuoria ajatellen melko vaativa ja edellyttää heiltä uusia taitoja, joita Côté ja Levine (2009) kutsuvat identiteettipääomaksi.

2.2. Identiteettitutkimuksen suuntauksia

Identiteetin käsite itsessään on moniulotteinen ja useiden tieteenalojen tutkimuksen kohde. Perustaltaan se tarkoittaa suhteissa olemista kahdella ulottuvuudella: subjektin kokemuksia ja toimintaa suhteessa itseen sekä sosiaaliseen kontekstiin ja merkittäviin toisiin. Identiteetin rakentuminen alkaa, kun nuori samaistuu eli identifioituu merkittäviin toisiin ihmisiin, yhteisöihin, arvoihin ja elämäntyyliin. Vuorovaikutuksessa omaksumansa ja identiteetissään ilmentämänsä yksilölliset arvot ja elämäntyyli liittävät hänet kulttuurinsa jäseneksi ja välittävät samalla ideaaleja malleja tavoittelemisen arvoisesta elämästä. (Kosonen 2005, 146-147.)

Identiteettitutkimuksen klassikon, Erik H. Eriksonin (1968) tutkimukset identiteetin rakentumisesta lapsuuden kehitysvaiheiden kautta nuoruusiässä, sisältävät keskeisimmät alaa koskevat teoriat, joiden perustalle myöhemmät tutkijat ovat rakentaneet kutakin aikaa reflektivat ja teoriasuuntaa heijastavat teoriansa. Eriksonin teoria ihmisen psykososiaalisista kehitysvaiheista laajensi psykoanalyttisesti ymmärretyn identiteetin rakentumisen ihmisen sisäisen ja ulkoisen maailman väliseksi vuorovaikutukseksi. Identiteetin muotoutuminen on Eriksonin mukaan elinikäinen prosessi, jossa kullakin ikäkaudella on omat rakentumisen kriisivaiheensa ja ratkaisutapansa.

Eriksonin teoriassa (1968, 208) identiteetin psykososiaalisen toiminnan konteksti pitää sisällään kolme ulottuvuutta: Sisäistä identiteettiä Erikson kutsuu *ego-identiteetiksi*, prosessiksi, jolla yksilö ylläpitää itseään yhtenäisenä persoonallisuutena ja turvaa samuutta ja jatkuvuutta omana itsenään ja yhteydessä merkityksellisiin toisiin. Ego-identiteettiä voidaan kuvata myös olemassaolon laatuna ja yksilöllisenä tyylinä, jolla yksilö testaa, valikoi ja integroi lapsuuden kehitysvaiheita kuvaan itsestä nuoruuden ideologisessa ilmastossa ja tulee samalla tietoiseksi itsestään. Ego-identiteetin itsereflektio kohdistuu itsemäärittelyyn, itsetietoisuuteen ja viittauksiin itseen. (Côté & Levine 2009, 116-117.) Ihmisen luonteesta puhuminen viittaa sen sijaan *persoonalliseen identiteettiin*. Se kuvastaa samuutta ja jatkuvuutta ajassa ja tilassa, jossa muut tunnistavat samuuteni ja jatkuvuuteni. Persoonallisuus ilmenee reagointi- ja kokemismalleina, jotka toistuvat toiminnassamme ja

osoittavat eettisen ja moraalisen laatumme. Persoonallinen identiteetti on refleksiivisessä suhteessa itsemäärittelyyn, jossa arvioimme tietoisien egomme mahdollisuuksia tuottaa ja hyödyttää tiedoillaan toimintaamme. *Sosiaalinen identiteetti*, joka on myös refleksiivisessä suhteessa ego-identiteettiin, puolestaan määrittelee kuulumista ja samaistumista erilaisiin ryhmiin, luokkiin ja yhteisöihin. Persoonallista ja sosiaalista identiteettiä on vaikea aina erottaa toisistaan. Parhaiten ero tulee näkyviin, jos niiden välillä on arvoristiriitoja. Lisäksi identiteetti on kaikissa ulottuvuuksissaan vahvasti biologinen, omaan ruumiiseemme sidoksissa oleva, alati kehittyvä, konteksteihin sidonnainen, muuttuva ja muistava mielen tila ja paikka. (Kosonen 2005, 146-148.)

Eriksonin mukaan kaikkien kolmen identiteettiulottuvuuden tulee kohdata toisensa nuoruuden synnyttämässä uudessa tilanteessa siirryttäessä varhaisemmasta kehitysvaiheesta uuteen. Tällöin nuorelle syntyvät edellytykset niin sanotulle identiteetikriisille, jossa aiemmin jaetut merkitykset kyseenalaistuvat ja joutuvat ristiriitaan uuden tiedon ja kokemuksen kanssa. Nuoren käyttäytyminen voi muuttua ja olla luonteeltaan yksilöllisesti koettua hämmennystä, käyttäytymistä epäjohtonmukaisesti ja sekavasti tai kyvyttömyyttä tunnistaa ja sitoutua yhteiskunnan ja yhteisön tarjoamiin rooleihin. Tunne jatkuvuudesta, jonka nuori oli saavuttanut sosiaalisessa kanssakäymisessä, persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin alueilla, kyseenalaistuu. Jatkuvuus sellaisena kuin se oli, ei vaikuta enää tärkeältä, eikä siihen sopeutuminen ole siksi suotavaa. Nuoren tunne omasta identiteetistä ja toimijuudesta nousevat tällöin keskeisiksi, ja mikäli hän aikoo ylläpitää tunnetta ajallisesta ja tilallisesta jatkuvuudesta, hänen on arvioitava uudelleen tapansa liittyä reflektiivisesti vuorovaikutuksen kenttään. (Côte & Levine 2009, 118.) Kriisi pitää sisällään identiteetin ratkaisun mahdollisuudet, kun nuorelle sen seurauksena syntyy suhteellisen vakaa tunne omasta ego-identiteetistä. Tällöin käyttäytyminen ja luonne vakiintuvat ja nuori hyväksyy yhteisöllisesti määritellyt roolit osaksi sosiaalista toimintaansa. (Erikson 1968; Côte & Levine 2009, 15.)

Identiteettitutkimus on jakautunut psykologiseen ja sosiologiseen pääsuuntaukseen. Yhteisistä eriksonilaisista juuristaan huolimatta suuntausten välinen vuoropuhelu on ollut vähäistä. Suuntausten keskinäisten erojen ymmärtäminen on minulle tärkeää johtuen nuorten identiteettityön muuttuneista edellytyksistä. Aloittaessani työuraani nuorten parissa 1970-1980-luvuilla olin hyvin yhteiskunnallisesti suuntautunut, kuten tuolloin niin moni muukin, ja työ, jota nuorten identiteettityön tukemiseksi lastensuojelussa ja koulumaailmassa teimme, perustui pitkälti yhteiskunnallisten rakenteiden identiteettityötä vahvistavaan ja edellytyksiä luovaan politiikkaan.

Psykologinen identiteettityön tukeminen profiloitui tuolloin selkeästi mielenterveyden ongelmiin ja poikkeavuuksien hoitoon. Côté'n ja Levine'n mukaan (2009, 47-49) identiteetin tutkimusperinteet eroavat useissa kohdissa, kuten esimerkiksi siinä, missä identiteetin arvellaan sijaitsevan, mikä on kulttuurin merkitys identiteetin muotoutumisessa ja elämänculussa sekä siinä miten identiteettitutkimusta olisi hyvä tehdä. Oman tutkimukseni kannalta kiintoisimmat erot lienevät identiteetin paikan hahmottamisessa suhteessa yksilön ulkoiseen ja sisäiseen todellisuuteen sekä identiteetin muotoutumisessa elämänculun myötä.

Psykologinen suuntaus sijoittaa identiteetin "paikan" lähtökohtaisesti yksilöön, osaksi ihmisen sisäistä psyykkistä työtä ja yksilön om(in)aisuudeksi. Se pitää peitellysti sisällään näkemyksen yksilön päävastuusta identiteettityössä onnistumisessa tai epäonnistumisessa. Vastaavasti sosiologinen ymmärrys identiteetistä näkee identiteetin todentuvan ihmisen ulkoisissa identiteetti-strategioissa ja olosuhteissa, vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Identiteetti on sosiologisen näkemyksen mukaan sekä ulkoinen että sisäinen, mutta sisäinen vain siinä laajuudessa, että se on yksilöllisesti konstruoitunut ulkoisten olosuhteiden, vuorovaikutuksen, sosiaalisten roolien, kulttuuristen instituutioiden ja sosiaalisen rakenteen ilmentymä. (Côté & Levine 2009, 49.) Nykysosiologian joidenkin näkemysten mukaan identiteetti rakentuu elämäncpituudessa refleksiivisessä projektissa, joka pitää sisällään jatkuvaa muutosta, traditioiden rapautumista ja neuvotteluja siirtymisistä elämänculun myötä sekä siirtymien reflektointia tapahtumia selittävien identiteettitarinoiden luomiseksi. (Giddens 1991)

Psykologisen pääsuuntauksen mukaan elämänculku pitää sisällään kehityksellisiä tasoja, jotka ovat pikemminkin epigeneettisiä kuin kulttuurin muovaamia ja joiden läpikäyminen kuuluu kehitysteoreettisesti "normaaliin" kehitykseen. Näkemyksen mukaan lapsuutta seuraa nuoruus, 'adolescence', nuoruutta aikuisuus. Vaiheet nähdään omalakisina transformatiivisina tasoina. Teoria pitää implisiittisesti sisällään näkemyksen puutteista, vajavaisuuksista ja kehittymisen tarpeista suhteessa aikuisuuteen. Sosiologinen pääsuuntaus korostaa nuoruuden, 'youth', sosiaalisesti konstruoitunutta ikään sidottua aikaa ja nuoruuden kehityksen potentiaalista edistymistä kohti aikuisuutta. 'Adolescence' on selkeämmin varhaisempaan nuoruuteen ja murrosiän kehitystehtäviin sidottu käsite toisin kuin 'youth', joka on puolestaan enemmän toimintaan, elämänculkuun ja kulttuuriseen kontekstiin keskittyvä käsite. Pohjoismaisessa tutkimuksessa käytetään enimmäkseen 'youth'-käsitettä. (Côté & Levine 2009, 50.)

Viime vuosituhatlupulla minäkin tajusin, että maailma on muuttunut ja ympärillä tapahtuneet muutokset, kuten puhe nuorten syrjäytymisestä, oli saanut uusia muotoja ja sisältöjä. Köyhyys ja eriarvoisuus korvautuivat puheella mielenterveydestä ja terapiasta sekä valitettavan usein myös lääkkeistä. Rahatalous ja liike-elämän lait toimivat julkisen sektorin nuortenkin parissa tehtävän työn ohjaavina taustaperiaatteina. Rakenteellinen hyvinvointipalveluja luova työ koki siirtymän kohti ihmisten psykososiaalisen hyvinvoinnin tukemiseen keskittyvää työtä ja hyvinvointipalveluja rakentavasta politiikasta siirryttiin riskejä arvioivaan ja ehkäisevään politiikkaan. Ihmisestä tuli itse vastuullinen valinnoistaan ja siten myös hyvinvoinnistaan. Uuden todellisuuden hallintaan tarvittiin uudenlaista ajattelua, toimintaa ja teoriaa. Aiemmin varsin erillään olleet teoreettiset näkökulmat nuorten identiteetin rakentumisesta lähentyivät toisiaan.

Kuitenkin vasta toisen vuosituhatlupuan toisella vuosikymmenellä perehdyin itse uuteen identiteettiä käsittelevään tutkimukseen ja malleihin, joissa yhdistyvät sosiologisen ja psykologisen suuntauksen identiteettiä rakentavat näkökulmat ja strategiat, joilla nuoret pyrkivät saamaan järjestystä elämäänsä, joskus pakotettuina tiettyihin tapoihin toimia ja joskus itse valiten ja luoden elämänsä ehtoja sekä kaikkea tältä väliltä. Seuraavassa esittelen tarkemmin Côté'n ja Levine'n (2009) identiteettikonstruktiota, jonka melko yksityiskohtaisen avaamisen toivon hyödyttävän tutkimukseni kontribuutiota eli tietoisuuden lisääntymistä nuorten identiteettityöstä lastensuojelun intensiivisessä ja monialaisessa nuorten identiteettityötä tukevassa toiminnassa. Konstruktiio toimii myös osaltaan pohjana aineistoni analyysikehykselle ja on siten avainasemassa tapaustutkimukseni teoriassa.

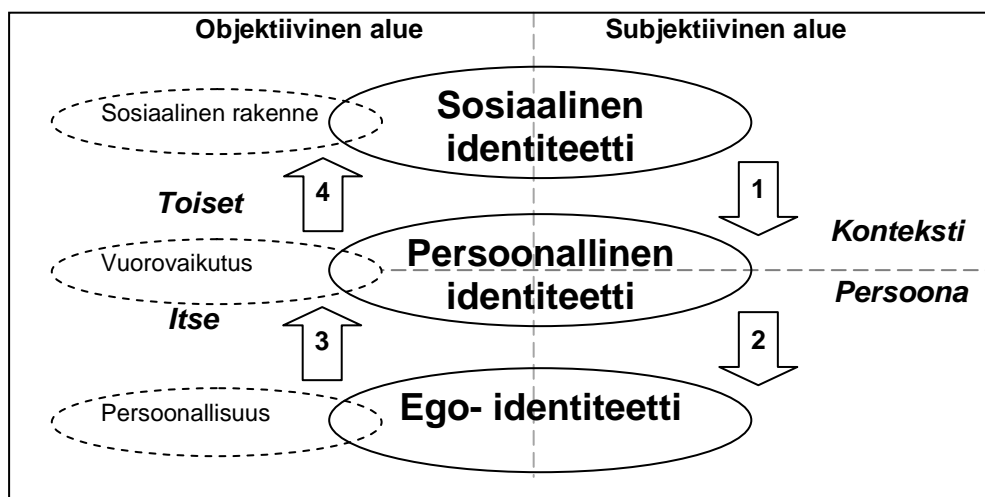
2.3. Côté'n ja Levine'n identiteettikonstruktiio

Côté ja Levine (2009, 3-7) pyrkivät muodostamaan synteessin psykologisten ja sosiologisten tutkimussuuntausten lähestymistavoista tutkimalla identiteettiä moniulotteisesti persoonallisuuden ja sosiaalisen rakenteen perspektiiveistä käsin, yksilön sisäisten ja ihmisten välisten sekä sosiaalisen rakenteen ja identiteettikonkextien välisenä vuorovaikutuksena. He kutsuvat tutkimuskontekstiaan PSSP:ksi - *The Personality and Social Structure Perspective –model* - persoonallisuuden ja sosiaalisen rakenteen näkökulmiin perustuvaksi malliksi.

Côté ja Levine erottavat mallissaan identiteetin rakentumisen *objektiivisen* ulottuvuuden sen *subjektiivisesta* ulottuvuudesta. Objektiivinen ulottuvuus viittaa henkilön käyttäytymiseen, jota hän

esittää muille ja joka sisältää itsemäärittelyt ja egoprosessit. Prosesseissa henkilö alistaa käyttäytymisensä muiden arvioitavaksi ja sanktioitavaksi erilaisilla tavoilla, kuten toisten tekemillä päättelyillä kyseisestä henkilöstä, juoruilla, psykologisilla testeillä tai asenteilla. Subjektiiivinen ulottuvuus viittaa egon kokemuksiin kaikilla tasoilla, kuten mentaalisisissa prosesseissa, käyttäytymisessä ja persoonana, jonka muut ovat määritelleet. Mallissa persoona edustaa käyttäytymistä, jota ego-identiteetti ja itsemäärittelyjen operaatiot tuottavat. Keskeinen erottelu subjektiiivisen ja objektiiivisen välillä koskee siis yksilön subjektiiivista kokemusta ja objektiiivista toisiin liittyvää käyttäytymistä kaikilla identiteetin kolmella, sosiaalisella, persoonallisella ja egon tasoilla. Alla olevassa jakoa havainnollistavassa kuviossa nuolien numeroinnin alkukohta on mielivaltaisesti asetettu.

Kuvio 1. Côté`n ja Levine`n identiteettikonstruktio (2009, 131-134); identiteetin objektiiiviset ja subjektiiiviset ulottuvuudet.

Nuoli 1, Konteksti: Mallin subjektiiivinen alue sisältää sosiaalisesta rakenteesta johtuvia seurauksellisia suhteita, jotka tuottavat ihmisten toimintaan merkityksiä, oikeutuksia ja velvollisuuksia. Näitä edustavat lait, arvot, normit, intituutiot ja sosiaalisaation sekä sosiaalisen kontrollin erilaiset muodot, jotka yksilö kohtaa arkisessa elämässään eri konteksteissa.

Nuoli 2, Persoona: Sisältää prosessit, joissa ihmiset sisäistävät päivittäisen vuorovaikutuksensa osaksi subjektiiiviteettiaan, määrittelevät tilanteita aktiivisesti ja kehittävät yksilöllisiä konstruktioita todellisuudesta. Sisäistäminen (*Erikson: ego synthetic abilities*) perustuu oppimisen peruseriaatteille ja on altis erilaisten torjuntamekanismien, kognitiivisten ja aistillisten

suodattamistekniikoiden vaikutuksille. Sisäistämisten sisällöt muodostuvat konkreettisissa konteksteissa vuorovaikutuksessa toisten kanssa sisältäen tietoja sosiaalisesta rakenteesta sekä tunteita ja ajatuksia sitä kohtaan.

Nuoli 3, Itse: Mallin objektiivisella alueella ihmiset liittyvät uudelleen vuorovaikutusprosessiin luottaen aiempaan tilanmäärittelyyn esitellen toisilleen sopiviksi katsomiaan vaikutelmia ja käsityksiä olettaen muiden hyväksyvän ne. He toimeenpanevat (*Erikson: ego executive abilities*) käyttäytymisellään aiemmin sisäistettyjä kokemuksiaan ja pyrkivät toimimaan tilanteisiin sopivalla tavalla.

Nuolet 2 ja 3 sisältävät yksilön toimijuuden (*agentic*) kannalta keskeiset informaatiota yhdistävät ja käyttäytymistä tuottavat tekijät. Näissä ilmenee egon voima tuottaa tarkoituksenmukaista käyttäytymistä ja kyvyt käyttää niin sanottua identiteettipääomaa. Identiteettipääomasta tarkemmin myöhemmin.

Nuoli 4, Toiset: Sosiaalisen rakenteen objektiivisella tasolla ulkoistamme ja kohteistamme identiteettiemme osa-alueita. Uusissa ja epäselvissä tilanteissa pyrimme välttämään konflikteja ja löytämään konsensusta, kun taas tutuissa ja läheisissä suhteissa sallimme itsellemme ja toisille ristiriitaisuuksia ja kiistoja. Hyvin järjestyneissä yhteiskunnissa, joissa kaikkia koskevat yleiset määrittelyt on jo objektivoitu ja institutionalisoitu, todellisuuden luonnetta koskevat keskustelut liittyvät ajankohtaisiin, välineellisiin tekijöihin ja toimintatapoihin. Tosin demokraattiset yhteiskunnalliset prosessit ja kansalaisyhteiskunnan ja teknologian mahdollistamat erilaiset sosiaalisen osallistumisen muodot voivat kyseenalaistaa vanhan vallan normeja ja traditioita ja tuoda niitä takaisin laajemmille foorumeille keskusteltaviksi ja uudelleen arvioitaviksi.

Côte ja Levine pitävät persoonallisen identiteetin jakoa kahteen eri puoleen, objektiiviseen ja subjektiiviseen, erittäin tärkeänä, koska se mahdollistaa identiteetin ongelmien painopisteen identifioimisen jommallekummalle puolelle. He huomauttavat, että silloin kun on kyse persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin itsemäärittelyn ja muiden määrittelyjen väärinkohdistamisesta, voi ilmaantua identiteettiongelmia erityisesti nuorille, jotka ovat siirtymässä pois lapsuudesta nuoruuden aikaan. Tällöin muut voivat toisaalta määrittellä nuoren edelleen lapseksi yhdistäen häneen lapsen sosiaalisen identiteetin tai toisaalta nuoren persoonallisen identiteetin esitykset voidaan tulkita lapsellisiksi. Näiden seurauksena nuoren ego-identiteettitunne saattaa häiriintyä samoin kuin persoonallisen identiteetin esitykset. Tapahtumat voivat kiihdyttää

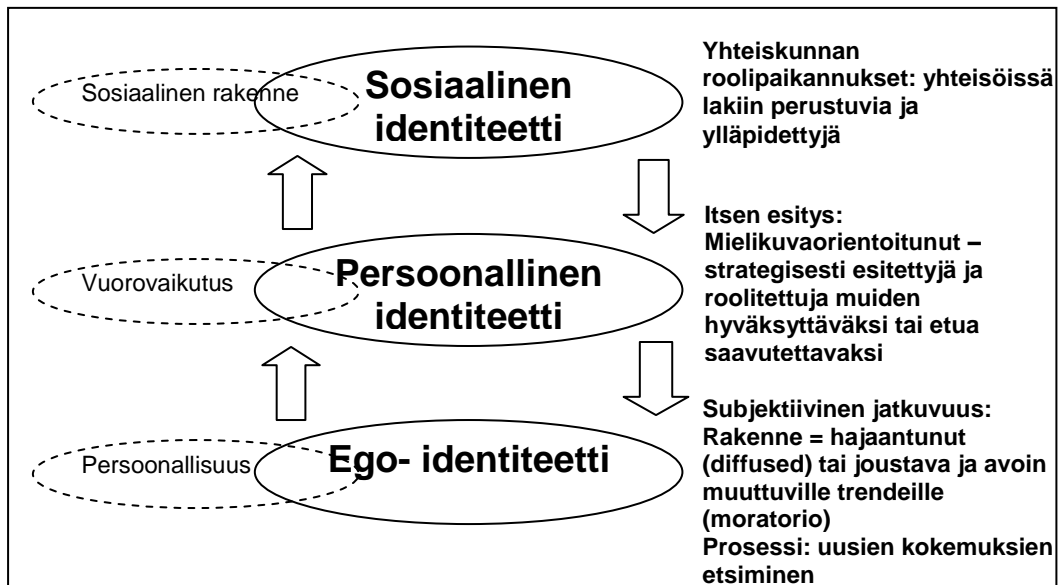
identiteettikriisiä, jossa nuori kamppailee muokatakseen hyväksyttävää sosiaalista identiteettiä persoonallisen identiteetin esitysten kautta. (Côte & Levine 2009, 134-137.)

Côte`n ja Levine`n mukaan (2009, 136) mallin avainpiirre on yhteys, jossa persoonallisuus ja sosiaalinen rakenne vaikuttavat epäsuorasti toisiinsa. Yhteiskunta vaatii ihmisiä olemaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa normien, arvojen ja vallitsevan yleisesti hyväksytyn suhteen. Vuorovaikutuksessa Persoona ja Itse kohtaavat Kontekstin ja Toiset. Toisin sanoen ihmiset kohtaavat yhteiskunnan ollessaan vuorovaikutuksessa toisten ”yhteiskuntalaisten” kanssa.

2.3.1. *Identiteetti myöhäismodernissa*

Persoonallisuuden ja sosiaalisen rakenteen perspektiivin (PSSP) kuvaajana Côte ja Levine (2009) esittelevät kuviossa 2 *Identiteetin muotoutumisen osatekijät myöhäismodernissa yhteiskunnassa*. Tässä yhteydessä on tärkeää muistaa, miten myöhäismodernin yhteiskunnan sosiaalisten suhteiden perusta on muuttumassa tuotannosta kulutus- ja informaatio- sekä tietoteknologiaperusteiseksi. Myös instituutiot, jotka ovat näytelleet merkittävää roolia sosiaalisten suhteiden perustana, ovat muuttaneet muotoaan ja jopa hajonneet. Ihmiset asuvat enenevässä määrin kaupunkiympäristöissä, joissa on paljon satunnaisia kontakteja vieraisiin ihmisiin ja vain vähän luottamusta ja kestäviä tunnekontakteja sisältäviä ihmissuhteita. Myöhäismodernin yhteiskunnan piirteet tuottavat yhteiskuntaa, jossa ihmisten mottona on lisääntyvässä määrin: ”Olen sitä mitä kulutan tänään” (Mt., 126).

Kuvio 2. Côté'n ja Levine'n identiteettikonstruktio; identiteetin muokkaamisen tekijät myöhäismodernissa yhteiskunnassa

Identiteetin muokkaamisesta on Côté'n & Levine'n (2009, 127, 137) mukaan tullut tai on vähintäänkin tulossa jatkuva ja itsen johtamistaitoja edellyttävä projekti, jossa refleksiivisesti ja strategisesti sovitetaan itseä ”vieraiden” yhteisöön. Sama myös toisin päin. Ilman yksityiskohtaista tietoa toisten elämäkulusta pyrimme arvioimaan heidän välittämiään mielikuvia ja muuta informaatiota koskien identiteetin sopivuutta ja positiivisuutta. Tuntemattomien hyväksyntä hankitaan ja toiset vakuutetaan luomalla vuorovaikutuksessa tilanteisiin sopivia persoonallisia vaikutelmia. Sosiaalisista identiteeteistä tulee siksi jatkuvan kyseenalaistamisen ja epävarmuuden alaisia ja ihmiset vaihtavat roolejaan usein esimerkiksi koulutuksen, ihmissuhteiden ja asuinpaikkojen suhteen.

Vuorovaikutuksessa, jossa ihmiset ja kulttuurit kohtaavat, persoonalliset identiteetit perustuvat mielikuviin ja niistä luotuihin vaikutelmiin, jotka puolestaan viittavat tapoihin esittää itseä erilaisilla tyyleillä ja välineillä. Tyyli ja esitykset, jotka perustuvat nykyisyydessä tapahtuviin henkilökohtaisiin kokemuksiin ja sopiviin keskusteluihin, muuttuvat alituisen, samoin hyväksyttävän käyttäytymisen standardit. Tärkeämpää kuin taustat, jotka synnyttävät mielikuvia, ovat itse mielikuvat. Persoonallisen identiteetin muotoilemiseen kohdistuu erityisesti nuorilla suuria paineita olla ajan henkeen sopiva ja muita miellyttävä. Côté'n ja Levine'n mukaan (2009, 138) tilanne on omiaan synnyttämään identiteettihajaannusta (*Erikson: Identity diffusion*), kun sisäinen tunne jatkuvuudesta, joka perustuu egon informaatiota yhdistäviin ja ego-identiteettiä

toimeenpaneviin kykyihin, heikkenee. Tämä puolestaan heikentää egon kapasiteettia ylläpitää sisäistä samuuden tunnetta.

Itse ajattelen kokemuspohjaisesti, että myöhäismodernin yhteiskunnan identiteettityön piirteet ovat nuorten elämismaailmassa jo läsnä erityisesti erilaisen mielikuvateollisuuden ja massakulttuurin muodoissa. Tästä kertoo osaltaan nuorten usein kertoma ja aikuisten havaitsema tarve kuulua ”normaalin” tai ”tavallisuuden” piiriin, joka saattaa kertoa tarpeesta suojautua hajaannukselta ja paineilta sovittaa itseä yksilöllisesti alati uusiutuviin tilanteisiin. Erottautumista yksilöllisesti tehdään mielikuvissa, ja arkisessa elämässä ”piiloudutaan” toisten yksilöllisesti tavallisten piiriin. Tutkija Tarja Tolonen (2001, 258-260) näkee ”tavallisuuden” takana suomalaisen yhtenäiskulttuurin tuottamisen erilaiset tavat. Yhdenmukaisen suomalaisuuden oletusta ei hänen tutkimissaan koulu yhteisöissä kyseenalaistettu edes kohdissa, joissa erottautumista seuraava tuen tarve oli varsin ilmeinen. Kulttuurisen homogenisoitumisen oletus koski myös nuorten vertaisryhmän toimintaa koulujen informaalilla alueella.

Persoonallisen identiteetin muokkaaminen tapahtuu osin ego-identiteetin, mutta myös sosiaalisen identiteetin kehittymisen kustannuksella. Erityisesti nuorilla ja nuorilla aikuisilla on vähenevässä määrin yhteyksiä valtavirran instituutioihin ja auktoriteettirakenteisiin, ja heidän kiinnittymisestään institutionaalisiin prosesseihin, kuten politiikkaan ja hallintoon, ollaan demokraattisissa yhteiskunnissa laajalti huolissaan. Ilman elinvoimaista sosiaalista identiteettiä nuoret aikuiset saattavat jäädä niin sanotun jatkuvan nuoruuden tilaan, joka sinänsä voi olla voimaannuttava vertaisryhmässä ja esim. työtovereiden kesken. Vahva persoonallinen tapa liittyä vuorovaikutuksen kenttään ilman laajempaa sosiaalista sitoutuneisuutta voi kuitenkin johtaa vetäytymiseen tai sulautumiseen pelkästään persoonallisen identiteetin varaan, mikä tekee nuorista helpompia kontrolloida poliittisesti ja hallita taloudellisesti. (Côte & Levine 2009, 139.)

2.3.2. Identiteettipääoma

Myöhäismodernissa yhteiskunnassa nuoruuden siirtymäaika vaatii huolellista paneutumista valintoihin, mikäli mieli astua onnellisesti työelämään ja suotuisaan elämäntilanteeseen. Vaikeuksia tuottavat erityisesti siirtymät instituutiosta toiseen. Siirtymisissä onnistumista tai epäonnistumista on selitetty kulttuurisella, taloudellisella ja inhimillisellä pääomalla. Inhimillisen pääoman käsite nojaa pitkälti koulutuspolitiikkaan liittyvään ekonomisteen ajatteluun ja kulttuurinen pääoma puolestaan sosiologiseen kulttuurintutkimukseen. Côte ja Levine (2009, 141-142, 156) eivät katso,

että edellä mainitut pääoman lajit pelkästään selittäisivät toimijan onnistunutta identiteetin ratkaisua. Tämän voi havaita erityisesti huonosti jäsentyneiden ja heikosti toisiinsa kytkeytyneiden instituutioiden kohdalla ja jatkuvaan luokka-asemaan, rotuun, sukupuoleen ja ikään perustuvan eriarvoisuuden ja niiden tuottaman syrjinnän olosuhteissa. Kyse on Côté'n ja Levine'n mukaan enemmänkin yksilöllisesti käytettävissä olevista psykososiaalisista resursseista, jotka liittyvät itsemäärittelyyn ja toisten näkemykseen itsestä. Käsittelen nuoren identiteettityön konteksteihin, perheeseen, kouluun ja vertaisryhmään, sitoutunutta sosiaalista ja taloudellista pääomaa ja niiden suhdetta identiteettipääomaan tarkemmin seuraavan väliotsikon alla.

Termi 'pääoma' viittaa ensisijaisesti rahaan, omaisuuteen, etuuteen ja valtaan, mutta myös voimavaroihin ja resursseihin yleensä. "Identiteettimarkkinoilla" vaihdon välineinä voivat olla ensinnäkin konkreettiset, sosiaalisesti *näkyvät identiteettiresurssit*, esim. oppiarvot ja jäsenyydet yhteisöissä, jotka toimivat eräänlaisina passeina tiettyihin ryhmiin ja tietyille sosiaalisille areenoille. Nämä muodostuvat tärkeiksi resursseiksi erityisesti käytäessä identiteettineuvotteluja mikro-poliittisilla ihmisten ja ryhmien tasoilla sekä vaikutelmien luomisessa jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa. Ne vaikuttavat myös luonteen muovautumiseen ja sosialistumiseen tiettyihin identiteetteihin ja itsemäärittelyihin. (Côté ja Levine 2009, 143-144.) Identiteettipääoma ei ole kuitenkaan konteksti- tai luokkasidonnainen käsite. Se voi pitää sisällään kulttuurista pääomaa, joka hyödyttää jäsenyyksien saamista missä tahansa kulttuurissa, esim. katujengeissä. Alakulttuuritutkimuksen piirissä ilmiötä on tutkittu jo 1950-luvulta lähtien. Niin sanotussa jälkialakulttuuritutkimuksessa (esim. Thornton 1995) eronteot suhteessa valtakulttuuriin ja median hyödyntäminen erontekojä tehtäessä valottavat nuorten omaa toimijuutta ja kulttuurisen pääoman käyttöä. (Puuronen 2006, 122.) Identiteettipääoman avulla saavutetaan ja ylläpidetään ryhmäjäsenyyksiä ja itsemäärittelyjä käyttäen hyväksi persoonallisia tapoja toimia, kuten karismaattisuus, älykkyys ja vaikutelmien luomisen taidot. Niiden avulla ihmisen on mahdollista liikkua erilaisissa ryhmissä ja konteksteissa elämänsä eri kohdissa. (Côté & Levine 2009, 157-158.)

Côté ja Levine (mt., 143-149) korostavat toisena identiteettipääoman lajina *aineettomia egon toimintaan liittyviä kykyjä*, jotka ovat refleksiivisen toimijuuden peruspilareita ja auttavat ihmistä ymmärtämään asioita ja itseä sekä neuvottelemaan erilaisissa sosiaalisissa, ammatillisissa ja henkilökohtaisen elämän kysymyksissä koskien myöhäismodernin yhteiskunnan verkostoissa ja instituutioissa toimimista. Tällaisiksi kyvyiksi Côté ja Levine nimeävät sisäisen kontrollin,

itsekunnioituksen, tunteen elämän tarkoituksesta, kyvyn itsensä toteuttamiseen ja kriittiseen ajatteluun sekä ideologisen sitoutumisen. Nämä kyvyt sisältävät subjektiivisen, kokemuksellisen ja käyttäytymisen tason ulottuvuudet, jotka puolestaan liittyvät jo edellä mainittuihin mikro-politiikan ja vaikutelmien luomisen taitoihin. Ne ovat merkittäviä näkökulmia myös riskikäyttäytymisen kannalta, sillä samat kyvyt ja taidot suojaavat sosiaalisten ympäristöjen epäsuotuisilta vaikutuksilta yksilön elämässä ja auttavat erityisesti yksilöllisten valintojen tekemisessä. (Pekkarinen 2010; Heikkinen 2007.)

Koulutuksen saralla, jossa usko auktoriteetteihin horjuu ja auktoriteettien kyky ja mahdollisuudet ohjata nuoria on heikentynyt, identiteetin muodostamisen edellytykset huononevat. Samalla nuorilta kuitenkin edellytetään kykyä ohjata itseä sisäisten voimavarojen avulla ja kykyä reflektoiden arvioida ja liikkua erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa. Côtè'n ja Levine'n mukaan (2009, 147-148.) identiteettimarkkinoilla pärjäävät nuoret tietävät keitä ovat, heillä on vakaa ego-identiteetti ja hyvät psykososiaaliset taidot, joilla neuvotella aikuisten maailmaan pääsyn helpottamista. Côtè'n ja Levine'n mukaan nuorten tulisi saada henkilökohtaista ohjausta ja harjoitusta itsereflektioon valintoja tehdessään, erityisesti koskien massakulttuuriin osallistumista ja koulutusvalintoja.

Côtè ja Levine (2009, 147-148) korostavat, että monet nuoret jäävät vaille kehittymiselleen tärkeää jatkuvaa ja suotuisaa sosiaalista tukea ja ohjausta myöhäismodernin yhteiskunnan vaatimusten suhteen tilanteessa, jossa yksilöllistymisprosessin pakottava luonne ja toisten kanssa käytävät identiteettivaihdot ja –neuvottelut edellyttävät erityisesti hyväksymisten ja jäsenyyksien saavuttamista vieraisissa ympäristöissä ja ryhmissä. Tosin vaikka tukea ja ohjausta olisi ollut paljonkin saatavilla, saattaa tilanne muodostua nuorelle vaikeaksi, koska sopivia työllistymismahdollisuuksia ei välttämättä ole saatavilla. Toimijuuden ja aloitteellisuuden puute johtaa siten nykyaikana vakavampiin ongelmiin kuin aiemmin. Nuorille on tarjolla passivoitavia teknologisia kulutusmuotoja ja valmiiksi pureskeltuja kokemuksia, joilla täyttää arkea. Mitä enemmän nuori on omaksunut massakulttuurin muotoja, sitä pitkittyneemmäksi nuoruus muodostuu ja siirtyminen aikuiseen itsenäisyyteen viivästyy.

Länsimaissa, kuten meillä Suomessakin, koulutukseen käytettävä aika on pitkä, jolloin nuorilla on vain vähän mahdollisuuksia identifioitua erilaisiin rooleihin, jotka ovat arvostettuja myös aikuisten maailmassa. Tällöin nuoret kehittävät omia ala-kulttuureja ja vertaisryhmiä, joissa he saavat hyväksyntää ja oikeutuksen omille sosiaalisille identiteeteilleen. Koska merkittävät arvot, kuten itsenäisyys, ja sosiaaliset identiteetti-positiot, kuten työelämään osallistuminen, ovat nuorten

ulottumattomissa, nuoret käyttävät Côté'n ja Levine'n (2009, 136-137) mukaan persoonallisten identiteettiesitystensä resursseina enenevässä määrin kehoaan, käyttäytymistään ja kulutusta.

Côte ja Levine (2009, 148-149) ovat hahmotelleet tutkimustensa perusteella kaksi toisistaan poikkeavaa vastetta myöhäismodernin yhteiskunnan sosiaalisiin ongelmiin: passiivinen mukautuminen ja aktiivinen sopeutuminen. Yksilöllisellä tasolla passiivinen mukautuminen on laajalle levinnyttä ja tarkoittaa muodikkaan kulutusmaailman ja nuorisokulttuurien valtavirran identiteettimanipulaation kohteeksi mukautumista. Sen vastakohtana aktiivinen sopeutuja pyrkii kehittämään persoonallista kasvuaan kehityksellisesti haastavampien polkujen sekä sosiaalisen ja ammatillisen yrittämisen teillä.

Yksilöllistymiskehityksen pakottavissa olosuhteissa sellaiset toimijapositiot ja käyttäytyminen, joilla voidaan vastustaa kulutuskulttuurin paineita, kasvattavat persoonallista voimaa ylläpitää tavoitteita ja identiteetin pysyvyyttä. Tällaisen käyttäytymisen ylläpitäminen on kaikille myöhäismodernin yhteiskunnan kansalaisille vaikeaa ja erityisen vaikeaa se on nuorille, joilla on keskimääräistä enemmän tarvetta miellyttää ja alttiutta tehdä vaikutus muihin, varsinkin vertaisryhmänsä jäseniin. Côte ja Levine (2009, 149) korostavat kulutuksen ja talouden merkitystä kielenkäytössämme koskien muun muassa koulutusta tai miksei myös omaa alaani, lastensuojelua. Molemmissa asiakas -positio on yleinen institutionaalinen kohtaamista säätelevä tila. Asiakas odottaa palvelua, josta hänen tulisi ”maksaa” aktiivisuudella ja oma-aloitteellisuudella. Palveluajattelu on kuitenkin luonteeltaan asiakasta passivoittavaa ja siten omiaan heikentämään aktiivista oma-aloitteisuutta, motivoitumista, intoa ja uteliaisuutta uuden edessä. Lastensuojelussa tämä korostuu erityisesti silloin kun asiakkaaksi tuleminen on vastentahtoista ja nuoren ja/tai perheen motivaatio muutokseen on heikko.

Côte ja Levine (2009., 134) ovat formuloineet identiteetin ulottuvuuksia aiemmin esittämäni kuvion 1. mukaisesti (s. 10). Kuviossa identiteetin objektiiviset osatekijät käsittävät persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin saavutetut ja toisten vahvistamat aktuaaliset positiot. Subjektiiviset tekijät sisältävät ihmisten kokemukset identiteetistään sisältäen ajatukset siitä, keitä he ovat ja mitä vaikutelmia he itsestään antavat ja mitä vaikutuksia heillä on muihin. Näiden kahden tason välinen vastaavuus on tärkeätä toiminnan kannalta. Osa-alueiden yhteensopivuuden tai -sopimattomuuden perusteella Côte ja Levine (mt., 161-162) muotoilevat seuraavia oletuksia identiteettipääomasta:

1. Mitä laajempia subjektiivinen ja objektiivinen alue ovat, sitä enemmän on identiteetin elementtejä ja mitä enemmän ne ovat päällekkäin, sitä enemmän on identiteettipääomaa.
2. Mitä enemmän osa-alueet ovat erillään toisistaan, sitä todennäköisemmin ilmaantuu psyykkisiä ja emotionaalisia ongelmia.
3. Korkea vastaavuusaste osa-alueiden välillä on välttämätön tehokkaalle identiteetin muodostumiselle nuoruudesta aikuisuuteen.
4. Nykynuorten on mahdollista luoda vain hatara yhteys osa-alueiden välille; subjektiivisen osa-alueen puolella on enemmän aktiviteettia nuorena, jota sitten työtetään myöhemmissä siirtymissä objektiivisella puolella.
5. Osa-alueiden välillä voi olla katkoksia, jotka aikaansaavat kriisin. Esimerkkeinä katkoksista voivat olla työttömyys objektiivisella osa-alueella ja ihmissuhdekriisit subjektiivisella alueella.

Vahva ego, jolla on hyvin kehittyneet informaatiota yhdistävät ja toimeenpanevat funktiot, voi hahmottaa tarkasti objektiivisen ja subjektiivisen osa-alueen keskinäisen riippuvuuden (yhdistävä funktio) ja sovittaa osa-alueet toisiinsa arkisessa käyttäytymisessä ja toiminnassa (toimeenpaneva funktio). Vahva ego selviytyy tehtävästä paremmin kuin heikko ego.

Kyetäkseen tehokkaasti liittymään erilaisiin ympäristöihin ihmiset tarvitsevat jonkin verran järjestystä ja jatkuvuutta suhteessa aikaan, paikkaan ja tilaan omassa elämässään. Ilman kykyä ylläpitää niissä tiettyä tasoa ilmenee vaikeuksia siirtymisissä tilanteesta toiseen. Tässä asiassa Côté ja Levine (2009, 152-153) yhtyvät Eriksonin (1974) näkemykseen identiteetin jonkinasteisesta pysyvästä alueesta. He tekevät eron näkemykseen postmodernista kameleonttimaisesti muuntautumiskykyisestä identiteetistä, joka ei tarvitsisi juurtumista aikaan, paikkaan ja tilaan. Relativismilla on rajansa, kaikki ei ole neuvoteltavissa. Nuoruudessa kokeillaan erilaisia rooleja ja tehdään roolivaihtoja, mutta roolivaihdot eivät kerro identiteetin vaihdettavuudesta sinänsä. Nuoruuden kulttuurinen ihannointi saattaa sen sijaan tuottaa itsen esityksiä ja muodonmuutoksia, jotka olisivat tulkittavissa identiteettirelativismiksi, jossa nuoruus sinänsä asetetaan erilaisten tapojen, tyylien ja arvojen lähtökohdaksi.

Ego-identiteetin alueella ilmenevät vakavat häiriöt voivat tuottaa ongelmia mielenterveyden alueella, kuten dissosiativista identiteettihäiriötä (*dissociative disorder*) tai epävakaa persoonallisuushäiriötä (*borderline personality disorder*). Näitä ei kuitenkaan pidä sekoittaa

nuorilla varsin yleisesti esiintyvään identiteettikriisiin, joka on enemmänkin kehitysvaihe kuin mielenhäiriö. (Erikson 1968; Feinstein 1985; ref. Côté & Levine 2009, 153-155.) Identiteetin rakentamisen ja kriisin ratkaisemisen ongelmat ovat varsin laajalle levinneitä ja siinä mielessä normaaleja. Ne koskevat erityisesti pitkän ajan tavoitteiden asettamista ja ponnistelua niiden saavuttamiseksi, uravalintaa, ystävyys-suhteiden luomista ja ylläpitoa, arvoja ja lojaaliutta.

Identiteetin ja itsen muotoutumisessa on kulttuurisia eroja toiminnallisen itsenäisyyden ja keskinäisen riippuvuuden asteissa. Ego-identiteetin muotoutumisen prosessit, koskien ulkoisen informaation yhdistämisen ja egon toimeenpanon funktioita, ovat Côté'n ja Levine'n (2009, 154-156) mukaan kuitenkin eri kulttuureissa samat. Ne nuoret aikuiset, joilta puuttuvat aiemmin esiteltyt näkyvät ja aineettomat identiteettiresurssit, ovat huonossa asemassa myöhäismodernissa yhteiskunnassa, vaikka periaatteessa kaikille nuorille on annettu ideologinen ”lupaus” avoimista mahdollisuuksista kilpailla asemista yhteiskunnassa. Myöhäismodernin yhteiskunnan ”sairastuttavissa” sosiaalisissa suhteissa useimmat näyttävät selviävän ilman, että tulisivat vakavasti koetelluiksi tai häirityiksi. Kuitenkin osa nuorista ja aikuisväestöstä kokee vakavia nöyryyksen tunteita, kärsimystä ja huonommuutta liittyen joihinkin sosiaaliin suhteisiinsa. Useimmat nuorista eivät selviydy identiteetin etsinnässään itseohjautuvasti, päinvastoin, he vaikuttavat olevan identiteettistrategiassaan*¹ enemmänkin passiivisia ja ulkoahjautuvia. Syy ei ole nuorissa

*¹ Marcia (ref. Kroger 2007, 64; Sinisalo-Juha 2011, 46) laajensi Eriksonin kaksinapaista – identiteetti vs roolihajaannus – identiteetin muotoutumismallia koskemaan ammatillisen suuntautumisen lisäksi arvoja, politiikkaa, uskontoa, seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta, perhettä ja uraa. Hän operationalisoi identiteettistrategiat neljäksi kategoriaksi:

1. Saavutettu (achieved) identiteetti: tutkiskelun kautta saavutettu sitoutuneisuus.
2. Etsivä (moratorium) identiteetti: tutkiskelu jatkuu ja sitoutuneisuus vähäistä.
3. Omaksuttu (forecloser) identiteetti: tutkiskelu vähäistä ja sitoutuminen suurta.
4. Selkiintymätön (diffusion) identiteetti: tutkiskelu ja sitoutuminen vähäistä.

Côté ja Levine (2009, 3-5) formuloivat myöhäismodernille ajalle tyypilliset viisi identiteettistrategiaa, jotka syntyvät identiteetin rakentumisen myötä ja ilmenevät elämäntilanteissa valintoina ja ratkaisuina. He perustelevat typologiaansa a) historiallisesti muuttuneena tilanteena, jossa mahdollisuuksia aikuisen identiteetin muotoutumiseen on useita, b) aikuisen identiteetin mahdollisella kaoottisuudella ja c) tarpeella muodostaa yksilöllinen identiteettistrategia, joka voi olla joko huolellisesti suunniteltu tai täynnä jatkuvaa kamppailua sisäisten konfliktien ja resurssien suhteen tai suunnitelma voi puuttua kokonaan. Viisi identiteettistrategiaa ovat: Kieltäytyjät (Refusers), Kulkurit (Drifters), Etsijät (Searchers), Vartijat (Guardians), Ratkaisijat (Resolvers).

yksilöissä, vaan myöhäismodernin yhteiskunnan yhteiskunnallisten suhteiden luonteessa. Lopputulos on kuitenkin sama. Jotkut tulevat leimatuiksi (*habituated*) mielentilaltaan ja käyttäytymistavoiltaan.

2.4. Teini-ikäisten identiteettikehityksen erityispiirteet, identiteettityön kontekstit ja niiden sisältämät resurssit

Tässä osiossa tarkastelen tarkalla katseella ja konkreettisesti varhaisnuorten n. 11-14-vuotiaiden ja nuorten n. 15-17-vuotiaiden nuorten identiteettikehitystä ja siihen liittyviä monimuotoisia biologisia, psyykkisiä ja sosiaalisia tekijöitä. (Kroger 2007, 34, 60; Cieslik & Pollock 2002, 15.) Näin tarkka eri ikävaiheiden identiteettikehityksen piirteiden jaottelu tuntui aluksi hiukan keinotekoiselta, vaikuttaahan koko nuoruuden ajan alkamisen ja päättymisenkin ajankohtien määrittely jo itsessään vaikealta tehtävältä. (Aapola & Ketokivi 2005, 18.) Nuoruuden aika varhaisesta nuoruudesta varhaiseen aikuisuuteen sisältää kuitenkin suuren määrän erilaisia ja eritasoisia siirtymiä (Cieslik & Pollock 2002, 8-10; Aapola & Ketokivi 2005, 10; Aapola 2005, 254), joten lähempää tarkastelua ei ole järkevää suorittaa yhden tai kahdenkaan ikäkatteorian varassa. Varhaisnuorten ja nuorten ikäryhmien erottamiselle suuresta nuorisoiäkäisten ryhmästä ja osaksi vielä toisistaan, on kuitenkin perusteita, joita tulen jatkossa esittelemään.

Kutsun edellä mainittuja ikäryhmiä yhteisnimityksellä `teini-ikäiset` ilman erityistä arvovarausta. (Korkiamäki 2013.) Varhaisnuoruuden ja osin sitä seuraavan nuoruudenkin voidaan katsoa ajoittuvan niin kutsuttuun murrosikään eli puberteettiin, joka sekin on hyvin yksilöllisesti etenevä biologinen, psyykinen ja sosiaalinen siirtymä lapsuudesta nuoruuteen. Murrosikä on samalla kulttuurisesti hyvin eri tavoin yhteisöjen taholta säänneltyä aikaa monine kieltoineen, uusine mahdollisuuksineen ja initiaatiomenoineen. Arkikielessä teineillä tarkoitetaan yleensä 15 vuoden molemmin puolin olevia nuoria, joiden käyttäytymistä leimaa vielä murrosikä ja jotka omaksuvat erilaisia nuorisokulttuurisia tapoja ja tyyliä liittyä vertaiskulttuureihin ja yhteiskunnan tarjoamiin identifioitumismahdollisuuksiin. Esimerkkinä teiniydestä on ilmaus ”teiniangsti”, joka urbaanisanakirjan mukaan tarkoittaa teini-ikäisen kokemaa maailmantuskaa, kun hän huomaa maailman kompleksisuuden aikuistumisen yhteydessä. Teiniangstiin liittyy tarvetta hakea omia rajoja ja miettiä omaa identiteettiä sekä koko maailman koettua "pahuutta" (urbaanisanakirja.com, 20.2.2013).

2.4.1. *Identiteettityö alkaa*

Identiteetin kehittymisestä puhuttaessa ei voida sivuuttaa puberteettia ja siihen erityisesti liittyviä fyysisiä muutoksia koskien kehoa ja siitä muodostuvaa kehonkuvaa. Tullessa kymmenennelle ikävuodelle lapsen kehossa alkaa tapahtua dramaattisia muutoksia koskien pituuskasvua, painon nousua, aineenvaihduntaa, hormonaalisista muutoksista johtuvia seksuaaliseen kypsyymiseen liittyviä tekijöitä, verenkiertoa ja monia muita ulkoisesti näkyviä ja siten toisten arvioinneille alttiita sekä sisäisesti mielenrauhaa ja tasapainoa järkyttäviä tapahtumia. Tyttöillä muutokset alkavat näkyä keskimäärin jo ennen kymmentä ikävuotta ja pojilla hiukan sen jälkeen. Kroger (2007, 34-38) kutsuu aikaa osuvasti *to grow heary* –ajaksi.

Puberteettiin liittyvät muutokset koskettavat voimakkaasti nuoren kokemusta omasta itsestään ja kokemusta tulla nähdyksi ja kohdelluksi muiden taholta. Tyttöille niin sanottujen naisellisten muotojen ilmaantuminen toisten nähtäväksi on tutkimusten mukaan pääosin negatiivinen kokemus, kun taas pojille miehiset keholliset ominaisuudet nostavat itsetuntoa ja parantavat asemia vertaisryhmässä. Kulttuurin tarjoamat identifioitumismallit viestivät tytöille laihana ja pitkänä, ei kuitenkaan ”lautana” olemisen ihanteista, aivan toisin kuin luonto on asian näyttänyt monen kohdalla järjestävän. Krogerin mukaan (2007, 45-49) tutkimustulokset kertovat varhain kypsyneiden tyttöjen olevan ikäisiään lihavampia ja lyhyempiä, omaavan muita alhaisemman itsekunnioituksen ja syömisongelmia. Vastaavasti pojat, joiden kehollinen muutos on viipyilevää, kärsivät itsetunnon ongelmista suhteessa vertaisiinsa, eivät niinkään suhteessa kulttuurisiin miesihanteisiin. (Aapola 2005, 258.) Puberteetin ajoittumisella ja siihen liittyvällä identiteettikriisillä vaikuttaa siis olevan yhteyttä persoonallisen identiteetin kehittymiseen ja kykyyn hyväksyä itsensä erilaisena suhteessa ympäristöstä tarjoutuviin ihanteisiin ja vertaisryhmään.

Puberteetin aikana ja sen seurauksena nuoret tunnistavat itsensä uudelleen tytöiksi ja pojiksi. Uudelleen tunnistaminen tarkoittaa sukupuolen integroitumista osaksi identiteettiä. Kehitys on kuitenkin harvoin niin yksisuuntaista, että seksuaalinen identiteetti ja tapa, jolla yhteiskunnan sosiaaliset normit ja stereotyytit odottavat seksuaalisuutta ilmaistavan, olisivat yhteneväiset, mitä ei suinkaan helpota se tosiasia, että teineillä on aikuisen ruumis, mutta lapsen oikeudet ja vain hitaasti muuttuva rooli yhteisöissä.

Tutkijat Hill ja Lynch (1983) sekä myöhemmin Galambos, Almeida & Petersen (1990) ovat paikantaneet varhaisnuoruuteen niin sanotun sukupuolen intensifikaation, joka kertoo miten nuoret kokevat sukupuoleen kohdistuvat rooliodotukset instituutioiden taholta osana sosialisatiota. Tutkijat päätyvät ajatukseen, että puberteetti toimii aikuisille signaalina vahvistaa varhaisempia kulttuurisia käyttäytymismalleja. Pojilta odotetaan maskuliinista roolia, johon liittyy instrumentaalista käytöstä, ja tytöiltä ilmaisulliseen käytökseen kiinnittyvää feminiinistä roolia. (Kroger 2007, 50.) Nuorten käymät identiteettineuvottelut koskevat enenevässä määrin myös sukupuolta ja seksuaalista identiteettiä. (Côte & Levine 2009.)

Varhaisnuoruudessa alkavassa identiteetin rakentumisprosessissa kyseenalaistuvat kaikki lapsuudessa koetut samuudet ja jatkuvuudet. Myös kesken jääneet eri ikäkausiin liittyvät kehitystehtävät ja kriisit aktivoituvat usein lapsuuden päättyessä ja nuoruuden identiteettityön alkaessa. (Erikson 1968.) Lapsuuden latenssvaihe jää taakse ja alkaa liittymisen ja kiinnittymisen vaihe perheen ulkopuoliseen maailmaan ja laajemmin yhteiskuntaan. Kehityspsykologi James E. Marcian (2002) mukaan varhainen nuoruus on disorganisoitumisen aikaa, joka joko ohitetaan onnellisesti tai se voi jäädä pidemmäksi aikaa elämään.

Nuoruudessa lapsuuden aikaiset keskeneräisiksi jääneet kehitystehtävät aktivoituvat ja identiteettikriisin yhteydessä niiden uudelleen organisoituminen on mahdollista. Tuona aikana nuori pyrkii ottamaan etäisyyttä, myöhemmin myös vapautumaan vanhemmistaan ja solmimaan suhteita perheen ulkopuolisiin ihmisiin tarkoituksena etsiä uusille tunne- ja seksuaalienergioille ilmaisukanavia ja kohteita. Marcian (2002) mukaan vaihe johtaa usein konflikteihin vanhempien kanssa johtuen nuoren lisääntyvästä autonomian tarpeesta. Uusia organisoitumisen systeemejä, laajentunutta elämänpiiriä edustavat aluksi suhteet opettajiin, mentoreihin ja muihin nuoriin. (Kroger 2007, 40; Sinisalo-Juha 2011, 40-41.) Siirtymää varhaisnuoruudesta teini-ikään hallitaan myös erilaisin ikäjärjestyksiin liittyvillä institutionaalisilla erityistoimilla, kuten siirtyminen alakoulusta yläkouluun, ja kulttuurisilla käytännöillä, kuten rippijuhlat ja kirkkoon kuulumattomien Prometheusjuhlat. (Aapola 2005, 259.)

Koska teiniaika sisältää usein runsaasti kaaosta, ahdistusta ja sattumanvaraisuutta, se myös stimuloi kognitiivista kasvua ja kehitystä. Tämä puolestaan edellyttää ympäristöltä, erityisesti vanhemmilta ja sosialisatiion ammattilaisilta vakautta ja myönteiseen auktoriteettiin nojaavaa sosiaalista tukea ja ohjausta. Syntyneitä yhtälöä ei ole helppo hallita, kun soppaan vielä lisätään erilaisten

nonformaalien ja informaalien ympäristöjen ja teknologioiden sosiaalista käyttäytymistä muovaava ja vähintäänkin aikuisten tiedollista auktoriteettia rapauttava vaikutus. (Kroger 2007, 42.)

2.4.2. *Identiteettityö syvenee*

Teini-iässä identiteetin rakentumiseen liittyvät kysymykset saavat uudenlaista syvyyttä ja laajuutta. Oikeudenmukaisuus, arvot ja moraaliset kysymykset nousevat sosiaalisen agendalle biologisten ja psykologisten kysymysten siirtyessä osin taustalle, säilyen kuitenkin hyvin merkittävänä identiteettiä muovaavia tekijöitä. Kroger (2007, 59-64) nojaa Eriksonin ajatuksiin siirtymästä varhaisnuoruuden identifikaatioista nuoruuden identiteetin rakentumisprosessiin, jossa teini-ikäiset neuvottelevat suhteensa perheenjäseniin uudennlaisiksi, keskittyvät vertaisryhmiin ja luovat kahdenkeskisiä intiimejä suhteita, pohtivat ammatillista suuntautuneisuuttaan ja avautuvat kohti yhteisöllisempiä rooleja.

Olemassaolon suuret kysymykset, itselle merkittävät arvot ja moraalit ajattelututtavat ja puhuttavat teini-ikäisiä. Nuoruuden ehdottomuudella, oikeassaolemisen konventionaalisella varmuudella (Kohlberg 1969, 1984; ref. Kroger 2007, 74) ja totunnaisuuksien ylittämällä teinit kuohuttavat ja kohauttavat varttuneempien mieliä ja laittavat heidän joustavuutensa ja auktoriteettinsä koetteelle. Nuoret ottavat teini-iässä perheen, vertaisten ja yhteiskunnan säätämien lakien ja normien identiteettejä rajaavat tekijät huomioon, koettelevat niitä ja altistavat itsensä kehittyneemmille postkonventionaalisten eettisten ja moraalisten kysymysten pohdinnoille.

Varhaisnuorten ryhmäidentifikaatiot muuntautuvat teini-iässä yksilöllisemmiksi kiinnittymisiksi merkittäviin toisiin ihmisiin, tyyliin ja ideologioihin, jotka muovaavat tulevaisuuteen suuntautuvia valintoja ja päätöksiä. Mahdollinen häiriö identiteetin rakentumisprosessissa liittyy jo Eriksonin, ja myöhempienkin identiteettitutkijoiden mukaan ammatilliseen orientaatioon, joka voi johtaa ammatillisen identiteetin etsinnän pitkittymiseen ja näköalattomuuteen. (Marcia 1993, ref. Kroger 2007, 64; Côté & Levine 2009.) Häiriön syntyminen voi liittyä nuoren kognitiivisiin kykyihin käsitellä elämän kompleksisuutta ja reflektoida omia sisäisiä ja ulkoisia rajojaan ja muodostaa niistä eheytyneet yksilölliset ammatilliset identiteettiesitykset. (Côté & Levine 2009.) Ammatillisen orientaation syntymisen vaikeus liittyy kuitenkin ennen kaikkea kaikkea nuoria koskeviin sosiaalisiin ja taloudellisiin, koulutusta ja työelämää muovaaviin siirtymiin.

Siirtymät lapsuudesta nuoruuteen ja nuoruudesta aikuisuuteen on merkitty yhteiskunnan taholta monella, usein ristiriitaisella tavalla, niin lainsäädännöllä kuin erilaisin kulttuurisin käytännöin.

Osallisuus aikuisten maailman rooleihin annetaan näille ”aikuisen ruumiissa asustaville lapsille” varsin myöhään. Kroger (2007, 41-42; Côté & Levine 2009; Tolonen 2005) listaa asioita, jotka ovat nuorten ulottumattomissa, mutta joita heidän tulisi ainakin mielikuvissaan kovasti haluta ja niistä kiinnostua. Tällaisia asioita, joista teinit eivät pääse osallisiksi tai jotka on säädetty kuuluviksi tiettyyn ikään, ovat taloudellinen itsenäisyys, työelämään osallistuminen, kotoa pois muuttaminen, erilaiset poliittisen osallistumisen muodot ja monet lainsäädännöllä osoitetut oikeudet ja velvollisuudet, kuten ajokortti, alkoholin ostaminen, oppivelvollisuus. Ne siirtävät nuorten tavoittelemaa autonomista elämäntapaa etäälle, johonkin hamaan tulevaisuuteen, jota odotellessa teiniaika täyttyy koulunkäyntiä, vapaa-ajanviettoa ja monenlaista kulutusta sisältävistä nuorisokulttuurisista elämäntyyleistä.

Myös Janet Holland`n mukaan (2007, 14) siirtymät, jotka koskettavat nuorten elämää ja joista ollaan tutkijoiden keskuudessa varsin yksimielisiä, ovat laajentuneet koskemaan useita elämänalueita. Siirtymät ovat monimutkaistuneet, eivätkä ne noudata mitään tiettyä aikataulua. Kuitenkin joillakin kriittisillä hetkillä, kuten teinejä koskevilla toisen asteen koulutusvalintoihin liittyvällä yhteishaululla ja myöhemmin ylioppilaskirjoituksilla, on suuri merkitys. Nuoret ovat taloudellisesti riippuvaisia vanhemmistaan ja samanaikaisesti hyvin riippumattomia heistä esimerkiksi kulutuksensa sisällön suhteen. Lisäksi vanhempien sosioekonominen asema vaikuttaa nuoria eriarvoistavasti synnyttäen hitaita ”elististisiä” identiteetin rakentumisprosesseja ja nopeita ”riskialttiita” etenemisreittejä. (Aapola & Ketokivi 2005, 12-15, 17.)

Sosiaalisen rakenteen mahdollistamat, hyvin rajalliset osallistumismahdollisuudet kehittyneisiin aikuismaisiin rooleihin yhteiskunnassa sekä työ- ja koulutusmarkkinoiden pullonkaulat ja paljon vaatimuksia ja valintoja sisältävät siirtymät eri koulutusasteelta toiselle estävät ja pitkittävät nuorten liittymistä ammatilliseen toimintaan. Aikuistuminen on jotain mitä etsitään ja jolla ei ole selviä mittareita. (Aapola & Ketokivi 2005, 8-12.) Väistämättä tulee vaikutelma, että nuoret joutuvat rakentamaan identiteettiään aikuisuudesta luotujen, ei usein kovinkaan miellyttäviksi esitettyjen mielikuvien varassa. Nuoruuden ammatillisen identiteetin etsinnän jatkaminen hyvin pitkään teini- iän jälkeenkin voi siis tuntua varsin houkuttelevalta identiteettistrategiselta vaihtoehdolta. (Côté & Levine 2009.)

Yhteiskuntarakenteen ja kulttuurin sisällä olevat instituutiot tuottavat yleisen kehyksen, jossa teinit rakentavat identiteettiään, ja samalla sosiaalisten instituutioiden uusintaminen on riippuvaista nuorten tuottamasta tulevaisuuden suuntaviivoja sisältävästä energiasta. (Kroger 2007, 66;

Mannheim 1952.) Instituutioissa kohtaavat vanha ja uusi käyden neuvotteluja sosiaalisen rakenteen tarjoamista mahdollisuuksista ja rajoista rakentaa soveliaita ja myös rajoja rikkovia ja uudistavia identiteettejä. Nopeat muutokset sosiaalisessa rakenteessa johtavat nuoruuden samuuden ja jatkuvuuden kadottamisen tunteeseen ja siitä johtuvaan identiteettihajaannukseen. Vanha jatkumo – koti-koulu-työlämä – ei kuvaa enää läheskään kaikkien nuorten siirtymiä instituutiosta toiseen. Sen sijaan siirtymä koulusta työelämään ja jatko-opintoihin on rakentunut monen nuoren kohdalla eräänlaiseksi psykososiaaliseksi moratoriksi. Sillä tarkoitetaan suoraviivaisen institutionaalisen etenemisen keskeytynyttä ajanjaksoa, jonka aikana tulevaisuuden suhteen tehtäviä ratkaisuja lykätään ja otetaan lisää aikaa harkintaa varten. `Identiteettimoratoriossa` nuoret etsivät enemmän tai vähemmän tuetusti itselle sopivaa tai mahdollista paikkaa yhteiskunnassa, kokeilevat erilaisia rooleja, ideoita, uskomuksia ja elämäntyylyjä, joihin perustaa aikuisen identiteettinsä. (Marcia 2002; Kroger 2007, 67; Côte & Allahar 1994, 73-74, ref. Puuronen 2006, 67.) Lisäksi on merkittävää, että siirtymä kotoa kouluun tai erilaisiin ohjattuihin siirtymäprojekteihin, on sekin vaikeutumassa ja lisääntymään päin. (Pietikäinen 2005, 219.)

Moratorio-prosessissa vuorottelevat koulunkäynti, työssäoppiminen, työharjoittelut, erilaiset koulutus- ja työkokeilut ja amerikkalaisessa koulujärjestelmässä myös osallistuminen vapaaehtoistyön ohjelmiin ja muuhun kansalaistoimintaan. (Pietikäinen 2005, 219.) Holland (2007, 14) kuvaa osuvasti nuorten auttamispolitiikan ja nuorten kokeman postmodernin siirtymän välistä yhteensopimattomuutta jo-jo –ilmiöksi. Ilmiössä tuettu osallistuminen koulutus- ja työmarkkinoille on lyhytkestoista ja jopa keinotekoisista, jonka jälkeen nuori ”putoaa” uudelleen tukijärjestelmän ulkopuolelle odottamaan uusien tukikriteerien täyttymistä. Osasyynä ilmiöön pidetään muuttuneita työmarkkinoita, joilla ei ole tarjota koulunkäynnistä kiinnostumattomille nuorille heille mielikuvateollisuudessa luotuja ja siten heidän mielikuvissaan haluamiaan arvostettuja asemia työmarkkinoilla ja osaksi koska työmarkkinoilla ei edes ole paikkoja kouluttamattomalle nuorisolle.

”Yksilöllisesti valittu” koulutus- ja urakehitys ei siten monen nuoren kohdalla perustu vapaasti valittaviin vaihtoehtoihin, vaan pikemminkin pakkoon valita mahdollisista tai välttämättömistä vaihtoehtoista. Nuorten työmarkkinoiden ”kapeutuminen” ammatillista koulutusta edellyttäväksi työmahdollisuuksiksi korostaa erityisesti nuorten vanhemmiltaan ja ohjauksen ammattilaisilta saamaa psykososiaalista identiteettityötä tukevaa ohjausta. Yhdeksäsluokkalaisten tulevaisuuden suunnitelmia koskevissa kertomuksissa vanhemmilla oli nuorten mielestä suurin vaikutus heidän toiveisiinsa ja ratkaisuihinsa, sen jälkeen tulivat kaverit, media ja vasta sitten opettajat ja koulun

henkilökunta. (Kiilakoski 2012.) Nuorten koulu- ja koulutusuraa koskevia valintoja säätelevät jopa enenevässä määrin perhetausta, vanhempien yhteisöllisen aseman mahdollistama tuki ja perheen tarjoama sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma. (Aapola & Ketokivi 2005, 15; Tolonen 2007.) Medioitunut maailma ja kaveripiiri muodostavat kentän, jonka vaikutus nuorten ammatilliseen suuntautuneisuuteen liittyy mielestäni refleктоimattomaan identifioitumiseen kulloinkin ”mediaseksikkäinä” pidettyihin, nuorisokulttuurisesti suosittuihin tai elämäntilanteesta nouseviin ammatillisiin ihanteisiin.

2.4.3. Identiteettityön kontekstien sisältämät taloudelliset ja sosiaaliset resurssit

Elinpiirin laajentuessa ja yhteiskunnallisten rooliodotusten vähitellen muuttuessa varhaisnuorilla käynnistyy oman itsen etsintä ja erilaiset tavat identifioitua itselle merkittäviin toisiin. Perheen ja vanhempien rooli jää astetta vähemmälle huomiolle varhaisnuoren ja teinien elämässä säilyen kuitenkin merkittävimpinä identiteettiä muovaavina vaikuttajina. (Kroger 2007, 52-56.) Koulunkäynti ja laajentuva kaveripiiri sekä erilaiset kulutus- ja vapaa-ajanviettotavat ja -tyylit tarjoavat uusia maailmoja ja rakennuspuita nuorten identiteettityölle ja identifioitumisen kohteiksi. Kuitenkin kaikki vaikuttaa kaikkeen ja elämänpiirin eri kontekstit muodostavat toisiinsa sidoksissa olevan kokonaisuuden, joka sisältää teini-ikäisten identiteetin kehittymisen kannalta erilaisia kehitystä suojaavia ja riskejä aiheuttavia tekijöitä. Tarkastelen identiteettityön konteksteja jatkossa ensin taloudellisten ja sosiaalisten resurssien näkökulmasta ja sen jälkeen kutakin kontekstia sen omien sisällöisten piirteiden kautta.

Yhteiskuntatieteilijät asettavat nuoret perheidensä, yhteisöjensä, koulunsa ja tiettyjen valtioiden jäseniksi. Näitä tahoja voidaan tässä yhteydessä nimittää myös nuoren identiteettityön konteksteiksi. Nuorten on nähty vastaanottavan jäsenyyksiltään taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, ei niinkään itse luovan sitä. Taloudellinen pääoma, nimensä mukaisesti, kertoo perheen ja nuoren käytössä olevista varallisuuteen ja siten myös kulutukseen ja kouluttautumisen mahdollisuuksiin perustuvista resursseista. Kulttuurinen pääoma sitoutuu erityisesti nuoren koulutusvalintoihin ja suuntautumisiin sekä ohjaa nuorisokulttuurisia valintoja kulutusvalintojen kautta. Sosiaalinen pääoma kattaa nuoren käytössä olevat aktuaaliset ja mahdolliset sosiaaliset suhteet ja ryhmäjäsennydet sekä niiden sisältämät näkyvät ja näkymättömät resurssit ja erilaiset tuen muodot vanhempien ja läheisten taholta. (Tolonen 2005, 39-41.)

Kuitenkin pääomien lajit ovat nuoren identiteetin muotoutumisen kannalta eri tavalla painottuneita. Tarja Tolonen (2007, 29-41) katsoo pääoman lajien yhteenkietoutumisen olevan hyödyllistä silloin,

kun sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma ovat taloudellisen pääoman ympäröimiä tai muunnettavissa sellaiseksi. Tolonen kritisoi (myös Côté 2007, 60-61 ja Chakrabarty & Preston 2007, 47, 56) sosiaalisen pääoman käsitteen käyttöä eriarvoisuutta ylläpitävänä ja nuorten omaa toimijuutta väheksyvänä. Käsitteenä sosiaalinen pääoma ei edellä mainittujen tutkijoiden mielestä enää sovi myöhäismodernin yksilöllistyneen, paikallisuuteen ja konteksteihin sekä sukupuoleen liittyvän ja toimijuuteen sitoutuvan sosiaalisuuden kuvaajaksi. Riikka Korkiamäki (2013, 35-36, 55, 186) puolestaan pitää antoisampana sen pohtimista, millaisena välineenä sosiaalinen pääoma näyttäytyy ympäristöissä, joissa sitä sovelletaan. Hän sovelsi sosiaalisen pääoman käsitettä tutkiessaan yläkouluikäisten nuorten omia vertaisyhteisöjä ja -ryhmiä ja näki nuoret aktiivisina toimijoina sosiaalisen pääoman tuottamisessa.

Chakrabarty ja Preston (2007, 48-57) menevät sosiaalisen pääoman kritiikissään vielä pidemmälle: He katsovat käsitteen käytön johtavan suljettuun systeemiin, jossa erityisesti nuorten edustamat rajojen ylitykset, kapinat ja vastustukset tulkitaan sosiaalisen pääoman ”pimeäksi puoleksi”, epäsosiaalisuudeksi ja yksilöllistymiseksi, ei yhteiskuntaa muuttavaksi dynaamiseksi voimaksi. Tällä tavalla sosiaalisia suhteita ylläpitävä valta ylikoodaa nuoria ja nuoruutta vallitsevaan sosiaaliseen järjestykseen sopiviksi. Sosiaalinen pääoma edustaa siis Chakrabarty’n ja Preston’n mukaan ennen kaikkea sosiaalista kontrollia. Tästä näkökulmasta voidaan perustellusti kysyä, onko esimerkiksi puhe nuorten syrjäytymisestä ainoastaan yksi sosiaalisen kontrollin muoto ja tapa saada jotkut nuoret omaksumaan heille ”osoitettu” asema sosiaalisessa järjestyksessä.

Côté (2007, 59-62) on puolestaan kiinnostunut sosiaalisen pääoman käsitteen takana olevien pääomien muodoista ja niiden välisistä suhteista. Hän näkee sosiaalisen pääoman käsitteen käytön modernismin tapana hallita muutosta ja kohdistaa sen sijaan huomionsa siirtymään myöhäismodernin ajan psykososiaaliseen ja yksilöllistyneeseen tapaan hallita sosiaalista järjestystä. Côté’n mukaan sosiaalisen järjestyksen ytimen muodostavat ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ja verkostot, jotka saavat monia muotoja: vastavuoroisuus, hierarkisuus, yksipuolisuus, kaksisuuntaisuus, jne. Suhteet kuuluvat aina myös identiteetteihin ja suhteissaan ihmiset vahvistavat ja kieltävät toistensa identiteettejä ja samalla määrittelevät puitteet, rajat ja mahdollisuudet identiteettien muodostamiseen. Näin muodostuvat positiot ilmaisevat, millaisista todellisista ja mahdollisista resursseista kukin pääsee osalliseksi ja miten kukin niitä käyttää ja tekee eroja suhteissa toisiin.

Sosiaalisen pääoman sisältämät verkostot ja kontekstit siis aktivoivat identiteettien suhteisiin perustuvan luonteen ja mahdollistavat yksilön integroitumisen yhteisöihin. Côté (2007, 62) erottaa näin verkostojen sisältämän huolenpidon, välineet ja hyödyntämisen verkostojen rakenteesta (*bonding ja bridging*; Holland, 2007, 23-24) ja tarkentaa samalla identiteetin muotoutumisprosessin kulkua. Verkostot, jotka koskevat nuorten ja aikuisten suhteita, ovat luonteeltaan toisaalta horisontaalisia aikalaissuhteita, esim. tyylit ja nuorisokulttuurit sekä toisaalta vertikaalisia, ylisukupolvisia, resurssien siirtoon, huolenpitoon ja ohjaukseen liittyviä suhteita. Côté katsoo, että erityisesti vertikaalisten, myönteiseen auktoriteettiin perustuvaan huolenpitoon ja ohjaukseen liittyvä suhteiden heikkeneminen on johtanut osaltaan nuorten identiteettityön vaikeutumiseen. (Côté 2007, 69-70.)

Yksilöllistymisprosessi tarkoittaa, että nuorten on valittava joko todellisten mahdollisuuksien tai pakkojen avulla oman elämän rakentamisen perustaksi sopivat arvot ja uskomukset, ryhmiin liittymiset, vapaa-ajan aktiviteetit, älylliset ja esteettiset mieltymykset sekä paljon muuta. (Côté 2007, 63-65.) Näiden suhteen nuoret käyvät niin sanottuja identiteettineuvotteluja erilaisissa konteksteissa koskien konkreettisia resursseja ja symbolisia merkityksiä. Identiteettineuvottelujen keskeisimmät kontekstit teineillä ovat koti, koulu ja vertaisryhmät. Onnistuneissa neuvotteluissa nuoret ja myös heidän vanhempansa ja muut nuorelle merkittävät ihmiset synnyttävät Côté'n (2007, 65-66) mukaan aiemmin esittelemääni identiteettipääomaa, joka tarkoittaa molemminpuolista hyväksyntää toisen yksilön, informaalin ryhmän, yhteisön tai instituution kanssa. Identiteettipääoma pitää sisällään myös toimijaulottuvuuden, joka koostuu sisäisestä kontrollista, itsekunnioituksesta, elämän tarkoituksen tunteista ja sosiaalista taidoista.

Lapset ja nuoret ovat aktiivisia toimijoita. He herättävät ympäristössään vastavuoroisia reaktioita ja toimintaa, joiden seurauksena syntyy uutta toimintaa, muutoksia kehityssuunnissa ja vastavuoroisesti toisiaan ruokkivia kehitysratoja. (Niemi 2012, 158-161; Erikson 1968; Côté & Levine 2009; Kroger 2007.) Kasautuessaan ja monimutkaistuessaan kehitykselliset kompetenssit ja myös mahdolliset ongelmat laajenevat kokonaisvaikutuksiltaan, joten nuoruusiässä eri alueiden valmiudet ja ongelmat selittävät jo laajemmin toisiaan. Kyse on monimutkaisesta vuorovaikutuksellisesta prosessista, jossa nuoren henkilökohtaiset ominaisuudet ja saavutetut kehitystulokset ovat laajentuvassa ja intensiivisessä vuorovaikutuksessa ympäristöllisten tekijöiden kanssa.

Pidän erittäin merkittävänä havaintona, että teinien identiteetin kehittymiseen liittyviä ongelmia näyttävät tuottavan erityisesti siirtymät konteksteista toiseen, esim. kodista kouluun ja kaveripiireihin ja myöhemmin koulusta työelämään. (Côte & Levine 2009, 147-148.) Identiteetin rakentumisen kontekstit ja erityisesti niiden väliset suhteet muodostavat kompleksisen dynaamisen kokonaisuuden, jossa nuori vaikuttaa kontekstiin ja konteksti nuoreen. Erityisen merkittäviksi suhteiden dynamiikka muodostuu niiden nuorten kohdalla, joiden elämässä on paljon identiteettiä vaikeuttavia ulkopuolisia riskitekijöitä tai sisäisiä esteitä. (Kroger, 2007, 76; Côte & Levine 2009; Pekkarinen 2010.) Esimerkiksi lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten identiteetin rakentuminen, ulkoisen toimintaympäristön ja sisäisen elämämaailman välisissä, usein jännitteisissä suhteissa, aiheuttaa paineita ja kiistojakin eri toimijoiden välisissä ongelmien hallinnan ja omistajuuden neuvotteluissa. (Raitakari & Vironkangas 2009, 5-15.) Toisen toimijan kontekstin tarkastelu oman kontekstin ominaispiirteiden kautta saattaa aiheuttaa niin sanotun kontekstivirheen, joka vääristää asioiden luonnetta ja tulkintoja todellisuudesta. (Eräsaari 2008, 150-153.) Kontekstien välisten suhteiden suuri merkitys selittää myös, miksi nuorten palvelu- ja auttamisjärjestelmien tulisi olla monialaisia ja työn tulisi kohdistua yhtä aikaa moniin elämänalueisiin.

2.4.3.1. *Kontekstina perhe*

Perheen ja vanhempien sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen pääoma sekä Côte'n painottama identiteettipääoma, jotka ovat nuoren identiteettityön käytössä, ovat keskeisiä lapsen ja nuoren toimintatapoja ja valintoja ohjaavia tekijöitä. (Helve & Bynner 2007.) Pääomien käyttö näkyy nuoren elämässä prosessinomaisesti etenevänä kehityksenä lapsuuden paikallisten olosuhteiden luonteesta, asuinalueiden sisältämistä resursseista, koulutussuuntausten valintoihin ja psykososiaaliseen ilmastoon, kuten turvallisuuden kokemukseen. Kasvava taloudellinen eriarvoisuus niin paikallisesti kuin globaalistikin lisää taloudellisten resurssien merkitystä identiteettiä rakennettaessa. Kulttuurinen ja sosiaalinen hyvinvointi edellyttävät puolestaan taloudellisia resursseja ja ovat jopa riippuvaisia niistä. (Tolonen 2007, 29-31.)

Martti Niemi (2012, 58-61) on tutkinut taloudellisten tekijöiden vaikutusta perheen sosiaalisiin suhteisiin ns. *perhestressimallin* avulla. Tutkimukset osoittavat, että matala tulotaso ja heikosta taloudellisesta tilanteesta johtuvat huolet kasaavat paineita vanhempien keskinäisiin suhteisiin, kiristävät välejä ja heikentävät kasvatuskäytänteitä sekä alentavat huolenpidon tasoa henkisesti ja materiaalisesti, mikä puolestaan näkyy mm. lisääntyvänä rankaisevuutena. Taloudellisen pääoman

vähäisyys on siis suorassa vaikutussuhteessa vanhempien kykyyn ja voimiin kasvattaa ja ohjata lapsiaan ja nuoriaan myönteisesti.

Perhe identiteettityön kontekstina on vielä teinienkin identiteetin keskeisin kasvualusta, jonka dynamiikkaa murroikäisessä tapahtuvat muutokset ravistelevat joskus rankastikin. Muutoksissa on kyseessä vastavuoroinen sosialisatioprosessi, jossa vanhemmat vaikuttavat nuoriin ja nuoret vanhempiin ja toisiin sisaruksiin, ja jossa myös vanhempien oma nuoruus ja omat sisäistetyt vanhemmat aktivoituvat muodostaen usein tiedostamattomasti toimivan suhde- ja vaikutusverkoston. Teenien lisääntyvä autonomian tarve aiheuttaa usein konflikteja perheissä. Tarve autonomiaan saattaa ilmetä lisääntyvänä yksityisyyden tarpeena, fyysisen läheisyyden tarpeen vähenemisenä suhteessa vanhempiin ja erilaisina riskikäyttäytymisen kokeiluina. Konfliktit vähenevät selvästi murrosiän ohittamisen myötä. (Kroger 2007, 53.)

Nuorten ´vanhempi – nuori` –suhteessa esiin tulevan autonomian asteen vaikutuksia identiteetin muotoutumiseen on Jane Krogerin (2007) mukaan tutkittu liian vähän, samoin nuorten vaikutusta vanhempien kykyyn kasvattaa ja tukea nuortaan. Ongelmaksi muodostuu vaikutussuhteen suunnan hahmottaminen sen vahvan kietoutuneisuuden vuoksi. Kuitenkin on todettu, että nuoren alhainen autonomian taso ennakoi selkeää irtiottoa vanhemmista, ja sen jatkona tapahtuva ”menemään päästäminen” identiteettihajaannusta, kun taas korkea autonomian taso ennakoi negatiivista identiteettikehitystä. (Erikson 1968; Sinisalo-Juha 2011.) Nuoret, joiden vanhemmat eivät ole sietäneet nuorensa yksilöllistymistä ja erillisyyden hakua, saattavat toisaalta pidättäytyä läheisistä ystävyysuhteista kokonaan tai toisaalta heittäytyä ystävyysuhteisiin, joiden he tietävät olevan vanhempien toiveiden vastaisia ja muodostuvan riskitekijöiksi. Tämä on käänteisesti samansuuntainen sen tutkimustuloksen kanssa, että perheissä, joissa on pysyvyyttä ja positiivisesti riippuvaista turvallista kiintymystä ja joissa korostetaan ja rohkaistaan yksilöllisyyttä sekä tutkitaan identiteettivaihtoehtoja, nuorelle syntyy hyvä pohja vahvan identiteetin saavuttamiseen. (Kroger 2007, 54-55, 79.)

Itseäni jäivät pohdituttamaan erityisesti nuoren omat vaikutukset ja asenteet vanhempiaan kohtaan, joiden on todettu vaikuttavan merkittävästi kahteen suuntaan: negatiiviset asenteet vaikuttavat vanhempien kasvatuskykyä alentavasti ja positiiviset asenteet nuoren omaa itsekunnioitusta ja selviytymiskykyä lisäävästi. (Kroger 2007, 77-78.) Côté (2007, 69) puolestaan korostaa vanhempien ja nuoria ohjaavien työntekijöiden moraaliin ja etiikkaan sitoutuneen identiteettipääoman merkitystä. Sen avulla tulisi pyrkiä murtamaan lasten ja nuorten huono-

osaisuutta aiheuttavia tekijöitä. Lisäksi hän kysyy, miten vanhempi sukupolvi voisi löytää uudelleen nuorille elintärkeätä, sukupolvien ylittävää vertikaalista sosiaalista pääomaa, jota tarvitaan kahdenkeskisessä vuorovaikutuksessa nuorten kanssa.

2.4.3.2. *Kontekstina vertaisryhmä*

Sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvällä vertaisryhmällä sekä ystävyysuhteilla on suuri merkitys varhaisnuoren elämälle hänen testatessaan uusia kiinnostuksen ja taitojen alueitaan, arvojaan ja uskomuksiaan. Kroger (2007, 39, 54-55) oli havainnut tutkiessaan nuorten ryhmiin liittymistä ja ryhmien merkitystä 12-13 –vuotiaille, että varhaisnuoret kiinnittivät varsin vähän huomiota ikätovereihin, jotka eivät olleet oman ryhmän jäseniä. Pienryhmät edustavat usein samaa sukupuolta, mutta laajentuessaan klikeiksi niiden johtajilla on jo yhteyksiä toiseen sukupuoleen. Mainella on keskeinen merkitys nuoren asemaan ryhmässä. Varhaisnuoret valikoivat ystäviksi samaa sukupuolta olevia ja samoja intressejä omaavia toisia nuoria ja ystävyysuhteet ovat usein lyhytaikaisia. He olivat kaiken kaikkiaan huolissaan liittymisestään vertaisryhmään ja mahdollisesta hylätyksi tulemisesta. (Aaltonen, ym. 2011, 29-56; Paju 2011, 24)

Varhaisnuorten ryhmäkäyttäytyminen kertoo mielestäni myös kiusaamiskulttuurin mahdollistumisesta: kiinnostumattomuus muista kuin oman ryhmän jäsenistä, maineen suuri merkitys, ryhmien laajeneminen klikeiksi ja ylipäättään ryhmän suuri merkitys itsetunnolle ja kasvaneelle tarpeelle tulla hyväksytyksi vertaisryhmän taholta. Ne, joilla ei lapsena ole ollut ystäviä, jatkavat kamppailua samassa asiassa myöhemmissä elämänvaiheissaan. Heidän on todettu Krogerin (2007) mukaan joutuvan helposti kiusaamisen kohteiksi, ja ponnistelut eristäytyneisyyden rikkomiseksi ja ryhmän torjunnan murtamiseksi vaativat huomattavaa rohkeutta ja sosiaalista kyvykkyyttä. Tässä siirtymässä perheen, mentoreiden ja nuorisoryhmän tuki muodostavat nuorelle keskeisen suojaavan tekijän sellaisen myönteisen identiteetin kehittymiselle, joka perustuu itsekunnioitukselle ja itsearvostukselle. (Aaltonen, ym. 2011, 29.)

Silloin kun vertaisryhmään sitoutuneet ystävyysuhteet ovat epävakaita, ovat nuoret tutkimusten mukaan tyytymättömämpiä ulkonäköönsä ja esiintymiseensä kuin muut. (Kroger 2007, 54-55.) Myös varhaisnuorten ongelmakäyttäytyminen on kytköksissä vertaisryhmään liittymiseen tai liittymättömyyteen. Varhainen ryhmäytyminen ongelmallisesti käyttäytyvään kaveripiiriin ja siitä syntyvä ryhmäpaine, varhainen ongelmahistoria sekä kapinallisuus tai eristäytyvyys muodostavat nuoren identiteetin myönteiselle rakentumiselle selkeän riskitekijän. Tässä sukupuolten

selviytyvyydellä vaikuttaa olevan eroa: pojat selviytyvät tutkimusten mukaan tyttöjä huonommin esimerkiksi avun pyytämisen ja vastaanottavuuden suhteen. (Heikkinen 2007, 56.)

Erityisesti ystävyysuhteiden merkitys myönteisen identiteetin rakentumiselle vaikuttaa olevan vahva nuoren kehitystä suojaava tekijä. Teinit erottavat selkeämmin vertaisryhmän kaverisuhteet ja ystävyysuhteet toisistaan kuin varhaisnuoret. Krogerin (2007, 79) mukaan he odottavat ystävyysuhteilta läheisyyttä ja luotettavuutta sekä samanlaista identiteettitilastusta, käytöstä, asenteita ja päämääriä kuin itsellä on. Ystävien kanssa tapahtuneet konfliktit koetaan haitallisiksi. Suomalaisen tutkijoiden (Aaltonen, ym. 2011, 35) mukaan ystävyysuhteet ovat kuitenkin enenevässä määrin neuvoteltavissa erityisesti identiteettitilastuksen osalta, jolloin ystäväpiiriin ja läheisten ystävyysuhteiden sisältämät yksilölliset erot ja erilaisuus ovat hyväksytyjä. Laajempaan kaveripiiriin kuuluu teineillä molempia sukupuolia ja ne toimivat alustana seksuaaliselle kehitykselle ja parinmuodostukselle hauskanpidon, hengailun ja oleilun ohella.

Nuoret kokevat internetin mahdollisuutena ylläpitää arjessa kaverisuhteita ja tutustua etäämmältä uusiin ihmisiin. Huoli nuorten kaverisuhteiden siirtymisestä internetiin ei saa ainakaan nuorisotutkijoiden tutkimuksista tukea. (Aaltonen, ym. 2011, 41.) Virtuaalinen ystävyys ja kaveruus lomittuvat nuorilla kasvokkaisten tapaamisten kanssa ja toimivat ystävä- ja kaveritapaamisten sopimispaikkoina aloitteen ja rajaamisen tekemisen säilyessä pääosin nuorella itsellään. Riikka Korkiamäki (2013, 178-179, 183-184) kysyy aiheellisesti, että miten voimme tietää mikä vaatii puuttumista, jos emme tiedä, mikä on arkista ja tavallista nuorten omaan elämään kuuluvaa käyttäytymistä. Huoli nuorten hyväksikäytön ja kiusaamisen kohteeksi joutumisesta sekä riippuvuuksien syntymisestä internetin pelimaailmaan on kuitenkin suuri ja yhteisöreaktioiden (Määttä & Tolonen 2011; Pekkarinen 2010) voimakkuudesta päätellen lisätutkimusten paikka.

2.4.2.3. Kontekstina koulu

Nuorten toiminta ja kokemukset kouluympäristössä vaikuttavat voimakkaasti identiteetin kehittymiseen ja laajasti aikuiselämän eri ulottuvuuksiin, kuten ammatilliseen suuntautuneisuuteen. Koulun rakenteet, ilmapiiri, vuorovaikutus vertaisryhmän ja aikuisyhteisön kanssa sisältävät valtaisan määrän sosioemotionaalista kokemusta, jota on Krogerin (2007, 80-82) mukaan tutkittu varsin vähän, toisin kuin tietoon, opetukseen ja oppimiseen liittyviä kysymyksiä. Suomalaisen nuorisotutkimuksen piirissä on viime vuosikymmenen aikana tutkittu koulun sosiaalista järjestystä

ansiokkaasti erityisesti etnografisin menetelmin. (Esim. Gordon 1999; Gordon, ym. 2002; Tolonen 1999, 2001, 2003; Paju 2011; myös Kiilakoski 2012.)

Ranskalaisessa tutkimuksessa on tehty havaintoja korkean ja alhaisen sosioekonomisen tason vaikutuksista identiteetin etsintään ja sitoutumiseen. Alhaisen statuksen omaavilla nuorilla oli vaara koulun keskeyttämisestä ja korkean statuksen nuorilla päinvastainen tendenssi. Englantilaisessa tyttökoulussa oli tutkittu nuorten tyttöjen identiteettistrategioita Marcia'n luokittelulla (identiteettistrategiat alaviitteessä *1, s. 19) ja havaittu, että yksityisissä kouluissa tytöt edustivat omaksuttuja (*forecloser*) identiteettejä, kun taas julkisten koulujen samanikäisillä tytöillä oli etsintään perustuva (*moratorio*) ja selkiintymätön (*diffused*) identiteettistatus yleisempiä. (Kroger 2007, 80-82.) Myös tutkijat Walkerdine ja Lucey (2001; ref. Tolonen 2005, 38-39) ovat todenneet keskiluokkaisten ja työväenluokkaisten tyttöjen koulutusurien eroavan huomattavasti toisistaan koulutusasteen, pituden ja sitoutuneisuuden suhteen. Samansuuntaisia tutkimustuloksia on saatu myös suomalaisessa nuorten luokkataustan huomioivissa tutkimuksissa. (Tolonen 2005, 39; Kiilakoski 2012, 51-52.) Nuoren sosioekonomisella asemalla, koulun kulttuurilla ja kouluympäristöllä, jotka liittyvät keskeisesti nuoren kaveri- ja ystävyys-suhteisiin, on suuri vaikutus nuoren identiteetin muotoutumisen ehtoihin.

Côte ja Levine (2009, 150-151) ovat tutkineet koulutusmotivaation luonnetta. He löysivät sille kaksi pääkategoriaa, passiivisen ja aktiivisen. Passiivinen koulutusmotivaatio muodostui kahdesta erilaisesta motivaatiotekijästä: vanhempien odotusten mukaisesta koulutukseen hakeutumisesta ja tilanteesta, jossa koulutukseen mennään, kun ei ollut muutakaan vaihtoehtoa tai ei keksitty parempaakaan. Kumpikaan näistä ei tuottanut hyviä tuloksia taitojen ja tietojen suhteen. Aktiivinen koulutusmotivaatio perustui kolmeen eri tekijään: ura- ja materiasuuntautuneisuuteen, henkilökohtaisen älyllisen kehittymisen tarpeeseen ja humanitaariseen motivaatioon. Eniten identiteettipääomaa sisältyi älylliseen kehittymiseen perustuvaan koulutusmotivaatioon ja vähiten hyötyjä syntyi ura- ja materiasuuntautuneiden koulutuspolulla. Empiiriseen näyttöön perustuen tutkijat ovat osoittaneet, että passiivinen koulutussuuntautuneisuus on lisääntynyt ja se näkyy kiinnostumattomuutena politiikkaan, pitkästymisenä koulussa, luennoilta ja tunneilta myöhästelynä sekä tehtävien tekemiseen käytetyn ajan vähentymisenä. (Sax, ym. 1998; ref. Côte & Levine 2009, 150-151.) Kehitys näkyy myös hyvien arvosanojen kärsimänä inflaationa, niin sanottuna ansiottomana itsetunnon kohotuksena, joka myöhemmin kostautuu pettymyksinä koulutus- ja

työuralle hakeuduttaessa. Lisäksi ura ja raha, samoin kuin muut ulkoiset motivaatiotekijät, eivät tutkimusten mukaan kannusta pitkäaikaiseen opiskeluun.

Amerikkalaisessa koulukulttuurissa, toisin kuin eurooppalaisessa, nuoret voivat osallistua koulun ulkopuolisen yhteisön toimintaan vapaaehtoistyön ja yhteisöpalveluohjelmien kautta. Nuoria kohdellaan vapaaehtoistyössä tasavertaisina kansalaisina ja he saavat kokemuksen aikuismaisesta roolista yhteisössä. Näiden tekijöiden katsotaan auttavan vertaisryhmän ja persoonallisuuden piirteiden ohella selkiyttävästi identiteetin etsinnässä. (Kroger 2007, 82.)

Monet nuorisotutkijat erottavat fyysisessä koulurakennuksessa kaksi maailmaa, virallisen ja epävirallisen. (Gordon 1999; Tolonen 2001; Paju 2011; Kiilakoski 2012) Virallinen suomalainen koulu ja koulujärjestelmä menestyy maailmalla ainakin toistaiseksi, ja suomalainen opettajakoulutus ja koululaisten oppimistulokset ovat maailman huippua. Epävirallisella puolella olemme saaneet surullista huomiota suomalaisissa kouluissa tapahtuneiden hirvittävien väkivallantekojen ja nuorten yhteiskunnallisen kiinnostumattomuuden ja koulussa viihtymättömyyden ansiosta.

Koulurakennus ympäristöineen on nuoren elämässä keskeinen fyysinen ja monikerroksinen sosiaalinen tila, jossa usein jopa sadat nuoret viettävät päivittäin ja vuosikausia lähes aikuisten työpäivän mittaisen päivittäisen ajan elämästään. Virallinen, oppitunteihin sitoutunut formaali kasvatus ja oppiminen sekä epävirallinen, nonformaali ympäristö, kuten välitunnit, koulumatkat ja ruokatunnit, tarjoavat nuorille lukemattomia tilaisuuksia neuvotella sosiaalisen ja persoonallisen identiteettinsä sisällöistä, kehittää yksilöllisiä kompetensseja ja reflektoida identiteettiinsä kohdistuvia odotuksia sekä tehdä persoonallisia identiteettiesityksiä ja rooleja suhteessa vertaisryhmiin, ystäviin ja koulun arkisiin aikuisyhteisöihin. (Paju 2011, 18-26; Kiilakoski, 2012, 10-11; Côté & Levine 2009.)

Osalle nuoria koulunkäynnin ja oppimistilanteiden ympärille on kasautunut esteitä, jotka ovat voineet syntyä koulukontekstin sisäisistä tekijöistä, kuten huono koulumenestys, kannustuksen puute tai huono asema kaveripiirissä ja siitä johtuvat hankaluudet. Esteet ovat voineet syntyä myös perhetilanteen tuottamista vaikeuksista esimerkiksi nuoren autonomian tarpeen suhteen tai välinpitämättömän kasvatuksen takia. Myös nuoren omaan itseen liittyvät neurologiset tai oppimiseen liittyvät vaikeudet ovat olleet viime aikoina runsaasti esillä. (Niemi 2012.) Koulunkäynnin vaikeudet ovat voineet syntyä myös identiteetikontekstien – koti, koulu,

vertaisryhmä – välisten suhteiden jännitteisyydestä tai ohjaavuudesta eri suuntiin, jolloin lapsen kasvaessa ja vaikeuksien kasautuessa ja laajentuessa niiden alkuperää on enää vaikea tunnistaa ja korjata. Monialaisen yhteistyön kysymykset ja nousevat keskeisiksi rakennettaessa siltoja eri kontekstien välille.

Kouluympäristö on hyvin monimutkainen rakennelma yksilöllisyyttä ja ryhmämuotoisuutta, suhteita koululaisten kesken, opettajiin ja opettajien kesken sisältäen valtaa ja vallattomuutta, kunnioitusta ja eriarvoisuutta, yleensä kaikkea mitä suuressa yhteisössä voi olla. (Kiilakoski 2012, 51-54.) Koulun tulisi olla turvallinen ja nuoria myönteisesti haastava kasvuyhteisö, jossa nuorta tulisi tukea ja antaa yksilöllisesti kannustavaa palautetta. Koulun rakenteet korostavat kuitenkin hyvin yksipuolisesti luokkamutoisia opetustilanteita, jotka katkeavat nopeassa tempossa opettajien vaihtuessa ja nuorten vaihtaessa luokkia. Yksilölliset kohtaamiset aikuisten ja nuorten välillä jäävät väistämättä hyvin vähäisiksi.

Koululaitokseen ja sen työntekijöihin kohdistuu myös ulkopuolelta, ei vain sisäpuolelta, suuria odotuksia ja paineita ratkaista yhteiskunnalliseen muutokseen liittyviä sosiaalisen rakenteen ja sosiaalisen kontrollin aloihin kuuluvia ongelmia ja samalla hoitaa myös joitakin selkeästi vanhemmuuden piiriin kuuluvia tehtäviä. Koulusta on mielestäni muodostunut myöhäismodernin yhteiskunnan sosiaalisten ja rakenteellisten tendenssien neuvottelu- ja kamppailuareena, jonka osallisilla on ikään katsomatta varmasti aika ajoin vaikeata suhteessa yhteisön rajoihin ja omiin mahdollisuuksiin yltää lähes mahdottomaan.

3 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO TUTKIMUSKONTEKSTINA

Teini-ikäisten identiteettityö modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnan identiteettikonteksteissa – perheessä, koulussa ja vertaisryhmässä - on monien yhteiskunnallisten tendenssien ja hallinnan mekanismien ohjaama sekä pääosin nuoresta itsestä riippumattomien taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen resurssien sanelemaa. Yksilöllistymiskehitys toisaalta avaa nuorille mahdollisuuksia pyrkiä asemiin, joissa heille avautuu mahdollisuuksia toteuttaa omia kykyjä ja taipumuksia ja toisaalta se pakottaa nuoria valitsemaan vaihtoehtoista, jotka ovat heidän asemassaan ainoat mahdolliset mutta eivät välttämättä heille itselleen tavoittelemisen arvoiset. Taloudellisen

eriarvoisuuden lisääntyessä perheiden käytössä olevien resurssien merkitys korostuu antaen puitteet nuorten kulutustottumuksille sekä kulttuuri- ja koulutussuuntautuneisuudelle. Perheen heikko taloudellinen asema saattaa ennakoida heikompia edellytyksiä nuoren identiteettityölle ja samalla se saattaa luoda esteitä toimivan identiteettistrategian tuottamiselle tulevaisuudessa esimerkiksi koulutusvalintojen muodossa.

Teini-ikäisten käytössä olevat sosiaaliset resurssit sitoutuvat toisaalta perheen ja naapuruston mahdollistamiin sosiaalisiin verkostoihin ja osallisuuden muotoihin sekä toisaalta nuorten omien kaveripiirien ja ystävyysuhteiden sisältämiin sosiaalisen tuen ja osallistumisen tapoihin. Perheen ja lähiyhteisön antama sosiaalinen tuki nuoren identiteettityölle käsittää vertikaalisen aikuisten välittämän huolenpidon ja ohjauksen nuorten vertaisryhmän toimiessa horisontaalisena nuorten itsensä tuottaman sosiaalisen pääoman foorumina. Ilman aikuisten välittävää huolenpitoa ja myönteiseen auktoriteettiin nojaavaa ohjausta nuorten identiteettityö saattaa vaarantua. Yksin jääminen, kiusatuksi tuleminen tai varhainen ongelmakäyttäytyminen vertaisryhmässä saattavat myös muodostaa merkittävän riskin nuoren identiteettityölle.

Perheen alhainen sosioekonominen asema ja nuoren heikko status vertaisryhmässä eivät kuitenkaan suoraan ennakoivat vaikeuksia identiteettityössä. Nuoren omaan identiteettipääomaan sitoutuneet neuvottelu- ja reflektioidot auttavat häntä jäsentämään ja muokkaamaan omaa positiotaan eri identiteettikonteksteissa ja niiden välisissä suhteissa. Samainen identiteettipääoman puute nuorta ympäröivien aikuisten keskuudessa saattaa kuitenkin toimia myönteisen kehityksen esteenä erityisesti nuoren siirtyessä identiteettikontekstista toiseen.

Kaikkien edellä mainittujen identiteettityötä vaikeuttavien yksittäisten tekijöiden tai yhteisvaikutusten seurauksena nuoren tilanne saattaa johtaa erilaisten riski- ja hallintamekanismien käynnistymiseen ja lastensuojelun asiakkuuteen. Tarkoitukseni on aluksi selvittää nuoren asemaa yleisesti lastensuojelun suuressa, lähes kaiken kattavassa kentässä ja sen jälkeen avata, millaisen ”katseen” kohteena nuoret ovat tullessaan huomatuiksi yhteisöjen taholta ongelmiansa takia. Lopuksi käsittelen lyhyesti lastensuojelun avohuollon intensiivistä työtapaa tapaustutkimukseni tutkimuskontekstina ja esittelen tutkimuskysymykseni.

3.1. Riskien hallintaa ja huolipuhetta

Lastensuojelun avohuollollisen työn ja intensiivisen työtavan kehittymisen taustalla on monia yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet hyvinvointivaltion palvelujen tuottamisen tapaan sekä lapsuuden ja nuoruuden hallinnan muotoihin. 'Kansainvälisen kilpailukyvynturvaaminen' nousi 1990-luvun pelon ja hämmennyksen vuosien jälkeen keskeiseksi poliittiseksi lauseeksi, jolla kansalaisille perusteltiin uusia tapoja hallita lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä elämäntapojen, tuottaa tutkimukseen perustuvaa normaaliutta ja vanhempia vastuuttavia palveluja. (Heino 2008, 3, 7; Harrikari 2008.) Syntyvyyden lasku ja väestöpoliittiset kysymykset lisäsivät painetta kiinnittää lapsiin ja nuoriin erityistä huomiota. Tietoyhteiskunnan kasvavalle sukupolvelle asettamat koulutukselliset odotukset ja osaamisen vaatimukset kirkastivat kuvaa nuoren sukupolven asemasta yhteiskunnassa, heille suoduista mahdollisuuksista ja asetetuista pakoista. Nuorten syrjäytymisestä tuli ”osaamisesta osattomaksi jäämistä” (Taipale 2008, 315; Bardy 2009, 28-29).

Tutkija Timo Harrikari (2008, 133) kuvaa aikakautta 1990-luvun alusta 1990-loppupuolelle siirtymäksi hyvinvointipolitiikan regiimistä riskipolitiikan regiimiin. Regiimillä hän tarkoittaa kansalaisten hallinnan kokonaisstrategiaa. Riskipolitiikan regiimissä epäsosiaalisuus ja häiriökäyttäytyminen korvautuivat liikkeenjohdolliseen rationaliteettiin nojaavalla riskiarvioinnilla ja -asemoinnilla, joissa keskeistä on toimenpiteiden ja resurssien kohdentaminen kustannustehokkaasti ja vaikuttavuutta arvioiden. Ongelma-puhe korvautui huoli -puheella ja riskejä pyrittiin tunnistamaan ja puuttumaan niihin jo varhaislapsuudessa. Lasten ja nuorten työntekijöissä herättämää huolta alettiin arvioida mm. ”huolen vyöhykkeistöillä” ja ”huoliseuloilla”. Suuresta joukosta lapsia nostettiin esiin perheitä, joiden katsottiin muodostuvan uhkaksi normaalille elämäntavalle ja tuottavan siten yhteiskunnalle huomattavia kustannuksia. (Harrikari 2008, 115-118.)

Muutosta hyvinvointiregiimistä riskiregiimiin seurasi muuttuva lainsäädäntö ja arvioinnit yhteiskunnan tilasta ja toivottavasta suunnasta. Esimerkkinä muuttuneesta lainsäädännöstä on uudistettu lastensuojelulaki (13.4.2007/417, 8 §), joka nosti perheen arvioinnin ja toimenpiteiden keskiöön ja velvoitti kuntia seuraamaan ja edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia sekä kehittämään palvelujärjestelmää. Merkittävää laissa on ehkäisevän lastensuojelutyön lähes kaiken kattava ulottuvuus. Sen mukaan ehkäisevän lastensuojelun piiriin voidaan lukea kaikki ”normaalipalvelujen erityinen työ” ja ”kohdennettu toiminta” koskien peruspalvelujen

neuvolatoimintaa, päivähoitoa, koulua, terveydenhuoltoa, mielenterveys- ja päihdepalveluja, nuoriso- ja liikuntatoimintaa ym. (Harrikari, 2008, 15-16.)

Myös nuorisolain (27.1.2006/72) tarkennus vuodelta 2010 edellyttää kunnilta paikallisten viranomaisten monialaista yhteistyötä sekä lisäksi nuorten ohjaus- ja palveluverkoston luomista. Merkittävä muutos riskiregiimin suuntaan on nuorisolain muutoksen etsivää työtä käsittävä tietojen luovutuspykälä. Siinä edellä mainittujen viranomaisten velvollisuus on luovuttaa nuoren yksilöinti- ja yhteystiedot etsivän nuorisotyön tekijöille.

Nuorisolain ja lastensuojelulain ilmoitus- ja tietojen luovuttamisvelvollisuuksien laajentamisen kautta lapsiin ja nuoriin kohdistuva arvioiva katse kattaa koko ikäluokan ja lisäksi alaikäisen perheen. Verkostoituva työtapo ja kuntien hyvinvointipalvelujen ohjelmallistaminen liittävät toimijat samaan riskien ehkäisyyn ja huolipuheen toimintapolitiikkaan. Tukeen verhotun kontrollin ja ennalta ehkäisevän riskipolitiikan laajeneminen koskemaan koko nuorta väestönosaa tarkoittaa myös muutoksia työtavoissa ja erityisesti eettisten kysymysten pohdintaa. Lapsuuden ja nuoruuden näkeminen siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen, tietoyhteiskunnan mentaalisia valmiuksia opettelevana ihmisryhmänä, syrjäyttää lasten ja nuorten omaa toimijuutta ja itseisarvoa. (Satka, ym 2011, 16-17.)

3.2. Nuoret lastensuojelun avohuollossa – nuorisososiaalityötäkö?

Suvi Raitakarin ja Elina Vironkankaan toimittamassa teoksessa *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät* (2009, 5-15) tutkijat pohtivat kysymyksiä nuorten parissa työtä tekevien asiantuntijuudesta, työn käytännöistä ja kohtaamisista nuorten kanssa. Nuoret ovat erilaisten ammatillisten käytäntöjen toiminnan kohteena monella sektorilla: tutkimuksessa, nuorisotyössä, sosiaalityössä, opetuksessa ja koulutuksessa, terveydenhuollossa jne. Luetteloa voisi jatkaa pitkään. Julkisuudessa puhe nuoruudesta on usein erilaisten arkisten huolten, potentiaalisten riskien ja uhkien sävyttämää.

Nuorten ongelmien osalta on alettu puhua toisaalta niiden omistajuudesta eri ammattikuntien kesken ja toisaalta niiden hallinnoinnista erilaisten toimijoiden kesken. Opettajat, sosiaalityöntekijät, nuorisotyöntekijät, terveydenhoitajat, psykologit jne. omistavat ns. nuoriso-ongelman, kun taas ongelmien hallinnointi on jaettu erityisesti sosiaalityön ja nuorisotyön yhteistoiminnan lisäksi kolmannen sektorin, työhallinnon ja muiden yhteistyökumppaneiden

toteuttamien yhteistyöhankkeiden ja projektien kesken. Pyrkimys kohdata nuorten elämää kokonaisvaltaisesti edellyttää edellä mainittujen yksikkörajojen ylittämistä ja monialaista työtapaa. Tämä muuttaa puolestaan käsitystä työn asiantuntijuudesta, tiedosta ja osaamisesta. (Raitakari & Vironkangas 2009, 5.) Edellä mainittujen kysymysten kohtaaminen kaikilla tasoilla kaikkine ristiriitaisuuksineen on arkipäivää intensiivisessä monialaisessa lastensuojelutyössä.

Nuorten erityistarpeiden tunnistaminen, samalla nuorisokentällä työtä tekevien työn tunteminen ja tunnistaminen, käsitteiden selkeyttäminen ja oman alan itseymmärryksen lisääminen luovat edellytyksiä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi yhteistoiminnan keinoin. Hämäläinen, Laukkanen ja Vornanen (2008, 161-169) pohtivat artikkelissaan *Nuorisokasvatus, nuorisososiaalityö ja nuorisopsykiatria nuorten hyvinvoinnin edistämisessä* edellä mainittujen osajärjestelmien suhdetta toisiinsa ja paikkaa osana nuorten palvelujärjestelmää. Nuoruusiällä he tarkoittavat ikävuosia 12-22, joskus 25-ikävuoteen asti, jona aikana nuori kehittyy fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti lapsesta varhaisaikuisiksi. Identiteetin kehittymisen kannalta nuoruusiässä tapahtuu suuria eriaikaisia muutoksia fyysisen kehittymisen kulkiessa pääasiassa edellä ja mielen seurattessa perässä.

Nuorisososiaalityö on suhteellisen uusi ja osin vakiintumaton käsite, joka saa voimaa ja kantavuutta nuoriin kohdistuvasta huolesta ja tarpeesta tunnistaa nuoruuden erityispiirteet ja niistä nousevat erityistarpeet. Nuorisososiaalityön ”näkyttömyys” sosiaalityön käsitteenä kertoo mielestäni jännitteisyydestä, joita nuoriin kohdistuvat hallinnan pyrkimykset pitävät sisällään: Lastensuojelulaisa lapsina pidetään kaikkia alle 18-vuotiaita, vaikka käytännön työssä puhutaankin nuoris(o)huollosta jo yli 12-vuotiaiden kohdalla. Tässä suhteessa nuorisososiaalityö määrittyy lastensuojelun sosiaalityössä puhtaasti ammatilliseksi toiminnaksi. Pekka Karjalainen (2010, 192.) kritisoi lastensuojelun sosiaalityötä nuorten näkökulman jättämisestä perheen ja lapsuuden varjoon sivuuttaen samalla nuoria yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä. Nuoruus paikantuu hänen mukaansa lastensuojelun ”suurelle ja eriytymättömälle” alueelle, jossa nuorisososiaalityön muilla kuin lastensuojelun toimijoilla, kuten koulun sosiaalityöllä, poliisilla, oikeuslaitoksella ja nuorisopsykiatrialla, on omat spesifit työalueensa. Lastensuojelua on kritisoitu myös lapsen näkökulman sivuuttamisesta perhettä korostavan lastensuojelutyön sisällä. Oona Ylönen (2009, 1) kysyykin osuvasti lisensiaatin työssään: ”Kun lapset ovat näkyttömiä, niin ovatko nuoret sitä kaksinkertaisesti lapsuuden sisällä?”

Kuitenkin sosiaalityössä osin näkyttömiin painettu nuoruus ammatillistuu ja tieteellistyy nopeasti aikana, joilloin aikuistumisen mahdollisuudet moninaistuvat ja piirtyvät rajoiltaan epämääräisiksi.

Aikuisuuteen siirtymisen vaikeutuessa nuoruuden identiteetin rakentumisen aika pitenee ja edellytykset hankaloituvat. Nuorten sopeuttamiseksi institutionaalisesti on jo syntynyt laaja ohjausammattilaisten kirjo, erityisesti intensiivisen perhetyön ja koulutus- ja uraohjauksen alueille, joka entisestään laajentaa ammatillisen nuorisososaalityön ja nuorisokasvatuksen aluetta. (Hämäläinen, Laukkanen & Vornanen 2008, 165.)

3.3. Yhteisöreaktio ja leimattu identiteetti

Nuoren käyttäytymisen, valintojen, kompetenssien ja neuvottelu- sekä reflektiotaitojen on aiemmin todettu olevan hänen yksilöllisen selviytyvyytensä ja identiteetin ratkaisemisensa näkökulmasta erittäin merkittäviä. Edellä mainittua toimintaa ja taitoja nuori tuottaa ja harjoittaa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa sisäistäen ympäristöstä tulevia viestejä osaksi identiteettiään ja tuottaen käyttäytymistä, rooleja ja toimintaa, jotka hän ”alistaa” häntä ympäröivien yhteisöjen arvioitavaksi. Sosiaalisen todellisuuden ensisijaisuuden ja identiteetin kontekstisidonnaisuuden kannalta nuoren identiteetin kehittymistä on siksi erityisesti syytä tarkastella yhteisöstä yksilöön, rakenteista toimijaan ja niiden väliseen vuorovaikutukseen, joka nuorten puheena ollessa on valitettavan usein nuoria leimaavaa ja joskus jopa loukkaavaa. Näin erityisesti silloin kun riskienhallintamekanismien toimenpiteet ovat käynnistyneet ja nuori on lastensuojelun asiakas.

Leimaamisteoriat syntyivät osana poikkeavuuden sosiologista tutkimusta 1960-1970-luvuilla, ja ne perustuivat aiemman symbolisen interaktionismin chicagolaisen tutkimusperinteen pohjalle, joka oli tuttua myös Eriksonin teorioille identiteetin muotoutumisesta suhteessa merkittäviin toisiin. (Erikson 1968; Burr 2004; Lemert 1967.) Yhteistä erilaisille leimaamista käsitteleville tutkimustavoille on lähestymistapa, jossa korostetaan sosiaalisten normien ja niiden yhteiskunnallisten reaktioiden merkitystä, jotka kohdistetaan normeja rikkoviin ihmisiin. Koska normien rikkominen on itsessään hyvin yleistä, ei sitä sinällään voi pitää poikkeavana käyttäytymisenä. Poikkeavaa siitä tekee vasta yhteisön tapa reagoida ja sanktioida normirikkomus. Itse asiassa yritykset poistaa, rangaista ja ehkäistä poikkeavuutta saattavat jopa vahvistaa sitä, koska sääntörikkomusta seuraava yhteisöreaktio voi johtaa poikkeavuuden leiman omaksumiseen osaksi identiteettiä. Lisäksi yhteiskunnallisen kontrollikoneiston osallistuminen normirikkojan elämään osana yhteisöreaktiota voi osaltaan vahvistaa leimaavaa identiteettiä. (Pekkarinen 2010, 32-33; Juhila 2004, 30-31.)

Niin nuoriso- kuin aikuisryhmässä poikkeavan käyttäytymisen leimaaminen liittyy ryhmän kehittämiin sopivaa käyttäytymistä koskeviin sääntöihin ja siihen, miten "poikkeavan" leimaa sovelletaan ja miten se joko hyväksytään tai torjutaan mm. vastapuheen erilaisin tavoin. (Juhila 2004, 31-32.) Erottautumisen välttäminen ja leimautuminen poikkeavaksi ovat teini-ikäisten arkista todellisuutta omissa vertaisryhmissään erityisesti koulussa ja muissa avointa toisten arviointeja mahdollistavissa foorumeissa. Leimaamisen prosessi on aina yhteydessä valtasuhteisiin, joissa jotkut ryhmät tai ihmiset pakottavat muut sopeutumaan sääntöihinsä. Taloudellinen ja poliittinen valta vaikuttaa siihen, kuka ja millä perusteilla määritellään poikkeavaksi. Jos henkilön sosiaalinen status on alhainen, hän tulee erityisen helposti leimatuksi poikkeavaksi.

Elina Pekkarinen (2010, 33-36) on tutkinut yhteisönäkökulmasta nuorten syrjäytymistä kuuden vuosikymmenen ajalta. Tutkimuksessaan *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu, viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä* hän luo lastensuojelun historialliseen tarkasteluun yksilötason näkökulman, jonka hän yhdistää laajempaan lastensuojelutyön, lainsäädännön ja kaupunkiyhteisön muutokseen. Keskeisenä yhteisöreaktion teoreettikona Pekkarisella on Edwin M. Lemert, joka esitti aikoinaan (1951) huomattavia täsmennyksiä poikkeavuuden sosiologian tutkimuksellisiin lähtökohtiin.

Ensinnäkin Lemert esitti huomion kiinnittämistä siihen sosiaaliseen ja yhteisölliseen reaktioon, joka kohdistetaan poikkeavaan käyttäytymiseen, itse poikkeavan käyttäytymisen sijasta. Toiseksi hän korosti poikkeavuuden tulkitsemista prosessiksi, jonka esiintymismuodot ja voimakkuus vaihtelevat ajasta ja paikasta toiseen. Kolmanneksi, ja yhteisöreaktion ja leimaavan identiteetin kannalta erittäin tärkeäksi osoittautuvan tekijän, Lemert formuloi ns. kaksivaiheisen kausaalisen mallin, jossa poikkeavuus nähdään ensi vaiheissaan primaarisena, jolloin sillä ei ole vaikutusta yksilön identiteettiin; sitä ei joko huomata tai se torjutaan. Toisessa vaiheessa poikkeavuus ilmenee sekundaarisena, kun yksilö omaksuu poikkeavuuden osaksi identiteettiään ja alkaa elää sen mukaisesti. Neljänneksi Lemert vaati huomion kiinnittämistä sosiaalisiin kontrolliprosesseihin ja erityisesti siihen, miten kontrollitoimenpiteet vaikuttavat poikkeavan käyttäytymisen määrittelyyn ja yleisyyteen. Tällä näkökulmalla on suuri merkitys nykyisen nuoria ja perheitä arvioivan riskipolitiikan näkökulmasta. (Harrikari 2008.)

Yhteisöreaktion seurauksena tapahtuva primaari ja sekundaari poikkeavaksi leimautuminen eivät Lemertin mukaan toteudu pelkästään yksilön ulkoisten tekijöiden vaikutuksesta, vaan poikkeavaksi leimautumisen prosessiin tarvitaan myös niin sanottuja rajatekijöitä. Ulkoisilla rajoilla Lemert

(1951, 81-85 ref. Pekkarinen 2010, 35-36) tarkoittaa yhteisön yksilölle asettamien sosiaalisen osallistumisen esteitä ja rajoituksia. Usein ne riippuvat yksilön sosiaalisesta statuksesta ja siihen kytkeytyvistä tekijöistä, kuten ikä, sukupuoli, koulutus, syntyperä ja sosioekonominen asema, tai esteistä, kuten fyysinen tai psyykkinen sairaus tai vamma. Sisäiset rajat ovat riippuvaisia yksilön persoonallisuuden rakenteesta, kyvyistä ja asenteista. Ulkoiset ja sisäiset tekijät ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja muovaavat yksilön valmiuksia vastata ympäristön odotuksiin ja positoiden edellyttämiin vaatimuksiin.

Lemert, samoin kuin Côté ja Levine, katsoo, että mikäli ulkoiset ja sisäiset sisäiset tekijät ovat kovasti ristiriidassa keskenään, marginalisoitumisen mahdollisuus lisääntyy, kun yksilön käsitykset omista toimintaedellytyksistään tuhoutuvat yhteisön taholta. Ympäristön, erityisesti vanhempien ja koulun työntekijöiden, kyvyt ja taidot kohdata lapsen ja nuoren primaaria poikkeavuutta, antaa ohjausta ja toimia myönteisenä auktoritatiivisena tukena, muodostuvat keskeisiksi ehkäisemään sekundaaria poikkeavaksi leimautumista ja leiman omaksumista. Lemert on tutkimuksissaan havainnut, että heikolla ego-identiteetillä ja alhaisella sosiaalisella statuksella varustautunut nuori ajautuu helpommin rikolliseen kulttuuriin, koska hänen on vaikeampi vastustaa sosiaalisen ympäristön häneen iskostamia leimoja ja rooleja. Sekundaaripoikkeavuuteen johtava prosessi etenee kuitenkin prosessinomaisesti vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, jolloin ympäristön kumuloituvilla, leimautumista vahvistavilla tai sitä estävillä viesteillä on merkitystä yksilön kehitykselle. Lemert kirjoittaa sekundaari-identiteetin tiedostamisesta: ”[Identiteetin] paljastumiset voivat olla yksittäisiä pettymyksen hetkiä – tilanteita, joissa rationaalisuuden rakennelma romahtaa kumuloituvien kokemusten aiheuttamien toistuvien ristiriitaisuuksien edessä” (Lemert 1967, 52; ref. Pekkarinen 2010, 36).

Yhteisöreaktiolla tarkoitetaan kaikenlaista yhteisön reaktiota poikkeavuuteen. Poikkeavaksi normirikkomuksen tekee yhteisön tapa reagoida ja sanktioida normirikkomus. Yhteisöreaktio voi olla positiivista tai negatiivista riippuen poikkeavuuden laadusta tai yhteisön odotuksista ja sen muodot vaihtelevat sosiaalisen säätelyn ja yhteisön normien vaikutuksesta. Yhteisöreaktion herkkyys riippuu yhteisön suvaitsevaisuuden määrästä, eli mitä pienempi on yhteisön suvaitsevaisuuden määrä sitä suurempi on yhteisön reaktioherkkyys ja toisin päin. Reaktioherkkyuden saavuttaessa kriittisen pisteen yhteisö reagoi poikkeavuuteen Lemertin mukaan kolmella tavalla: poikkeavuus hyväksytään ja integroidaan osaksi yhteisöä, poikkeavuus ja

normaalius ovat epävakaassa tasapainossa tai poikkeavuus tuomitaan täysin (Lemert 1951, 57-64; ref. Pekkarinen 2010, 34-35).

Sosiaalisten rakenteiden monimutkaisuuden ja kerrostuneisuuden takia yhteisöreaktiot eivät ole suoraviivaisia ylhäältä alas johdettuja, eivätkä samat teot ja käyttäytyminen aiheuta samoja reaktioita erilaisissa pienyhteisöissä ja konteksteissa. Formaalien kasvatusinstituutioiden kesken ja suhteessa informaaleihin instituutioihin sekä niiden keskenkin on erilainen reaktioherkkyys nuorten toimintaan ja käyttäytymiseen. Erityisen selvästi tämä näkyy lastensuojelun arkisessa työssä, jossa monen alan lainsäädäntö ohjaa ja normittaa itse lastensuojelutyötä, nuorten käyttäytymistä ja yhteistyötä eri instituutioiden välillä puhumattakaan nuoren käyttäytymisen tulkinnallisista eroista eri ammattikuntien kesken. Lastensuojelussa nuoren poikkeavaan käyttäytymiseen kohdistetun virallisen reaktion rinnalle syntyy useita epävirallisia tapoja reagoida yhteisöllisesti suhteessa nuoreen, hänen perheeseensä, vertaisryhmään, toisiin toimijoihin ja oman alan virallisiin reaktioihin. Hajaannus ja sekavuus erilaisissa tuki- ja kontrollikäytänteissä ja niihin kohdistetuissa odotuksissa johtavat Pekkarisen (2010, 19-20, 35-36) mukaan erilaisiin tulkintoihin poikkeavuudesta ja normaaliudesta ja antavat näin nuorelle ristiriitaista viestiä identiteetin rakennuspuiksi.

3.4. Lastensuojelun intensiivinen työ

Käytössä olevien lasten- ja nuorisohuollollisten työmenetelmien juuret ovat osin pitkällä viime vuosituhanella, kuten aiemmin mainitulla etsivällä nuorisotyöllä, puhumattakaan sosiaalityön kotiin ja asuinyhteisöihin tehtävän työn historiasta. Uutena tekijänä tällä vuosituhanella on huomion kiinnittäminen erityisesti fyysiseen turvallisuuteen ja julkisten tilojen hallintaan taloudellisen ja toimeentuloa tasa-arvoistavan turvallisuuden sijaan. Perheen ja nuoren itsensä vastuuttaminen sosiaalisten ongelmien tuottajana ja ratkaisijana on voimistunut suuresti. (Satka, ym. 2011, 15-19.)

Lasten ja nuorten parissa työtään tekevät, omien alojensa ammattilaiset toteuttavat hallinnan käytäntöjä erilaisten sosiaalis-pedagogisten tekniikoiden välityksellä. Sakari Hänninen (2011, 391-392) näkee lasten ja nuorten hallinnan menetelmien ja tekniikoiden muuttuneen Suomessa ratkaisevasti 1990-luvun jälkeen, jolloin Suomessa alettiin ottaa käyttöön uusia, alun perin Yhdysvalloissa kehitettyjä, anglosaksisten maiden kautta pohjoismaihin levinneitä, työmenetelmiä.

Tällaisia ovat mm. edellä mainittu etsivä nuorisotyö, varhainen puuttuminen, matala toleranssi poikkeavaan käytökseen, julkiset kotiintuloajat, riskiyksilöiden seulonta ja nyt käsillä oleva intensiivinen monialainen työtapa. (Hänninen 2011, 402-403.)

Pohjoismaissa nuorille suunnattua intensiivistä työtapaa on kehitetty MST- Multisystem Therapy –menetelmän pohjalta. MST on alun perin amerikkalainen 1970-luvulla kehitetty ja lisensoitu monimenetelmällinen hoito, joka sisältää ajallisesti rajatun, intensiivisen ja arvioidun työprosessin. (Heikkinen 2007, 45.) Menetelmän kehittelyn taustalla ovat olleet tarpeet saada aikaan taloudellista säästöä luomalla laitoshoidolle vaihtoehtoisia perhe- ja lähiyhteisön hoitomalleja erityisesti nuorisorikollisten ja mielenterveysongelmista kärsivien nuorten tarpeisiin. Menetelmän sovellutuksen käyttöönottoa on myös Suomessa perusteltu vahvasti taloudellisin syin, koska laitoshoidon on yhteiskunnalle huomattavasti kalliimpaa kuin avohuollollinen tiivis työ kotiin ja nuoren lähiyhteisöön. (Hälvä 2011, 35-36.)

Intensiivinen monialainen lastensuojelutyö käynnistyi Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriön Kaste-hankkeen myötä 2008 synnyttäen eri kunnissa ja yhteistyöalueilla paikallisten olojen tarpeisiin ja resursseihin pohjautuvia monialaisia ja –ammattillisia sovellutuksia. Näistä mm. *Lapsen ääni* ja *Kasperin* -hankkeissa on työtavasta tehty seurantatutkimusta ja eri sovellutuksista on kirjattu raportteja, luotu malleja ja ohjelmia sekä pidetty seminaareja. (Heikkinen 2007; Heikkinen 2010; Vinssi 2009-2011; Intensiivimalli nuorten avohuoltoon –hanke 2009-2011.) Intensiivinen työ on myös monen yksityisen lastensuojelupalveluja kunnille myyvän yrityksen tuotteena. (Esim. Elämänhallintapalvelut Visio Oy; Merikratos Oy.) Kyseessä on työmenetelmä, joka taipuu monenlaiseen asiakaslähtöiseen, monialaisia palveluja tarjoavaan ja sisällöltään erilaiseen työhön.

Intensiivisen lastensuojelutyön tarkoituksena on vahvistaa nuorten avohuoltoa eri toimijoiden yhteisessä lastensuojelutyössä. Yhteistyötarpeen lisäämisen taustalla katsotaan olevan yhteiskunnan hyvinvointipalvelujen organisoitumisen tavan ja lasten ja nuorten pahoinvoinnin välisen ristiriidan synnyttämä palvelujen tarjonnan ja niiden tarpeen välinen kohtaamattomuus, kasautuminen tai ketjuuntuminen. (Heikkinen 2007; Harrikari 2008.)

Omaan intensiivisen lastensuojelutyön tekemisen kokemustietooni ja aiheesta käytyihin lukuisiin keskusteluihin sekä erilaisiin raportteihin nojautuen kuvaan lukijalle selvennykseksi edellä mainitun ristiriidan tuottamaa kohtaamattomuuden, kasautumisen ja ketjuuntumisen tilaa seuraavalla tavalla: Nuorten ongelmat ovat laventuneet monialaiseen oireisuuteen, kuten tunne-elämän häiriöihin,

mielenterveysongelmiin, koulunkäyntivaikeuksiin ja päihteiden käyttöön. Yksittäisen nuoren palvelutarvetta perustellaan kuitenkin aluksi usein vain yhdellä havaitulla ongelmalla, esim. koulunkäymättömyys, jonka suhteen käynnistyy (tässä esimerkissä) ehkäisevän lastensuojelun nuoren koulunkäyntiä tukeva palvelu koulun sosiaalityön tai jonkun muun ehkäisevän työn työmuodon avulla. Lähes aina palvelu pitää sisällään eri tasoista perheen kanssa tehtävää työtä.

Havaittujen ongelmien mahdollisesti lisääntyessä ja tilanteen hankaloituessa käynnistyy lastensuojeluilmoituksen tai perheen oman pyynnön kautta nuoren lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityöntekijän toimesta ja sen myötä mahdollisesti lastensuojelun asiakkuus. Asiakkuuden synnyttyä käynnistyvät lastensuojelun avohuollollinen, nuoren ja perheen sekä yhteistyötahojen kanssa tehtävä työ, joka on kuitenkin usein aluksi intensiteetiltään matalaa ja kestoltaan lyhytaikaista. Ongelmien pahetessa tai kriisiytyessä käynnistyy lopulta (tässä esimerkissä) kodin, koulun ja jossain määrin myös nuoren vertaisryhmän kanssa tehtävä intensiivinen avohuollollinen työprosessi, joka siis toimii tutkimukseni kontekstina. Tällöin on aikaa ja erilaisia palveluja saatettu kuluttaa jo muutaman vuoden ajan. Lisäksi perheessä saattaa käynnistyä muutaman vuoden välein uusi vastaava prosessi nuoremman lapsen asioissa ja uusien työntekijöihin.

Toinen palveluprosessi, jonka nuoren koulunkäymättömyys voi synnyttää, ja joka voi johtaa lastensuojelun asiakkuuteen ja sitä kautta intensiivisen avohuollollisen lastensuojeluprosessin käynnistymiseen, syntyy terveydenhuollon mielenterveys- ja nuorisopsykiatristen palvelujen taholta. Koulunkäymättömyyden taustalla olevien syiden on tällöin tulkittu terveydenhuollon työntekijöiden ja perheen toimesta johtuneen nuoren mielenterveyteen liittyvistä probleemoista. Lastensuojelu tulee mukaan jonkun edellä mainitun tahon tekemän lastensuojeluilmoituksen kautta usein tilanteessa, jossa nuoren sosiaalinen elämä on kaventunut hälyttävästi ikäluokasta poikkeavalla tavalla ja/tai kun tarvitaan lastensuojelun resurssien mahdollistamia intensiteetiltään korkeampia palvelumuotoja esimerkkinä avohuollollinen osastojakso.

Palvelujen pirstaloituneisuudesta ja kokonaisnäkemysten puutteesta johtuen samalla nuorella ja sitä kautta myös perheellä voi olla yhtä aikaa lastensuojelun avohuollollinen intensiteetiltään korkea yksilö- ja perhetyönprosessi sekä nuorisopsykiatrian tarjoama nuoren oma terapia, mahdollinen ryhmäterapia sekä nuorisopsykiatrian asiakkuuteen liittyvät perhetapaamiset. Molemmat järjestelmät, lastensuojelu ja nuorisopsykiatria, mahdollistavat myös lastensuojelun avohuollollisen työprosessin sisällä jaksot laitoksissa: lastensuojelu kiireellisen sijoituksen kriisiyksikössä ja/tai osastojakson avohuollollisessa yksikössä ja nuorisopsykiatria kriisi- ja/tai intervallijaksot

hoitolaitoksessa. Mainittujen palvelujen lisäksi perheessä voi olla samanaikaisesti meneillään toisen lapsen kanssa alkuvaiheessa oleva lastensuojelun ehkäisevä tai avohuollollinen prosessi tai jokin muu palvelu liittyen esimerkiksi lapsen tai nuoren neurologisiin, oppimista häiritseviin pulmiin tai vanhemman omaan tilanteeseen. Monimutkaista pulmallista tilannetta pyritään parantamaan niin sanotulla palveluohjauksella, jonka yhtenä tavoitteena on löytää mahdollisimman varhain asiakkaalle sopiva palvelu.

Lastensuojelun intensiivisellä työotteella pyritään vaikuttamaan useisiin nuoren elämässä oleviin riski- ja suojaaviin tekijöihin yhtä aikaa kohdentamalla työtä nuoren identiteettityön eri konteksteihin, kotiin, kouluun ja vertaisryhmään. Sanalla intensiivinen tarkoitetaan yleensä tehokkuutta, tiiviyyttä ja useutta. Lastensuojelun työkontekstissa intensiivinen ymmärretäänkin yksinkertaisimmillaan paljon tapaamisina nuoren ja perheen kanssa. On kuitenkin muistettava, ettei paljous sinällään tarkoita muuta kuin paljon; intensiivisellä tarkoitetaan tässä yhteydessä kokonaisvaltaista paneutumista nuoren elämäntilanteeseen, tiivistä yhteistyösuhdetta nuoren ja perheen kanssa sekä aktiivista yhteistyötä nuoren muilla elämänkentillä, koulussa, hoitotahojen kanssa ja vapaa-ajalla.

Omassa työssäni, joka toimii myös tutkimuskontekstinani, lisätään intensiivisen työn vaikuttavuutta tapaamalla nuorta usein, joskus neljäkin kertaa viikossa, ja perhettä noin kerran viikossa perhetapaamisten muodossa. Nuoren opettajaan tai laajemmin koulun henkilökuntaan ollaan yhteydessä viikottain ja koulunkäynnin tukeen kiinnitetään erityistä huomiota. Nuoren kaveripiiriin kanssa työskennellään välillisesti nuoren itsensä mahdollistamalla tavalla. Muita työvälineitä ovat muun muassa erilaiset ryhmämuotoiset nuoren sosiaaliin ja vanhempien vanhemmuuden taitoihin liittyvät kurssit, vertaisryhmät ja tulevaisuusdialogit. Kaiken kaikkiaan intensiivisellä työtavalla tuetaan nuoren kehitystä laaja-alaisesti, kiinnittäen huomiota yksilön kehityspsykologiaan, lähiyhteisön dynamiikkaan ja sosiaaliseen toimintaan, joka kattaa perheen, suvun, ystävät, sekä toimintaympäristöihin, joita ovat ainakin koulutus ja vapaa-aika. (Heikkinen 2007, 50-64.)

Monialainen intensiivinen lastensuojelutyö on rajojen ylittämistä moneen suuntaan: suhteessa toisiin ammattialoihin ja palveluihin sekä suhteessa asiakkaiden elämismaailmaan ja läheisverkostoihin, myös yli sukupolvirajojen. Rajojen ylittämistä tapahtuu aina kun ihmisiä kohdataan heidän elämänsä erilaisissa ulottuvuuksissa ja niihin liittyvissä palveluissa. Palvelujärjestelmämme on organisoitu sektoreittain, toisin kuin ihmisten arki. Identiteettityötään tekevät nuoret elävät omissa läheisverkostoissaan ja institutionaalisissa suhteissaan ja vain

työntekijät näyttäytyvät osana työnjaollista, sektoroitunutta palvelukulttuuria. Nuorten omat ja heidän perheidensä verkostot ovat kuitenkin aina läsnä heitä kohdattaessa ja ne tulisi ottaa huomioon kahdenkeskisissäkin asiakas-työntekijä kohtaamisissa. (Seikkula & Arnkil 2011, 12-15.) Keskeistä kaikessa intensiivisessä monialaisessa työssä on asiakkaiden, nuorten ja heidän läheistensä, mukana oleminen toteutettavien työprosessien tavoitteiden asettelussa, toiminnan suunnittelussa, läpivienneissä ja arvioinneissa.

Monialaisessa ja -ammattillisessa työssä työntekijöiden välisissä suhteissa vahvistetaan, kielletään, arvotetaan ja hierarkisoidaan eri ammatti-identiteettejä ja samalla määritellään puitteet, rajat ja mahdollisuudet ammatti-identiteettien muodostamiselle ja muokkaamiselle. Näin muodostuvat työntekijäpositiot ilmaisevat, millaisista todellisista ja mahdollisista taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista resursseista kukin pääsee osalliseksi ja miten niitä käyttää ja tekee eroja suhteissa toisiin. Monialainen ja moniammatillinen työ on taitolaji, joka edellyttää aivan uudenlaista ammatillista kompetenssia ja samoja neuvottelu- ja reflektiotaitoja, joita nuorilta edellytetään onnistuneessa identiteettityössä. Refleksiivinen ammatillinen toimijuus auttaa ymmärtämään itseä ja toisia sekä neuvottelemaan erilaisissa ammatillisissa ja muissa sosiaalisissa verkostoissa. Identiteettipääoman kyvyt, joita työntekijöiltä edellytetään, ovat Côté'n ja Levine'n (2009, 143-149) mukaan sisäinen kontrolli, itsekunnioitus, tunne elämän tarkoituksesta, kyky itsensä toteuttamiseen ja kriittiseen ajatteluun sekä ideologinen sitoutuminen. Nämä kyvyt sisältävät lisäksi subjektiivisen, kokemuksellisen ja käyttäytymisen tason ulottuvuudet, jotka puolestaan liittyvät persoonallisiin tapoihin toimia, kuten karismaattisuus, älykkyys ja vaikutelmien luomisen taidot. (Côté & Levine 2009, 157-158.) Mielestäni meille on suomalaisessa palvelukulttuurissa kertynyt vasta varsin vähän monialaiseen työhön sitoutunutta identiteettipääomaa eli kykyjä ja taitoja, joiden avulla saavutetaan ja ylläpidetään jäsenyyksiä erityisesti yli ammattikuntarajojen ja hierarkioiden sekä suhteessa nuoriin ja heidän verkostoihinsa.

3.5. Tutkimuskonteksti ja tutkimuskysymykset

Nuoren kasvua ja kehitystä on tutkittu eri tieteiden sisällä paljon. Niiden vaikutus näkyy poliitikkojen, ammattiryhmien, vanhempien ja nuorten itsensä käymissä keskusteluissa, ongelmien määrittelyissä, tavassa puhua ja etsiä keinoja päästä pois pulmallisiksi muodostuneista tilanteista. Oma kiinnostukseni suuntautuu tutkimukseni kontribuution mukaisesti tiedon ja tietoisuuden

lisäämiseen nuoren identiteetin rakentumisesta ja identiteettityön tukemisesta modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnan taitekohdassa ja intensiivisen lastensuojelutyön kontekstissa.

Kontekstilla tarkoitan tarkastelukulman sijaintia suhteessa nuoren identiteetin rakentumiseen. Lastensuojelun avoimuudellisen intensiivisen työtavan kontekstit – koti-koulu-vertaisryhmä - avaavat ikkunan tarkastella nuoren identiteetin rakentumista ja sen tukemista perheen, koulun ja jossain määrin myös vertaisryhmän vuorovaikutuksessa tapahtuvana noin puolen vuoden pituisena prosessina. Lastensuojelun tutkimuskonteksti pitää samalla sisällään työntekijän veloitteen toimia osana lastensuojelun prosessia, sen sisältämien periaatteiden, ehtojen ja menetelmien osoittamalla tavalla. (Eräsaari 2008, 150-152.) Lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten identiteetin rakentuminen ulkoisen toimintaympäristön ja sisäisen elämaailman välisissä, usein jännitteisissä suhteissa, aiheuttaa paineita ja kiistojakin eri toimijoiden välisissä ongelmien hallinnan ja omistajuuden neuvotteluissa. Konteksti on aina myös työntekijän sisäinen näkökulma, jonka kautta hän tulkitsee nuoren, perheen ja muiden toimijoiden ilmaisemia tarkoituksia, merkityksiä ja vaikutusyhteyksiä. Sisäisellä kontekstilla varjellaan myös oman toiminnan oikeellisuutta ja omassa kontekstissa oikeina pidettyjä periaatteita ja ajattelutapoja. (Mt., 153.)

Yhteiskunnan palvelujärjestelmien monimutkainen ja pirstaloitunut luonne edellyttää työntekijöiltä ja tutkijalta tietoista kontekstualisointia: yhtä tapaa tarkastella ja tulkita asioita ei ole, eikä silloin myöskään yhtä ja samaa ongelmaa, joka olisi jollain tietyllä tavalla ratkaistavissa. Eri työkonteksteilla on kuitenkin yksi yhteinen nimittäjä, joka on sekä tutkimuksessani että työssäni lastensuojelussa yhteinen asiakasnuori, hänen toiveensa ja tarpeensa. Nuoren identiteetin rakentumisen yhteiskunnalliset ehdot ja nuoren tekemä identiteettityö ovat itsessään riittävän monimutkaisia ja hankalia asioita hallita, joten palvelujen välisten suhteiden ja tuen muotojen tulisi helpottaa ja avata nuorelle tietä kohti identiteetin ratkaisemista, eikä omalla toiminnallaan pitkittää prosessia ja kuormittaa jo ennestään kuormittunutta perhettä. Tästä on kokemukseni mukaan tullava entistä tietoisemmiksi.

Paolo Freire (1970, 452; ref. Hannula 2007, 113-114) on sanonut tiedostamisesta: ”Tiedostaminen viittaa prosessiin, jossa ihmiset, ei vastaanottajina, vaan tietävinä subjekteina saavuttavat syvenevän tietoisuuden sekä siitä sosio-kulttuurisesta todellisuudesta, joka muovaa heidän elämänsä että kapasiteetistaan muokata tätä todellisuutta”. En kuitenkaan tutki itse tiedostamisprosessia ja sen myötä osallisuuden ja vaikuttamisen lisääntymistä koskien nuoren identiteettityötä, vaan pyrin valottamaan nuoren identiteettityön teoriaa ja konteksteja sekä tutkimustapausten avulla lisäämään

tietoisuutta lastensuojelun asiakkaana olevan nuoren identiteettityön tukemisen kohdentumisesta ja pulmakohdista nuoren oman ja häntä ympäröivien merkityksellisten toisten ihmisten kerrottujen kokemusten kautta.

Asetan tutkimukseni kysymykset seuraavasti:

1. Millä tavalla nuorta ympäröivien yhteisöjen edustajat ottavat kantaa nuoren toimintaan?
2. Mikä on nuoren positio oman identiteettinsä rakentajana lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa?
3. Millaista tietoa intensiivisen lastensuojelutyön kontekstissa nuoren identiteettityöstä syntyy, miten sitä voi hyödyntää ja mitä seurauksia sillä on? Mikä tieto jää vuorovaikutuksessa puhumatta ja mitä seurauksia sillä on?

Näitä kysymyksiä selitän tapaustutkimuksen keinoin tavoitteenani saada tutkimuskontribuutioti mukaisesti lisävalaistusta lastensuojelun asiakkaina olevien nuorten identiteettityöhön ja sen tukemiseen monialaisessa lastensuojelutyössä. Ennen paneutumista varsinaisiin tapauksiini ja aineistooni kerron kriittisen realismin tieteenfilosofisesta lähtökohdastani ja aineiston analyysin kannalta tärkeästä position käsitteestä sekä sen muodostumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ulkoisten ja sisäisten toimintaedellytysten ja määrittelyjen yhteisvaikutuksena.

4 TAPAUSTUTKIMUS VIITEKEHYKSENÄ

4.1. Kriittinen realismi ja identiteettiään rakentavan nuoren positio

Vaikkakin yksilön käyttäytymisen, valintojen, kompetenssien ja reflektiotaitojen on edellä todettu olevan yksilöllisen selviytyvyyden ja identiteetin ratkaisemisen näkökulmasta erittäin merkittäviä, on sosiaalisen todellisuuden ensisijaisuuden ja identiteetin kontekstisidonnaisuuden kannalta nuoren identiteetin kehittymistä syytä tarkastella erityisesti yhteisöstä yksilöön, rakenteista toimijaan ja niiden väliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalisilla rakenteilla (*structure*) ymmärretään olosuhteita, tiloja ja suhteita, joissa ihmiset elävät ja toimivat omissa elämismaailmoissaan. Toimijuus (*agency*) on riippuvaista sosiaalisesta rakenteesta ja sosiaaliset rakenteet puolestaan toimijoiden niitä luovasta ja toteuttavasta toiminnasta. (Pekkarinen 2010, 37.)

Viimeistään tässä luvussa asetun tietoisesti kohti identiteetin muotoutumisen sosiologista tarkastelua tukeutumalla Timo Harrikarin (2008, 13-14) ja Elina Pekkarisen (2010, 28-30) teoksissaan esittelemään ja Roy Bhaskarin (1975) kehittämään kriittisen realismin tieteenfilosofiseen lähtökohtaan. Sen mukaan ilmiöt ja objektit, joita tiede pyrkii ymmärtämään ovat todellisia (*ontologinen realismi*), vaikka niistä tehtävät havainnot olisivatkin puutteellisia johtuen todellisuuden kerrostuneesta luonteesta. Kerrostuneisuudella Bhaskar tarkoittaa sosiaalisten ilmiöiden nousua biologisesta, kemialliseen ja fysikaaliseen todellisuuteen pohjaavasta tasosta. Tapahtumaprosessien nousua aikaansaavat ns. *generatiiviset mekanismit*, joista pyritään saamaan tietoa tutkimuksen keinoin. Tutkimus ei kuitenkaan tavoita kaikkia todellisuuden puolia, vaan sisältää niin sanottua *emergenssiä*, satunnaisuutta, joka estää sosiaalisten suhteiden ja tapahtumien kausaalisen ennustamisen ja selittämisen. Muutoksia voidaan kuitenkin suuressa mittakaavassa tarkastella tendensseinä, joita voidaan tehdä näkyväksi ja joiden selitysvoimaa voidaan tutkia empiirisillä aineistoilla. Sama emergenssi mahdollistaa myös muutokset sosiaalisessa toiminnassamme ja arkisissa käytännöissämme riippumatta sosiaalisten rakenteiden sitovasta luonteesta. (Pekkarinen 2010, 29-30.)

Kriittisen realismin todellisuuskäsitys koostuu reaalisesta (*real*), aktuaalisesta (*actual*) ja empiirisestä (*empirical*) alasta (*domain*). Reaalinen ala pitää sisällään rakenteita ja voimia, jotka ovat ilmiöiden takana riippumatta meidän tietoisuudestamme ja ilmiöistä tekemistämme havainnoista. Tutkielmassani reaalisen alan rakenteita ja voimia ovat myöhäismodernin yhteiskunnan sosiaalista rakennetta muovaavat tendenssit ja hallinnan mekanismit. Aktuaalinen ala käsittää tapahtumat, jotka reaaliseseen alaan kuuluvat mekanismit laukaisevat, kun nuori ei selviydy identiteettinsä ratkaisemisesta yhteiskunnan asettamien normiodotusten mukaisesti. Siitä puolestaan seuraa, että nuorta ja perhettä koskevat riskienhallinnan mekanismit laukeavat. Empiirinen ala sisältää ilmiöistä tehtyjä havaintoja, kokemusten keräämistä, tutkimusaineistoa ja teorioiden testaamista, mitä olen tehnyt tässä käsillä olevassa todellisuutta lähestymään pyrkivässä pro gradu -tutkielmassa. (Pekkarinen 2010, 28-29.)

Sosiaalisen rakenteen ja sosiaalisen toiminnan välistä vaikeasti luonnehdittavaa suhdetta Bhaskar lähestyy *sosiaalisen toiminnan transformatiivisen mallin* avulla. Mallissa yhteiskunta on se, johon ihminen syntyy, jonka rakenteet ovat jo olemassa ennen häntä ja jotka ovat ihmisen toiminnan ehto (*condition*) ja samalla myös sen tulos (*outcome*). Yhteiskunnalliset rakenteet ovat aikaan ja paikkaan sidoksissa, samoin niihin liittyvät toimijat. Ajat muuttuvat, samoin toimijoiden toiminta ja

sosiaaliset rakenteet. Ihmisen ”kohtalona” on asettua tietyn sosiaalisen rakenteen mahdollistamiin yhteiskunnallisiin positioihin, jotka toimivat yksilön toiminnan ja sosiaalisen rakenteen kohtaamisen tiloina, välittäjinä. Uusinnamme sosiaaliset rakenteet toiminnassamme, mutta emme tee sitä suoraviivaisesti, vaan transformoiden sitä omien uskomustemme sävyttämän intentionaalisen toiminnan kautta. Transformaatioissa meille syntyy jonkinlainen käsitys ja merkitys oman toimintamme perustaksi. Nämä käsitykset ja merkitykset ovat itsessään sosiaalisia tuotteita ja siksi ne muuttuvat ajassa ja toiminnan konteksteissa. Ne voivat olla virheellisiä, mutta ovat kuitenkin yhteydessä sosiaaliseen rakenteeseen uusintaen tai muuttaen sitä.

Positiot sisältävät käytäntöjä, joita ihminen toteuttaa toimijana, joihin hän voi pyrkiä toiminnallaan sopeutumaan ja joita hän voi pyrkiä muuttamaan tai jopa purkamaan. Positiot voivat olla haluttuja, niistä voidaan kilpailla, niitä voidaan pyrkiä välttämään tai ne voivat osoittautua kohtalokkaiksi. Bhaskar (1979, 44-45; ref. Pekkarinen 2010, 30-31) kutsuu positioiden ja käytäntöjen välittävää järjestelmää *positio-käytäntö-systeemiksi* ja korostaa, että systeemin osia tulee aina tarkastella suhteissa toisiinsa.

Pekkarinen (2010, 40) määrittelee position yksilön asemaksi rakenteiden ja toimijoiden välisten suhteiden systeemissä. Positio muodostuu yksilön sisäisten ja ulkoisten toimintaedellytysten sekä sisäisten ja ulkoisten määritelmien dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Hän pitää position käsitettä muuntuvampana kuin sosiaalisen identiteetin, statuksen tai sosiaalisen roolin käsitettä, mutta kuitenkin lähellä niitä. Côté'n ja Levine'n käsitys persoonallisesta identiteetistä, sosiaalisista konteksteista ja rakenteista riippuvaisena ja ego-identiteetin informaatiota yhdistelevänä ja egoa toimeenpanevien esitysten vuorovaikutuksessa välittyvänä subjektiviteettinä, on hyvin lähellä position käsitettä, ellei lähes sama. Positio-käsite on tärkeä tutkimukseni analyysiin liittyvä teoreettinen väline. Tutkimustapausteni avulla pyrin valottamaan minkälaisia positioita nuori identiteettiä rakentaessaan tavoittelee, millaisia hänelle tarjotaan ja mitä merkityksiä todelliset tai mahdolliset positiot sisältävät. Ihmisten mahdollisuudet eri positioiden omaksumiseen riippuvat niin heidän sosiaalisista ja yhteiskunnallisista asemistaan kuin kontekstuaalisistakin ehdoista. (Aapola 1999, 72-73; Pietikäinen 2005.)

Côté'n ja Levenin`n konstruoiman persoonallisen identiteetin ja position käsitteiden samankaltaisuutta vahvistaa Pekkarisen tekemä, Lemertin teorioihin perustuva, kuvaus yksilön *ulkoisista toimintaedellytyksistä ja määrittelyistä* sekä yksilön *sisäistä toimintaedellytyksistä ja määrittelyistä*. (Lemert 1951, 81-85, 447; ref Pekkarinen 2010, 38-39.) Käsitteet ulkoinen ja

sisäinen eivät kuitenkaan noudata samaa jakoa kuin Côté'n ja Levinen`n käsitteet objektiivinen ja subjektiivinen, jotka kuvaavat sosiaalisesta rakenteesta juontuvia ja vuorovaikutuksessa ilmeneviä dynaamisia vaikutussuhteita yksilöstä ”sisäänpäin” ja ”ulospäin”.

Pekkarisen mallin ulkoiset toimintaedellytykset asettavat rajat yksilön toiminnalle. Rajat voivat olla sosiaalisen ympäristön asettamia, ikään, sukupuoleen, fyysisiin ominaisuuksiin, sosioekonomiseen asemaan, maantieteelliseen sijaintiin tai muihin ulkoisiin mahdollisuuksiin liittyviä esteitä. Erityisen merkittäviä nuoren identiteettityön kannalta ovat yhteisön ja yhteiskunnan asettamat ulkoisia toimintaedellytyksiä koskevat normit ja säännöt, jotka ohjaavat nuorta toimimaan ja käyttäytymään kulttuurisesti suotuisalla tavalla. (Juhila 2004, 24-28.) Ulkoiset toimintaedellytykset sijoittuvat identiteettipääoman sosiaalisesti näkyvien tekijöiden, sosiaalisen identiteetin ja kontekstien alueille. (Côté & Levine 2009, 134-137, 143-144.) Ulkoiset määrittelyt puolestaan kertovat tavoista, joilla yhteisön jäsenet suhtautuvat yksittäiseen jäsenensä tai hänen edustamaansa ryhmään. Yhteisöreaktio pitää sisällään mm. toimenpiteitä, suhtautumistapoja ja nimeämisiä, jotka voivat muodostaa esteitä nuoren identiteetin myönteiselle rakentumiselle ja toimia jopa sorron välineinä. Myönteisellä yhteisöreaktiolla voidaan puolestaan vahvistaa nuoren identiteettiesityksiä tai reaktiot eri yhteisöjen taholta voivat antaa nuorelle ristiriitaista viestiä ja siten heikentää ego-identiteetin persoonallista voimaa. Ulkoiset määrittelyt sijoittuvat nuoren identiteettityön itsen esitysten persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin alueille, joissa nuoren toiminta sanktioidaan yhteisön taholta.

Sisäinen elämämaailma käsittää yksilön sisäiset toimintaedellytykset ja toiminnan sisäiset määrittelyt. Sisäiset toimintaedellytykset ovat ominaisuuksia, jotka säätelevät yksilön sosiaalisen toiminnan mahdollisuuksia muodostaen niille rajat. (Lemert 1951, 448; ref. Pekkarinen 2010 39.) Tällaiset rajat muodostuvat yksilön kognitiivisista kyvyistä, asenteista ja emootioista vaikuttaen yksilön sosiaaliseen kompetenssiin ja kykyihin. Ne leimaavat yksilön persoonallisuutta ja antavat suuntaa ja sisältöjä tapaan olla vuorovaikutuksessa ulkoisten rajojen kanssa. Sisäiset määrittelyt puolestaan viittavat yksilön itseymmärrykseen ja tietoisuuteen omista kyvyistä ja mahdollisuuksista. Ne voivat pitää sisällään primaaria poikkeavan leimaa, jota yksilö ei hyväksy osaksi identiteettiään tai sekundaaria poikkeavan leimaa, jonka yksilö on omaksunut osaksi identiteettiään yhteisöreaktion myötä. Nuori voi vastustaa poikkeavan leimaa erilaisin vastapuheen ja –toiminnan keinoin, hän voi vahvistaa sitä omalla toiminnallaan tai häneltä voi puuttua keinot ja kyvyt purkaa ympäröivän yhteisön häneen asettamia määrittelyjä. (Bhaskar 1986, 204-205; ref

Pekkarinen 2010, 39; Juhila 2004, 28-41.) Sisäisen elämiss maailman toimintaedellytykset ja määrittelyt sijoittuvat Côté'n ja Levine'n (2009, 134-137) identiteetin muotoutumisen ja ylläpidon prosesseissa egon synteesin ja toimeenpanon, persoonallisen identiteetin ja identiteettipääoman aineettomien egon toimintaan liittyvien kykyjen alueille.

4.2. Tapaustutkimuksen viitekehys, aineisto ja tapausten analyysikehys

Pyrkimykseni tuottaa mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa intensiivisen lastensuojelutyön kontekstissa olevan nuoren identiteettityöstä ja sen tukemisesta sopii tapaustutkimuksen perinteeseen. Tapaustutkimuksessa on tyypillistä teorian vahva osuus ja kuvaileva sekä useita aineistonkeruun menetelmiä käyttävä tutkimusote. Tarkoituksena on tarkastella teorian ja empirian välistä jännitteistä suhdetta. (Peuhkuri 2007, 130-131.) Omassa työssäni käytän kuitenkin ainoastaan haastatteluja aineistonkeruun menetelmänä. Haastattelin nuorta itseään identiteettityön tekijänä ja identiteettityön lastensuojelullisen tuen aktiivisena osapuolena. Lisäksi haastattelin lastensuojelun intensiivisen työn tekijöitä tuen toisena aktiivisena osapuolena sekä sosiaalityöntekijää nuoren ja perheen kanssa tehtävän työprosessin käynnistäjänä. Vielä haastattelin kyseisen nuoren identiteettityön keskeisten kontekstien merkittäviä toisia, vanhempaa ja opettajaa. Näin syntyneitä tarkkaa kuvaa nuoren positiosta oman identiteettityönsä tekijänä peilaan teoriaan identiteetin rakentumisesta ja sen tukemisesta modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnan taitekohdan asettamissa ehdoissa ja lastensuojelun intensiivisen työn konteksteissa. Lisäksi identifioin yhden tapauksen sijasta kaksi, joiden katson edustavan hyvin intensiivisen lastensuojelutyön piiriin tulevia nuoria sekä ohjautumistavoiltaan että pulmiltaan.

Tutkimusasetelmani on rajallinen. Se on asia, jota Saarela-Kinnunen ja Eskola (2001, 159-162) pitävät tapaustutkimuksen yhtenä kriteerinä. Rajallisuus tarkoittaa intensiivisen lastensuojelutyön piirissä olevien ihmisten integroituneisuutta työn systeemiin, eli he ovat identifioitavissa tapauksiksi, lastensuojelun avohuollon asiakkaiksi, yhteistyökumppaneiksi tai työntekijöiksi. Keskeiseksi lähestymistavassani muodostuu, kuten muussakin laadullisessa tutkimuksessa, tutkimusprosessin ja tilanneyhteyksien tarkka raportointi.

4.2.1. Aineisto

Tutkimukseni haastatteluaineisto koostuu strukturoiduista teemahaastatteluista, joissa haastateltavat kertovat haastattelijalle kertomuksia, käsityksiä, havaintoja ja tapahtumien kulkuja koskien ”tapauksena” esiintyvän nuoren identiteetin rakentumista, nuoren ja perheen elämäntilannetta ja yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Haastattelut ovat haastatteluhetkeen, aikaan ja paikkaan sidottuja pysäytettyjä kuvia ja kerrottuja kurkistuksia lähimenneisyyteen, nykyhetkeen ja lähitulevaisuuteen. Haastattelutilanne itsessään on sosiaalinen tapahtuma, jossa kohtaavat haastateltavan ja haastattelijan odotukset ja arvailut toisen intressien suhteen. Tilanteen rakentaminen yhteistyössä juonelliseksi kokonaisuudeksi kaikkine ennalta arvattavine juonen kulkuineen, yllätyksellisine käännteineen ja vuorovaikutuksellisine kutsuineen on jännittävä tapahtuma. Haastattelutilanteen rakentumisen taustalla vaikuttavat myös kaikki mahdolliset kuullut, nähdyt ja kerrotut kokemukset vastaavista tilanteista. Myös he, joista kerrotaan ovat osa haastattelutilanteen sosiaalista tapahtumaa tunteina, asenteina ja jopa projektioina. (Hänninen 2000 20; Forsberg 2002, 108.)

Kate C. McLean ja Avril Thorne (2006, 111-112) ovat tutkineet identiteettien muodostumista arjessa. He kutsuvat näitä arkisia tarinoita ”kevyiksi identiteeteiksi” (*Identity light*), ilmaisuvälineiksi ja keinoiksi itsen kehittämiseen, vastakohtana raskaammin ongelmalähtöisille ja syvemmin reflektoiduille identiteettimäärittelyille. Näitä tarinoita voi olla helppo kertoa, ne voivat olla myös huumorin sävyttämiä arkisia kimmelluksia tai pientä kiusantekoa, mutta ennen kaikkea elämäkokemuksina niiden vaikutus persoonallisuuden kehittymiselle ja ymmärtämiselle voi olla ratkaisevan tärkeä. ”Kevyet identiteetit” siirtävät huomion kontekstiin, paikkaan, johon kertoja tapahtumat sijoittaa ja tilanteisiin, joissa ne kerrotaan ja kenelle ne kerrotaan. Samalla ne kertovat jotain tärkeää siitä, miten identiteetti arjessa muotoutuu ja millaisena kertoja haluaa kuulijansa hänet tunnistavan ja millaisessa positiossa hänet näkevän.

Arkinen näkökulma kerrottuun identiteettiin on tutkimukseni kannalta hyvin tärkeä. Kysymyksenasetteluni ja haastattelujen konteksti (lastensuojelun avohuolto) työntävät haastateltavia pohtimaan asioiden merkityksiä ja tekemään itsemäärittelyjä, joita puhtaasti episodimainen tarinointi ei välttämättä tuota. Kuitenkin etenkin nuorille episodimainen kevyehkö kerronta voi olla hyvä tapa lähestyä vaikeita aiheita, se voi olla jopa oletettava kerronnan tyyli. Tutkijat McLean ja Thorne (2006, 116) ovat todenneet haastatteluissaan, että vaikka haastateltavat kertoisivat vaikeista elämäkokemuksista, he eivät välttämättä anna niille erityisiä merkityksiä ja

itseäärittelyjä. Ja toisin päin, kevyet episodiset tarinat saattavat sisältää tärkeitä viittauksia erilaisiin merkityksiin ja määrittelyihin.

Tapaustutkimukseni empiirisen aineiston tarkoituksena on koota lastensuojelun intensiivisen työn asiakkaina toimivia nuoria ja heidän perheitään sekä työntekijöitä, saada tietoa heidän käsityksistään identiteetin merkityksestä nuoren elämän rakentajana ja vaikeuksista, joita sitä rakennettaessa voi ilmetä sekä odotuksista ja keinoista, joilla pulmalliseksi koettuja tilanteita voidaan korjata ja parantaa. Tapauksia analysoidessani kiinnitin erityisesti huomiota positioon, jota nuorelle toiminnassa tarjotaan, käsityksiin, joiden suhteen hänen tulisi identiteettiään rakentaa ja merkityksiin, joita vuorovaikutuksessa syntyy.

Tammi- helmikuussa 2013 haastattelin neljää identiteettityönsä alkumetreillä olevaa peruskoulun 15-vuotiasta yläkoululaista, kolmea poikaa ja yhtä tyttöä, heidän vanhempiaan tai vanhempaa, yhteistyöhön sitoutunutta koulun työntekijää, perheen sosiaalityöntekijää ja intensiivisen työn työparia. Haastateltavien kokoonpano vaihteli hiukan tapauksittain. Näistä neljästä tapauksesta valitsin kaksi tapaustutkimukseni tyypillisiksi edustajiksi: Toinen edustaa asiakasohjauksen perinteistä lastensuojelullista asiakkuutta ja toinen mielenterveyspalvelujen kautta lastensuojeluun tullutta asiakkuutta. Kaksi raportoimatonta tapausta noudattivat samaa jakoa. Myös tapausten raportoinnin laajuus oli syynä kahden nuoren tapauksen pois jättämiseen. Etukäteen pohdin, että mikäli nuori haluaa nimetä lähipiiristään merkittävän ihmisen ja hän suostuu haastatteluun, otan tarjouksen mielihyvin vastaan. Tässä yhteydessä ajattelin etupäässä nuoren kaveria, tyttö- tai poikaystävää tai muuta läheistä ihmistä. Haastateltavien määrän kasvaessa yli kahdenkymmenen luovuin kuitenkin ajatuksesta, mikä osaltaan heikensi erityisesti nuoren vertaisryhmän merkityksen näkökulmaa identiteettityötä tehtäessä. Osaa perheistä tapasin lastensuojelun työntekijöiden kanssa ennen haastatteluja, jolloin pystyin kertomaan heille yksityiskohtaisesti tarkoituseristäni sekä antamaan heille etukäteen haastattelurungon perehtymistä varten, nuorelle oman ja vanhemmalle oman. Samalla annoimme toinen toisillemme kasvot tulevaa kohtaamista varten. Työntekijöille välitin pyynnöstä etukäteen, unohduksestani johtuen yhtä lukuunottamatta, sähköpostitse kysymysteni teemat, jotka koskivat heidän käsityksiään nuoren identiteetin rakentumisesta, sen tukemisesta, nuoren elämänpiirin merkityksestä identiteetin rakentumiselle ja yhteistyön tilasta. Haastattelut tehtiin haastateltavien osoittamassa tilassa ja aikana, nuoret ja vanhemmat haastattelin etupäässä kotona ja työntekijät työpaikalla. Tutkielmaani sisältyviä haastatteluja kertyi kuusi kummastakin tapauksesta.

Tarkoitukseni oli tapaustutkimuksen lähtökohdan mukaisesti saada mahdollisimman tarkkaa ja yksityiskohtaista kuvaa kunkin nuoren, hänen vanhempiansa tai vanhemman ja työntekijöiden näkemyksistä nuoresta ja hänen elämäntilanteestaan, ongelmien esiintymisen yhteyksistä elämäntilanteisiin, tarpeista, joihin tulisi vastata sekä keinoista, joilla tilannetta pyritään parantamaan. Lisäksi pyrin saamaan tietoa eri osapuolten tekemän yhteistyön luonteesta. Nämä osat alueet muodostavat kaikille osapuolille tehtävien haastattelujen neljä keskeistä teemaa. Sisällytin teemahaastattelurunkoon arkikielisiä kysymyksiä koskien identiteetin persoonallisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia, yhteistyösuhteiden luonnetta ja yhteistyön toimivuutta, sekä kokemusta tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Painotin eri kontekstien sisäisiä suhteita, kuten vanhemman ja nuoren välisiä suhteita tai nuoren suhteita opettajiin, kavereihin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin. Yhtä merkittävänä pidin kontekstien välisiä suhteita. Pidin hyvin tärkeänä myös tarpeisiin pohjaavia, keinoja etsiviä kysymyksiä, jotka suuntaavat tulevaan sekä osallisten näkemyksiä nuoren tulevaisuudesta, muiden odotuksista ja muista tärkeistä tulevaisuuden tekijöistä. (Eskola ja Vastamäki 2001, 24-40.)

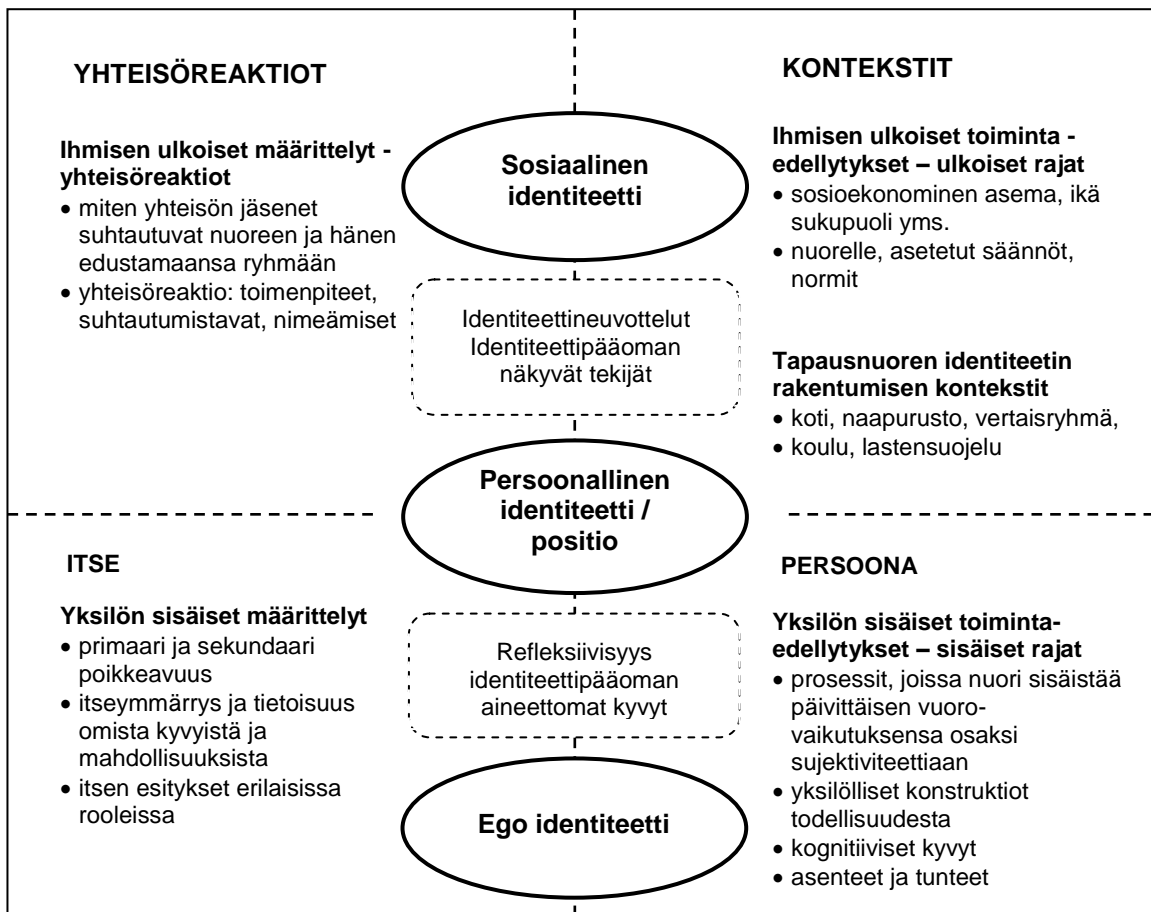
Haastattelutilanteissa annoin kertojille vapautta poiketa kysymyksistä haluamaansa suuntaan ja nostin mahdolliset tarkentavat kysymykset haastateltavan antamista merkityksistä. Sovelsin syvähaastattelun metodia pyrkien kuitenkin pysymään teemojen ja valittujen kontekstien sisällä. Uskon, että kokemukseni aktiivisen kuuntelun ja reflektoinnin menetelmien käytöstä olivat hyväksi tueksi haastatteluissa. Haastattelujen tekemisen osalta pidin kuuntelevaa ja ymmärtämistä tavoittelevaa lähestymistapaa itselleni luontaisena ja tilanteeseen sopivana. Tältä osin oma kokemukseni on haastattelutilanteessa läsnä ja reflektion kohteena. (Siekinen 2001, 49-57.) Olen kommentoinut kunkin tapauksen yhteydessä tarkemmin tilanteita, olosuhteita ja omia tuntemuksiani koskien esimerkiksi roolissa pysymistä haastattelutilanteissa.

Haastattelujen sisältämä informaatio on hyvin monenkirjavaa. Siksi oli tärkeitä pohtia, mitkä tapahtumat ja määrittelyt kannatti nostaa esille osana tapausta ja mitkä jättää osaksi tapausta kehystävää historiallista ja ympäröivää asetelmaa. (Laine & Peltonen 2007, 108.) Samalla oli syytä palata tutkimuskysymyksiin ja tarkistaa niiden kohdentuminen tapausten ja tavoitellun tiedon kannalta oikein.

4.2.2. Tapausten analyysikehys

Aiemmin esittelemieni Côté'n ja Levine'n sekä Pekkarisen teorioiden pohjalta rakensin analyysikehymän, johon sijoitin kunkin tapauksen. Kehys pitää sisällään identiteetin eri puolet ja sen avulla on mahdollista tutkia, mihin identiteetin osatekijöihin nuorelle pulmia aiheuttavat asiat sijoittuvat. Sijoittelu näyttää myös, mikä on kunkin toimivan tahon näkemys ja vaikutus nuoren kokonaistilanteeseen sekä mitkä asiat ovat jaettu ja mistä vaietaan. Lastensuojelullista tukea tarkasteltaessa voidaan puolestaan pohtia, kohdentuuko tuki oikeisiin alueisiin ja tekijöihin.

Kuvio 3. Nuoren identiteetin rakentumisen ja position analyysikehys. (Côté & Levine 2009, 134-137; Pekkarinen 2010, 38.)

Erilaisten kokeilujen jälkeen päädyin jaottelemaan kunkin tapauksen tarkastelun Pekkarista (2010, 164-172) mukaellen kolmeen näkökulmaan, jotka sisältävät neljä tutkimuskontekstia. Näkökulmista ensimmäinen on *lähiyhteisö*, joka pitää sisällään nuoren kodin ja naapuruston sekä kaveripiirin kontekstin. Toisena on *asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma*, joka puolestaan jakautuu koulun ja sosiaalityön konteksteihin. Kolmantena on *lastensuojelun avoimuuden intensiivisen tuen kohdentumisen näkökulma*, joka toimii myös eri näkökulmat kokoavana kontekstina. Nuoren vertaisryhmä on edustettuna kahdessa kontekstissa, lähiyhteisössä ja koulussa. Samoin lastensuojelu on edustettuna sosiaalityön sekä avoimuuden intensiivisen tuen konteksteissa. Tärkeä tulkintaan ja lukutapaan liittyvä muistisääntö koskee nuorta itseään: hän on edustettuna Persoonan ja Itsen alueella omana itsenään kaikissa konteksteissa. Kustakin kontekstista piiryy näin kuva, jossa määrittyy nuoren positio persoonallisen identiteetin alueella.

Raportointi etenee kronologisesti nuoren ja perheen elämästä nuoren koulunkäyntiin ja näissä konteksteissa ilmenneiden pulmien kautta lastensuojelun asiakkuuden kautta intensiiviseen tukeen nuorelle ja perheelle. Tällä kuvaustavalla saan näkyviin nuoren position sisäiset ja ulkoiset määrittelyt kussakin kontekstissa sekä intensiivisen tuen tehtävän eri perusolotilavuuksien kokoajana. Kokonaisuuden kautta pyrin antamaan vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin nuoren identiteettityöstä, nuoren positiosta identiteettinsä rakentajana, pulmista, joita prosessissa on ilmennyt sekä tuesta ja ohjauksesta, jota nuorelle pyritään antamaan.

Molemmat tapausnuoret elivät yksinhuoltajaperheissä, joista toisessa isää ei ollut ollut nuoren arjessa mukana lainkaan. Toisessa tapauksessa intensiivisen työn ohjaajien yhteydenotot isään olivat vasta alkamassa, joten osapuolia kunnioittaakseni en ottanut yhteyttä isään ohi muun perheen ja työntekijöiden. Aloitan tapausteni raportoinnin ehkä yllättäen äitien kerronnalla, koska lähiyhteisön kontekstien avaajina äidit olivat pääinformantin rooleissa. Äitien kerronta toimii siten nuorten omaa kerrontaa kehystävänä historiallisena ja ympäröivänä tarinana, johon nuoret ottavat kantaa tai eivät ota. Samalla tulee näkyviin toisaalta perheen yhteenkuuluvuus ja toisaalta nuorten pyrkimykset erillisyyteen ja erilaiseen tarinaan kuin mitä äidit kertovat.

Äitien haastattelut alkoivat äidin vanhempana olemisesta, nuorensa luonnehdinnasta ja perheestä yleensä. Pulmat, joita nuorella oli ilmaantunut ja jotka olivat johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen, huolestuttivat ja puhuttivat paljon äitejä. Pulmat liittyivät useisiin yhteyksiin, joten niiden kautta oli luontevaa siirtyä puhumaan yhteistyöstä koulun ja sosiaali- ja mielenterveyspalvelujen kanssa. Äitien haastatteluista sain jo tietoa ja vihjeitä ulkoisista määrittelyistä ja yhteisöreaktioista, joita

nuoreen kohdistettiin ja mahdollisia nuoren käymiä identiteettineuvotteluja niiden suhteen. Äitien haastatteluissa korostuivat lähiyhteisön merkitys ja äidin keskeinen rooli siinä.

Nuorten haastattelut olivat tutkimukseni pääaineisto. Heidän kerrontansa sisältyy kaikkien kontekstien analyysikehysten nuorta itseä koskeviin kohtiin tullen siten mukaan luonnehtimaan nuoren persoonallista identiteettiä ja positiota. Aloitin nuoren haastattelun pyytämällä häntä ensin luonnehtimaan itseään haluamallaan tavalla. Sen jälkeen etenin konteksti kerrallaan aloittaen perheestä, koulusta ja kavereista. Etenin siis sosiaalisesta identiteetistä kohti persoonallista identiteettiä. Näkyviin tuli erilaisia ulkoisia toimintaedellytyksiä, rooleja, tapoja, normeja ja sääntöjä, jotka ympäröivät nuorta ja asettivat ehtoja ja rajoja sekä mahdollisuuksia nuoren toiminnalle. Myös identiteettipääoman näkyviä tekijöitä vilahteli keskustelussa. Kaveri- ja koulukontekstit sekä perhe avasivat nuoren itsemäärittelyä erityisesti erilaisten roolien ja itsetietoisuuden ja –kunnioituksen tai niiden puutteen osalta tuoden näkyviin identiteettipääoman aineettomia kykyjä ja reflektiotaitoja.

Ennen lastensuojelun kontekstiin siirtymistä kysyin nuorelta pulmista, jotka häntä olivat vaivanneet ja mahdollisista syistä, jotka olivat johtaneet niihin. Pulmat toivat näkyviin yksilön sisäisiä toimintaedellytyksiä ja rajoja, huolia ja tunteita tai niiden puuttumista sekä nuoren kykyjä refleksiivisesti käsitellä omaa tilannettaan. Nämä seikat olivat haastattelujen herkin kohta, jossa eettiset rajat estivät minua etenemästä kovin pitkälle tai viipymästä pitkään aiheen ympärillä. Hetkissä oli aina paljon ääneen sanomatonta. Viimeisenä kysyin nuorelta sosiaalityön kontekstista, sosiaalityöntekijän ja intensiivisen työn tekijöiden tekemästä yhteistyöstä nuoren ja perheen kanssa. Otin puheeksi yhteistyön luonteen, toiminnan sisällöt, toiveet ja odotukset työlle. Näkyviin tuli erityisesti vaikeutta hahmottaa itseä lastensuojelun asiakkaana ja ilmaista odotuksia tai toiveita lastensuojelun työntekijöille.

Opettajan haastattelu alkoi oman ammattiroolin luonnehdinnasta ja koulukontekstin kuvauksista siirtyen tapausnuoreen ja hänen luonnehdintaansa koululaisena ja havaintoihin nuoren asemasta vertaisryhmässä. Sieltä haastattelu eteni yhteistyöhön perheen ja lastensuojelun kanssa. Opettajien tarinoissa avautui erityisesti laaja kuva koulumaailmaan yleensä ja nuorten vertaisryhmään ja sen merkitykseen identiteettiä rakennettaessa. Nuorten käymät identiteettineuvottelut sijoittuivat erityisesti koulukontekstiin.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelu keskittyi luonnollisesti enemmänkin pulmiin, jotka olivat olleet syynä lastensuojelun asiakkuuteen sekä nuoreen perheensä jäsenenä. Sekä koulun että lastensuojelun kontekstien kautta välittyi myös erilaisia yhteisöreaktioita, myönteisiä ja kielteisiä. Lastensuojelun intensiivisen työn ohjaajien haastattelut noudattivat samaa logiikkaa kuin muut haastattelut keskittyen kuitenkin lopuksi erityisesti monialaiseen yhteistyöhön ja yhteiseen työprosessiin nuoren ja vanhempien kanssa. Näistä haastatteluista välittyi erityisen selvästi pyrkimys asettua tarkastelemaan nuoren kasvua ja kehitystä monipuolisesti ja nuorta kuunnellen.

4.3. Tutkimuksen etiikka

Haastattelemi tapaustuoret olivat 15 vuotta täyttäneitä ja monin eri tavoin arvioituina kykeneviä itse päättämään tutkimukseeni osallistumisesta. (Mäkelä 2010, 75-84.) Haastatteluissa oli kyse heidän omasta identiteettityöstään ja käsityksistään instituutioista, joiden toiminnassa he olivat mukana. Tältä osin heidän oma kirjallinen suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta oli riittävä. Huoltajien suostumus oli kuitenkin tarpeen kahdestakin syystä: Huoltajia itseään haastateltiin osana nuoren identiteettityötä lähiyhteisön kontekstissa. Lisäksi nuoren identiteettityössä ilmenneiden pulmien mahdollinen arkaluontoisuus kosketti nuoren itsensä lisäksi hänen koko perhettään. Nuoren ja perheen asioiden tuleminen julki myös muiden haastateltavien (opettaja, sosiaalityöntekijä ja intensiivisen työn tekijät) toimesta ja kaikkien tapaukseen osallistuvien kesken lisäsivät eettisistä periaatteista kiinnipitämisen tärkeyttä. Myös lastensuojelun työntekijöiden ja opettajien kannalta nuoren ja huoltajien antama suostumus tutkimukseen osallistumisesta oli keskeisintä. Työntekijöiden osalta tutkimuslupaann tarvittiin heidän oman suostumuksensa lisäksi hallinnollinen lupamenettely. Lastensuojelun viranomaisten myöntämä tutkimuslupa antoi laajuudessaan oikeuden myös opettajan haastatteluun.

Kirjeessäni nuorelle ja huoltajille kerroin tutkimukseni tarkoitusperistä ja motivoin heitä osallistumaan tutkimukseen tarpeellani saada tietoa nuoren identiteettityöstä ja yhteistyöstä eri työntekijätahojen kanssa nuoren itsensä ja vanhempien kertomana. Korostin kirjeessäni myös heidän mahdollisuuttaan tutkimuksen keinoin tarkastella tapaustuoren identiteetin rakentumista ja mahdollisuutta olla mukana kehittämässä intensiivistä lastensuojelutyötä. Tältä osin tutkimukseni toimii myös interventiona nuorten ja heidän perheidensä elämään. (Strandell 2010, 93-94.) Lisäksi lupasin toimittaa tapauskertomuksen asianosaisille luettavaksi ja kommentoitavaksi ennen sen

”julkistamista”, jotta mahdolliset väärinymmärrykset ja intimizeettiä loukkaavat asiat saataisiin selvitettyä. Tämä osoittautui aiheelliseksi, koska toisessa tapauksessa nuori ja huoltaja vielä erikseen pyysivät minua muistuttamaan työntekijätahoja vaitiolovelvollisuudesta tunnistettavuuden suhteen nuoreen kohdistuvien yhteisöreaktioiden pelossa.

Pohdin etukäteen tutkijan roolini taustalla olevien intensiivisen työn tekijän roolin ja opettajan ammattini vaikutusta haastattelutilanteisiin. Tunnistin kaksoisroolien aiheuttaman vaikeuden ja siksi päädyin esiintymään täysin avoimin kortein: Kerroin nuorille olevani opintovapaalla intensiivisestä työstä ja haluavani tutkia työtäni irti ammattirooleistani. Tähdensin erityisesti toivettani kuulla tutkijana heidän käsityksiään asioista voidakseni ymmärtää paremmin jatkossa nuorten elämää osana omaa työtäni. Kutsuin heitä mukaan tutkimusprosessiin, jossa he ”opettavat” minua kertomalla identiteettityöstään. (Strandell 2010, 105.) Haastattelutilanteissa nuoret valitsivat pääsääntöisesti episodimaisen kerronnan tyylin, jossa he näennäisen helposti kertoivat vaikeistakin asioista. ”Avautumisen” rajan tullessa vastaan kontakti heikkeni ja siirryimme hienovaraisesti ”turvallisemmille vesille”. Intuitioni kyseisistä haastattelutilanteista kertoi, että nuoret vartioivat kanssani rajoja, joiden yli ei ollut suotavaa kulkea. Olimme tässä suhteessa eettisesti symmetrisessä suhteessa toisiimme ja molemmat hiukan vieraalla maaperällä. (Strandell 2010, 103.)

Tutkijan sudenkuopaksi minulle osoittautuivat sen sijaan jotkut suhteet työntekijöihin ja vanhempiin. Alun perin haastateltavia tapauksia oli neljä, joista kahden nuoren asiakkuus intensiiviseen työhön oli syntynyt nuorisopsykiatristen palvelujen kautta ja kahden lastensuojelun omien väylien kautta. Ensin mainittujen vanhempien keskuudessa tarve kuulla tutkijana toimivan työntekijän näkemyksiä heidän tapauksestaan oli suuri. Ristiriitani koski toisaalta vanhempien tarvetta tietää käsityksiäni nuoren tilanteesta ja heistä kasvattajina ja toisaalta tarvetta säilyttää nuoren luottamuksella kerrottua tietoa myöhempää raportointia varten. Houkutus kertoa, kannustaa ja lohduttaa vanhempia oli suuri, ja minulta vaati ponnisteluja voittoa työrooliini kuuluva erityinen kannustava puhe ja siltojen rakentaminen. Joissain kohdin tunsin ja tiesin horjuvani.

Edellä mainittu vaikeus esiintyi hiukan eri merkityksessä joidenkin työntekijöiden haastattelujen yhteydessä. Miten mukavaa olisikaan ollut keskustella työstä, pohtia näkökulmia ja innostua uusista mahdollisuuksista. Ja miten vaikeata olikaan vain nyökytellä, esittää tarkentavia kysymyksiä ja olla kertomatta omia mielipiteitä ja näkökulmia. Tunnustan, että kun nauhuri sulkeutui, jäin joskus keskustelmaan toviksi puhutusta ja niinä hetkinä olisin halunnut palata työhön mahdollisimman

pian. En usko, että näistä lyhyistä keskustelutuokioista oli varsinaista haittaa kenellekään, mutta omaa itsekunnioitustani tutkijan roolissa pysymisessä ne hiukan horjuttivat.

Tutkimukseni haastattelujen myötä sain mahdollisuuden tutustua neljän merkittävän nuoren elämään, joista Antti ja Heikki, heidän äitinsä ja nuorten omat ja perheen kanssa työskentelevät työntekijät tulevat tutuiksi myös lukijoille tämän tutkimusraportin kautta. Pysin raporttoimaan jatkossa heidän kertomuksiaan kunnioittavasti ja kriittisesti muistaen koko ajan, että tarinan varsinaiset päähenkilöt ovat identiteettityötään tekevät Antti ja Heikki.

5 15-VUOTIAAT IDENTITEETTIÄÄN RAKENTAMASSA

5.1. Antti – ”Perusnuori”

5.1.1. *Lähiyhteisön näkökulma Antin ja äidin kertomana*

Antin ja hänen perheensä kanssa tehtävä lastensuojelun avohuollollinen intensiivinen työprosessi käynnistyi loppuvuodesta 2012 ja haastattelut tehtiin tammikuussa 2013. Antin, perheen ja koulun kanssa tehtyä yhteistä työtä oli kestänyt vasta muutama viikko, kun Antti ja äiti ilmaisivat halukkuutensa osallistua tutkimukseen. Intensiivistä työprosessia oli puolestaan kestänyt noin 2,5 kuukautta, kun tein haastattelut kaikille osapuolille. Työprosessi oli siis haastatteluajankohtana varsin alussa. Prosessin on tarkoitus kestää noin 6 kuukautta eli loppukevääseen 2013 asti. Sosiaalityöntekijä on tuntenut Antin ja perheen monen vuoden ajan ja opettaja syksyksystä 2012 alkaen.

Haastattelin Antin äitiä kotona hänen työpäivänsä jälkeen, eri päivänä kuin Anttia. Istuimme olohuoneen sohvalla ja puhe soljui sujuvasti ja pääosin äidin johdolla. Kotona asuvan pikkusiskon tapasin ohimennen, samoin Antin tyttöystävän. Kahta vanhempaa kotoa jo pois muuttanutta sisarusta en tavannut, mutta heidän läsnäolonsa oli vahvasti mukana äidin haastattelussa.

Antin perhe muodostaa tiiviin kokonaisuuden, jossa Antti on yksi jäsen. Perheeseen kuuluvat kotoa jo pois muuttaneet isovelji ja isosisko, jolla on pieni vauva, Antti ja Anttia muutamaa vuotta nuorempi pikkusisko. Äiti on ammattikoulutettu työssä käyvä yksinhuoltaja, joka on luotsannut

perhettään lähes koko lasten elämän sitkeästi eteenpäin vaikeuksista huolimatta. Äiti kuvaa perhettään ja perheyhteyttään lämpimästi:

Äiti: Jotenkin se, että meitä on ollut niin monta. Koitettu aina kokee se, että yhdessä me selvitään tästä kaikesta ja yhdessä me keksitään ratkasuja tässä asiassa. Mietitään miten tää nyt pyöritetään, että kaikki selviää ja pärjää ja kaikkia autetaan...”

Perheen koti sijaitsee lähiössä vuokratalossa. Koti on perheen nykyiseen kokoon nähden kaikille riittävästi tilaa antava, josta äiti on erityisen iloinen, vaikkakin vuokra on tuloihin nähden suuri. Perheen taloudellinen tilanne on aika ajoin hyvinkin kriittinen, eivätkä rahat riitä aina välttämättömäänkään, puhumattakaan virkistäytymisestä kodin ulkopuolella.

Äiti: Viime kesänä olis kyllä pitänyt hakee (helpotusta sosiaalityöntekijän kautta), ku oli lomautuspäiviä niin paljo, että tili oli tosi pieni. Kesti vuoden vaihteeseen saakka ennen kuin saatiin talous tasaantuu, että vuokranmaksun sai pyöriin...Nyt taas töissä saa pelätä, että kuinka meidän vielä käy, jos toi ei rupee tossa toimimaan.

Perheellä on ollut sama sosiaalityöntekijä jo 13 vuoden ajan ja äidin sanoin ”(nuorin) on ollut muutaman viikon ikäinen ku on tavattu eka kerta. Tietää, on ollu kaikenlaista vuosien varrella, tietää meidät”. Perheen muillakin lapsilla kuin Antilla on ollut sosiaalityön tarjoamaa tukea. Erityisesti vanhemman tyttären saamasta intensiivisestä tuesta äiti oli kiitollinen.

Perheessä panostetaan nykyään vahvasti vuorovaikutuksen parantamiseen ja äiti pyrkii erilaisin tavoin kannustamaan ja huomioimaan lapsiaan, olemaan läsnä, toisin kuin aiemmin. Omassa tiedostamisprosessissaan äiti oli muistanut, että hänen suhteensa omaan kasvattilapsena kasvaneeseen äitiinsä oli ollut huono. Myös äidin aiemmin huonommat välit vanhempaan tyttäreeseen ovat parantuneet tyttären muutettua hieman etäämmälle, vaikkakin äiti on vielä selvästi huolissaan tyttärensä jaksamisesta. Perheessä on käytössä toisia huomioivia ja kannustavia tapoja kohdata arkipäiväisissä tilanteissa.

Äiti: ...sain terapeutin, jonka kanssa kehitettiin kaikenlaista projektia, niinko millä parannetaan perheen vuorovaikutusta. Sekin oli oikeesti Antin ansioo, se että mistä se lähti. Se oli tämmönen ”kuis menee” – projekti...Siitä se lähti sitte. Sen jälkeen on huoneiden ovet pysyny vähän enemmän auki kuin mitä ne oli aiemmin...Sitä aitoo välittämistä, sitä aitoo tunnetta, se on nyt tämä uusi wau-projekti.

Perheessä lapset tottelevat äitiä ja tulevat kotiin ajoissa, menevät nukkumaan ja kouluun, kuten heidän ikäisilleen on sopivaa. Lapset ovat sisäistäneet perheen ”yhtä köyttä” pitävän kulttuurin, eikä kotona ole suuremmin ristiriitoja.

Äiti: Asioista on alettu puhua enemmän ja jotenkin se, että mä en ole ikinä antanu noitten lyöä leikillääkään itteni, eikä mulle puhuta rumasti eikä kiroilla. Ja ku Antillakin rupee ”tänttäränttää” tulee, ni otetaan vähän takapakkia, rauhotutaan ensin ja puhutaan asiallisesti tästä asiasta, ni tää oikenee.

Perheessä ei varsinaisesti seurata maailmanmenoa, ei katsota uutisia tai lueta lehtiä. Suurista, ihmisiä kuohuttavista tapahtumista Antti puhuu joskus kaveriporukassaan. Äiti ei seuraa uutisia ja kokee, että perheen ulkopuolinen sosiaalinen elämä ja sosiaalinen tuki on vähäistä.

Äiti: Mä en oikeesti tee sillä tiedolla mitään (uutiset). Silloin ku noi kaikki oli pieniä ja mä oon jääny yksin, ku mä odotin nuorinta. Mä oon tehny kaikkeni niitten eteen, koittanu pitää niistä aina huolta...Siihen se aika on menny, ja ei mua kiinnosta sitte, et joku on ryöstäny jonkun pankin...Ei mulla oo yhtään ystävää. Kyllä välillä ajattelee niitä viikonloppuja, et en oo sitten puhunut yhdenkään aikuisen kanssa koko viikonloppuna. Töissä on onneksi hyvä työporukka, hauskaa porukkaa.

Antti jakaa ilmaisjakelulehtiä pari kertaa viikossa ja käyttää rahansa tavoitteellisesti mopokorttiin ja mopoon. Tässä hän seuraa isoveljensä jälkiä lehtien jakajana. Myös siskoille on tarjottu samaa työtä, josta he ovat kieltäytyneet. Muutoinkin äiti vaikuttaa olevan poikiensa toimintaan hyvin tyytyväinen tyttärien jäädessä kerronnassa vähemmälle huomiolle, lukuunottamatta vaikeuksia, joita oli vanhemman tyttären kanssa.

Äiti: ...En tierä miten noita tyttöjä on niin vaikee kasvattaa. Noi pojathan on jotenkin niin helppoja ja sillai, että ne uskoo mitä sanotaan. Niitten kans pystyy puhua ja ne ymmärtää mitä mä sanon, ne ymmärtää ku mä sanon, et tehrään ja näin tää homma toimii.

Äiti kuvaa Anttia tunneherkäksi, tarkaksi ja lupauksensa pitäväksi nuoreksi mieheksi. Antin koulunkäyntiin ja opettajan suhtautumiseen poikaan äiti on tyytyväinen ja arvelee ”opettajan arvostavan suuresti sitä”, että Antti jaksaa tulla luokkaan, vaikka muut oppilaat eivät sinne ilmaantuisikaan. Lisäksi äiti kertoo, että kotona on keskusteltu Antin mahdollisuuksista hakeutua joustavan perusopetuksen 9. luokalle, jossa voisi tarkemmin tutkia työharjoittelujen kautta omia ammatillisia tavoitteitaan.

Antti kertoo itsestään ja elämästään

Myös Anttia tapasin hänen kotonaan koulun jälkeen. Olin hiukan etuajassa ja ovisummerin soittoon ei vastattu. Pieni töistä tuttu ikävä liikahdus käväisi mielessä – tekikö Antti ”oharin”, kunnes hän pyyhälsi pikkusiskonsa kanssa ovelle ja pyyteli anteeksi, kun ei ollut vielä kotona. Minähän se etuajassa olin. Asetuimme keittiön pöydän äärelle ja arvatenkin meitä molempia hiukan jännitti.

Antti määrittelee perhettään äidistä poiketen isien kautta. Myös hän korostaa perheenjäsenten hyviä suhteita. Antin perheeseen kuuluu isovelji ja isosisko, joilla on sama isä. Molemmat asuvat jo omissa kodeissaan. Antilla ja pikkusiskolla on eri isät. Antti ei ole koskaan tavannut omaa isäänsä tai *"puhunu sille"*.

Itsestään Antti kertoo olevansa *"ihan perusnuori"*, omasta mielestään *"aika lepponen ja iloinen"*. Hän on tyytyväinen itseensä ja arvelee, että muutkin ovat tyytyväisiä häneen. Nuoruudessa tapahtuvia muutoksia Antti kuvaa: *"Tulee murrosikään ja mieliala vaihtelee...ei mulla ny silleen muuta tuu mieleen"*. Lisäksi Antti kertoo olevansa 15-vuotias peruskoulun kahdeksaluokkalainen. Hän aloitti kahdeksannen luokkansa pienluokassa, johtuen oman käsityksensä mukaan runsaista poissaoloista muutamana aiempana vuotena. Diagnosoituja oppimisvaikeuksia Antilla ei ole, hänen on vain ollut vaikea joskus keskittyä suuressa ryhmässä. Antin tulevaisuuden suunnitelmiin kuuluu näillä näkymin hakeutuminen auton asentajalinjalle ammattikouluun. Siihen hänellä alkaa olla jo mahdollisuuksia, koska hän on nostanut numeroitaan reilusti. Koulunkäynnin merkityksen Antti tiedostaa ja näkee sen väylänä haluamalleen alalle. *"Et jos menee huonosti, saa huonon todistuksen, sitten ei oo mitään vaihtoehtoo minne mennä, ei sit pääse minne haluaa"*.

Antti kertoo tottelevansa äitiä, kun äiti *"...käskee lukee kokeisiin, tekeen ees jotain."* Tyttöystävä on Antille tärkeä, he ovat seurustelleet jo pari vuotta. Myös kavereita hänellä on: *"peruskavereita. Ollaan pihalla tai sisällä tai niinku koitetaan keksiä jotain tekemistä. No talvella, jos on hyvät jäät, ni mennään luisteleen, pelaa vähä jääkiekkoo kentälle tai ihan muuten vaan hengailaan pihalla."* Jääkiekon peluun tavoitteellisena harrastuksena Antti on lopettanut äidin kertoman mukaan pojan pienen koon ja pelin kovuuden välisen suhteen takia. Antti viettää pääosan vapaa-ajastaan kotona tyttöystävän, pikkusiskon ja kavereiden kanssa. Kaupungilla hengailua hän ei harrasta, eivätkä päihteet kuulu hänen elämäänsä lukuunottamatta tupakointia.

Lastensuojelun avohuollon asiakkuutta Antti ei vaikuta ottavan osaksi itsemäärittelyään. Kun kysyin, mitä Antti ajattelee lastensuojelun asiakkuudesta ja avohuollisesta työstä, hän ei oikein osaa vastata. Hänestä on tärkeää, että hänelle annetaan hyvää palutetta, kannustetaan ja tuetaan koulunkäynnissä. Palavereissa puhuttuja asioita Antti ei *"...oikein kunnolla muista"*. Kuitenkin hän kokee, että häntä kuunnellaan niissä ja hänen mielipidettään kysytään. Esimerkkinä edellisestä hän kertoo seuraavasta verkostoneuvottelussa tapahtuneesta episodista: *"No jos opettaja sanoo, että mulla on menny joku tunti vähä huonommin, ku joku toinen. Ja sit mä sanon, että on menny hyvin koko ajan. Ja sit vähän kysellään, et minkäköhän takia opettaja sanoo toista ja mä toista"*.

Pulmat

Äiti kertoo naapurustossa tapahtuneesta konfliktista, josta oli tehty lastensuojeluilmoitus koskien muiden muassa Anttia. Nuoret olivat äidin mukaan komentaneet pienempiä käyttäytymään kunnolla ja lastensuojelullisten kuulemisten jälkeen äiti oli ohjeistanut poikaansa olemaan puuttumatta toisten käyttäytymiseen ”komentamalla” ja vetäytymään ”kadun toiselle puolelle”, ettei tule sanomista ja kiusaajan mainetta.

Äiti: Antista ku on tullu jotain ongelmaa. Mä aina sanon, että on puhuttava totta. Mä en voi olla sun asianajaja, jos mä en tiedä ihan kaikkee. Mulle on pystyttävä sanoon ihan kaikkee, olkoon se ihan mitä hyvänsä. Myöntää se mitä on tehny ja sitten korjataan, jos on sattunut pieni lipsahdus. Kyllä se on oppinut sen.

Toinen tilanne, jossa äiti asettui puolustamaan poikaansa ulkopuolelta tullutta määrittelyä vastaan, liittyi rehtorin soittoon, josta äiti kertoo seuraavasti:

Äiti: Ku rehtori soitti, että sitä ja tätä ja. Sanoin rehtorille suoraan, että mikä teil on ongelma sen pojan kanssa siellä koulussa, ku se homma ei pelitä. Ku mul ei ole mitään ongelmaa sen kanssa kotona, se toimii niinku pitääkin ja tekee mitä pitää. Eikä ikinä mulle haistattele mitään, eikä riehu täällä, eikä.

Perheeseen liittyvä pulma, joka on vaikuttanut suuresti Antin elämään, on sekä Antin että äidin esiin nostama ”isäasia”. Antti liittyy seiskaluokalla alkaneet koulupoissaolot ”isäasiaan”, mutta ei avaa asiaa sen tarkemmin. Hän kertoo saaneensa koululta mahdollisuuden suorittaa kesäkoulussa puuttuvat suoritukset ja päässeensä eroon häntä vaivanneista ajatuksista seuraavana kesänä äidin auttamana. Äiti kertoo Antin pulmista samaan tapaan kuin Antti, mutta seikkaperäisemmin. Koulupoissaolot alkoivat yks kaks ja huolimatta äidin tsemppipuheesta ja useista palavereista kuraattorin kanssa poika ei lähtenyt kouluun. Myös äidin arvelu poissaoloihin johtaneista syistä on sama kuin Antilla.

Äiti: En tiä, kauheesti se isäänsä mielti. Semmonen mun teko, mikä me tehtiin sitten nii. Otettiin hänen kuvansa ja käytiin hautaa se hautausmaalla mun isäni ja pappani hautaan. Tavallaan pidettiin siinä hautajaiset ja jotenkin se helpotti Anttia, et päästetään irti... Sitten se rupes Antilla helpottaan se olo, ja silloin sitten haettiin sitä avoimuollollista työtä...Et nyt kaikki keinot peliin, mitä me voidaan saada apua.

Kuva Antin positiosta lähiyhteisönsä ja erityisesti perheensä jäsenenä on varsin positiivinen ja nykyisellään Antin identiteettityötä osaltaan hyvin tukeva. Erityisesti äidin panostus vuorovaikutuksen parantamiseen on kunnioitettavaa. Myös tyttöystävän rooli on hyvin merkittävä Antin elämää kannattelevana ja eteenpäin vievänä voimana. Työelämään osallistumisen myötä

Antille kertyy kokemusta vastuunotosta ja mahdollisuus osallistua ikäistensä kulutuskulttuuriin ja toteuttaa omia toiveitaan ja tarpeitaan. Antin kaveripiirin, varhaislapsuuden muutaman kaverin ja lähiyhteisön kavereiden merkitys vaikuttaa vähentyneen tärkeän seurustelusuhteen ja jääkiekkoharrastuksen pois jäämisen myötä. Antti viettää paljon aikaa kotona, joka tässä suhteessa piirtyy turvallisena ja hyväksyvänä peruserheenä. Perheen ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden määrä ja yhteiskunnallisen elämän seuraaminen ovat vähäisiä ja liittyvät myös perheen taloudellisesti tiukkaan tilanteeseen. Tältä osin perhe vaikuttaa melko sulkeutuneelta.

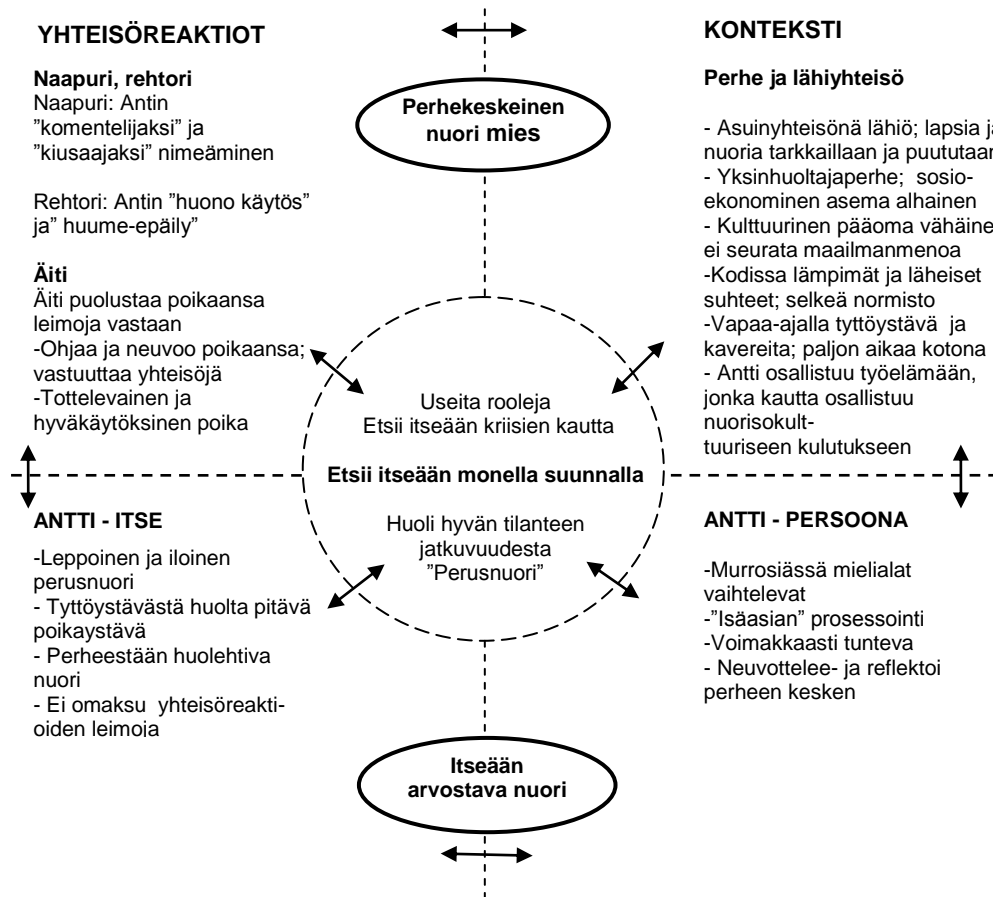
Lähiyhteisöön liittyvistä pulmista ”isäasia” on ollut ahdistava, syvästi ihmisenä olemista, tunne-elämää ja subjektiviteettia koskettava asia, joka oli noussut Antin itsereflektion kohteeksi hänen ollessaan identiteettityön alkumetreillä. Sen työstämisessä on äiti ollut Antille tärkein ihminen. Naapuruston taholta tullut puuttuminen nuorten käyttäytymiseen pienempiä lapsia kohtaan oli johtanut erilaisiin neuvotteluihin, joissa äiti on toiminut poikaansa puolustavana ja neuvovana aikuisena. Myös rehtorin soitto Antin käyttäytymisestä koulussa oli synnyttänyt äidissä tarpeen puolustaa poikaansa ja vastuuttaa koulua kasvatusinstituutina. Antin osuus oman identiteettinsä neuvottelijana ja tapahtumien reflektioijana jäi näiltä osin keskustelematta ja Antin osalta myös kertomatta.

Antti toivoo itselleen ja perheelleen, että ”*ku koulu menis hyvin ja muutenkin menis hyvin*” ja että sais kannustusta ja tukea koulunkäyntiin ja muuhun elämään. Samaa toivoo äiti Antille ja lisäksi äidin toiveet koskevat varsin kohtuullisilta tuntuvia virkistäytymisiä perheen kanssa, joihin ei taloudellinen tilanne ole antanut mahdollisuutta. Merkittävä asia, josta äiti kertoo, liittyy hänen omaan muutosprosessiinsa, johon johtaneita syitä hän ei avaa sen tarkemmin mutta jossa hän pyrkii katkaisemaan sukupolvien yli ulottuneen vuorovaikutusmallin, jonka toistumisen hän oli havainnut.

Äiti: Mä rupesin sitä aatteleen, miltä musta tuntuu mun ja mun äidin välit, kyllä ne on aina ollu huonot. Aina semmonen tunne, et ei mun äiti välitä musta. Mä en halua välittää sitä mun omille lapsille. Et nyt korjataan sitä tilannetta, ettei niitten tarvi sitä sitten aikuisena miettiä, että äiti ei välittänyt musta ollenkaan...Olen omille lapsilleni sanonut, että kysyn teiltä yhtä mittaa, et mitä teille kuuluu.

Sekä Antin että äidin tarinat piirtyvät voimakkaasti nykyhetkeen sidoksissa olevina ja hyvää kehitystä ylläpitävinä selviytymistarinoina. Tarinoista on aistittavissa myös huolta hyvän kehityksen jatkumisesta ja perhettä kannattelevan tuen jatkumisesta. Antin identiteettityöhön liittyvät pulmat, ”isäasia”, koulunkäymättömyys ja ongelmakäyttäytyminen näyttävät tarinoissa jo ohitetulta kehityskriisiin liittyvältä vaiheelta.

Kuvio 4. Antin positio, identiteettityö ja siinä ilmenneet pulmat perheen ja lähiyhteisön näkökulmasta Antin ja äidin kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.

5.1.2. Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: kouluyhteisö erityisopettajan kertomana

Mennessäni haastattelemaan Antin opettajaa minua ohjattiin sokkeloisessa koulurakennuksessa ystävällisesti aikuisten ja nuorten taholta. Viimeisin opas oli nuori mies, jolta kysyin, *minkälainen koulu tämä on*. Hän kertoi koulun olevan ”*ihan jees, paitsi rehtori, tosin missäpä koulussa rehtori olisi suosittu*”. Koulun ulkonäkö kertoi karua kieltä tavasta, jolla nuorten työympäristöön monesti suhtaudutaan. Rakennus oli väritön ja kärsineen näköinen, sisältä sokkeloinen ja mitä lähemmäs pienluokkia tultiin monien mutkien kautta, sitä vähemmän oli valoa. Vaikutti siltä, että käytävät kapenivat entisestään ja seinien pinnat olivat entistä kärsineempiä. Tapasin Antin erityisopettajan hänen luoksaan ja samalla tervehdin luokassa ollutta kahta oppilasta. Vahvat muistot omista opettaja-ajoistani tulvivat mieleen ja sydämessä tuntui vanha kiintymys nuorten koululaisten

habitusta kohtaan. Teimme haastattelun koulun käytävällä luokan edessä ja välitunnin aikana luokassa. Koko ajan koulu eli vahvana ympärillämme hetkestä toiseen. Vähän väliä haastattelu keskeytyi tunteita tulvillaan olevista episodimaisista kohtaamisista.

Identiteettityön tukeminen koulukontekstissa

Erityisopettajan haastattelun kautta tarkentuu kuva Antin identiteettityöstä ja siinä ilmenneistä pulmista. Onhan koulu perheen jälkeen keskeisin instituutio nuoren identiteetin kehittymisen kannalta, eikä pelkästään tulevaisuuden opillisten resurssien hankkimisen eli koulun formaalin tehtävän, vaan myös kavereiden ja vertaisryhmän eli koulun nonformaalin alueen, kohtaamispaikkana.

Pienluokassa, jossa Antti on oppilaana, on alle kymmenen oppilasta ja opettajan kertoman mukaan se on *”aika rankka porukka...ja kyllä heissä on niinku viis tavallista oppilasta joka ikisessä...että seinät lähtee, ovet puuttuu, vessat on pantu lukkoon, koska ne on hajotettu, et tää on meidän arkee”*. Luokka muodostaa kuitenkin opettajan mielestä oppilaille eräänlaisen *”kotipesän”*, johon on helppo tulla ja joka vetää puoleensa. Luokassa ja oppitunneilla on selkeä normisto ja vaikka kielenkäyttö on oppilailla monesti rumaa, tunnistaa suurin osa oppilaista rajat, joita ei ole hyvä ylittää. Normiston lisäksi opettaja on pyrkinyt kehittämään oppilaiden keskinäisiä neuvottelutaitoja suvaitsevaisuuskasvatuksen avulla:

Opettaja: Siinä menee se raja, että opettajaa kohtaan sitä (rumaa kielenkäyttöä) ei saa ilmetä, et siihen puututaan tai mä puutun vakavasti. Tässä on sellanen kunnioitus havaittavissa, että oppilaatki tajuaa, et siinä menee raja. Yhden kohdalla se raja ylittyy koko ajan, niin nää muut oppilaat huomauttaa sille siitä...Suvaitsevaisuuskasvatus on meillä aika...meillä on hyvin erilaisia oppilaita, erilaisista taustoista, ja ne on ainaki saatu kitkettyä pois, semmoset niinku kahakat eri kulttuurien väleiltä...et meillä on kaikki nyt, ollaan samaa henkee ja kaikilla on paikkansa tuolla.

Koulutyön aikana opettajan hyväksi kokema tapa nuorten identiteettityön tukemiseen sisältää oppiaineiden sisälle ja yhteyteen syötettyä arvokeskustelua ja ajatusten herättelemistä nuorten elämää ja tulevaisuutta koskevista asioista. Odottamattomissa tilanteissa *”ku ei olla yhtään niissä aiheissa, niin pukkaaki, niinku sieltä mä huomaan, että se on lähteny se prosessi päähän”*. Reflektoinnin kohteeksi opettaja on kertomansa mukaan pyrkinyt syöttämään erityisesti luottamusta elämän kantavuuteen ja omien ponnistelujen merkitykseen.

Opettaja: ”Ei ne hirveesti tota ammattiasiaa pohdi, mut se on mietityttäny...mä oon paljon puhunu siitä, että ei pidä takertua niihin lähtökohtiinsa, et niinkun jokainen me ollaan oman onnen seppiä,

ja itse niinku rakennetaan tätä elämää...ja sitten semmosta kunnioitusta, että oli tausta mikä tahansa, niin jokainen kuitenkin saatetaan elämään.

Antin neuvottelu- ja reflektiotaitoja opettaja pitää tärkeinä voimavaroina. Pojalla on opettajan mielestä ”joku vahvuus” ja ”sisäinen järki”, jonka avulla hän ”osaa itte painaa jarrut...ja kääntää suuntaa...Että vaikka tulee niitä sellasia suuria luisuja välillä, niin mä oon nähny, että hän aina niistä nousee...ja eikä syytä muita”. Antti on opettajan mielestä myös empaattinen ja tulevaisuuteen suuntautunut. Pienluokkaan siirtyminen on ehkä ollut hyväksi opiskelujen kannalta, koska numerot ovat nousussa ja Antille ovat tavoitteet tärkeitä, ”hänellä on siinä sitä identiteettiä, että pystyy ajatteleen, mitä hän elämältä haluaa”.

Pulmat

Nuoren koulupäivä muodostuu virallisista oppitunneista, jotka ovat aikuisjohtoisia ja jotka vuorottelevat epävirallisten, oppituntien välisten taukojen kanssa, jolloin aikuisten läsnäolo on hyvin vähäistä. Antin työskentely ja käyttäytyminen opettajan läsnäollessa sujuu hyvin ja on tavoitteellista, lisäksi Antti hyötyy myös kahdenkeskisistä keskusteluista opettajan kanssa. Ongelmaksi on osoittautunut koulun epävirallinen aika ja luokan ryhmäpaine, ”ilmiö, että tyhmyys tiivistyy joukossa ja siellähän hän on mukana tiivistymässä...sitte taas tää ryhmähenki ku alkaa, se mopo lipsuu käsistä...kaikki on ku liimalla toisissaan siinä samassa...”

Myös Antti kertoi haastattelussaan samasta asiasta. Pitkät poissaolot olivat loppuneet ”isäasian” rauhoituttua ja kun Antti meni pienluokalle, mutta joitakin poissaoloja oli edelleen syksyn aikana, ei kuitenkaan Antin kertoman mukaan enää uuden lukukauden alussa.

Antti: No siis silloin mä menin, sit ku kasi alko, sille pienluokalle. Sit ku kaikki lähti menee, ni se oli turhauttavaa jäädä yksin sinne, nii sitte aattelet, et joo, en mä tänne yksin jää...Nii ja sitte myöhemmin, ku alko ajattelee, että se alkaa alusta taas, jos mä otan niitä poissaoloja, ni sit mun oli pakko alkaa käydä koulua ihan kunnolla, ja nyt menee ihan hyvin.

Antin opettajaa ei oltu koulun eikä perheen taholta varsinaisesti informoitu syistä, joiden takia Antti oli halunnut siirtyä pienluokalle. Syksyn kuluessa opettaja otti kuitenkin asian puheeksi Antin kanssa ja aiempien koulupoissaolojensa syiden lisäksi Antti on muutoinkin kertonut paljon elämästään ja koulunkäyntiinsä liittyvistä kysymyksistä. Keskustelujen pohjalta opettaja oli tullut johtopäätökseen, että Antin ongelmat kouluyhteisön sisällä liittyvät aikaan ja tilaan, jossa ei ole aikuisten valvontaa ja ohjausta ja jossa ryhmähenki pääsee vaikuttamaan Anttiin.

Opettaja: Mun mielestä noi luokkatilanteet menee hyvin, meil on paljon hyviä tunteja. Mut sitten Antin ongelmat tuntuu olevan täällä koulun väliajoissa. Eliikä nää valvomattomat ajat tai kun täällä vaan yks ope kiertää, niin täällä tehään kaikkee...se menee sellasen ilkeivallan puolelle...seuraavalla välitunnilla, ku oli ollut mielettömän hyvä tunti tai hyvä koe tai jotain, niin onki tapahtunut kaikennäköstä. Et sitä kaksjakosta Anttia mä en oikeen tunne, enkä oikeen ymmärrä.

Yhteistyö, ulkoiset määrittelyt ja yhteisöreaktiot

Yhteistyö Antin äidin kanssa sujuu opettajan mielestä hyvin. Äiti ei ole kovin aktiivinen kouluun päin, mutta sitä opettaja ei pidä mitenkään negatiivisena, ”mun mielestä se on ollu oikeen asiallista, että aina kun on tarvinnu, niin on tullut vastaus”. Suhde sisältää opettajan mielestä myös äidin luottamusta häneen päin, niin ettei hänen ”oo tarvinnu koko ajan kyseenalaistaa ja kysellä...”, jota myös tapahtuu vanhempien taholta. Yhteistyö sosiaalityön ja intensiivisen tuen työntekijöiden kanssa on opettajalle tärkeitä ja hän on osallistunut Antin palavereihin myös omalla ajallaan. Työntekijät ovat käyneet luokassa ja yhteyttä on pidetty aina, kun siihen on ollut tarvetta.

Haastatteluun ilmaantui mielenkiintoinen käänne, kun opettaja alkoi kertoa yhteistyöstä vanhempien kanssa laajemmin. Hän kertoi suurimman osan vanhemmista olevan tyytyväisiä ja antavan arvoa opettajan työlle. Sitten on vanhempia, jotka protestoivat jatkuvasti ja syyttävät opettajaa nuorensa huonosta koulumenestyksestä. Tilanne johtuu hänen mukaansa myös koulumaailmassa tapahtuneista muutoksista, joissa ”viljellään sellasta yleiskäsitystä, että erityisluokka on sellanen, missä sitten saa räätälöityä apua...ja todellisuus on sitte sitä, että siihen erityisluokkaan on saatettu heittää kaikki häiriköt. Entiset tarkkailuluokat lopetettiin, mutta ”työ jäi, se sama työ jäi ja nimi häipy”.

Erityisluokkien identifioitumattomuudesta tietynlaisten oppilaiden luokiksi on seurauksia myös oppilaiden identiteettityölle. Nuorta lievemmin leimaavalla ilmaisulla ´erityisluokan` tai ´pienluokan` oppilaaksi ´tarkkailuluokan` oppilaan sijaan saatetaan tavoitella oppilaiden leimaamisen ja sekundaarisen poikkeavuuden omaksumisen välttämistä ja oppilaan integraation lisäämistä normaaliin yleisopetukseen. Samalla kuitenkin heikennetään nuorten myönteisen ryhmäidentiteetin muodostumista tietyn yhteisesti jaetun ongelman ja sen voittamisen suhteen.

Opettaja: Pimennetään (tosiasiat) vanhemmilta nyt näillä uusilla käsitteillä, ja se on ehkä tarkoituski ollu, mutta se on huono. Se vie huonoon suuntaan ja se sekottaa sitä identiteettiä, koska noilla oppilailla on itselleen, on aika tärkeitä, se että...hei, meillä on tämmönen ongelma, okey, me kuulutaan niinku tähän näin, et tätä me yritetään nyt yhdessä, vähän ehkä ylöspäin.

Nuorten tarve saada tunnustusta oman ryhmänsä kulttuurille, joka opettajan mukaan samalla edustaa ainakin jossain määrin myös heidän vanhempiansa kulttuuria, ei saa eroja häivyttävässä nimeämisessä yhteisön taholta tunnustusta, eikä siten myöskään tunnistamista. Opettaja kertoo, että nuoret nimittävät itseään ”lähiökasvateiksi” ja ”slummilapsiksi” erottaen itsensä niistä, jotka ”yrittää olla jotain”. He eivät tarkoita ”slummilapsikulttuurilla” mitään negatiivista, vaan se on ”sellanen aika vahva heidän identiteettinsä...se on semmonen tosiasia...ne muutha on niitä vääränlaisia...jota ei samoihin piireihin kaivatakkaan”. Nuoret vaikuttavan vastaavan leimatutumiseen erityisoppilaaksi eron tekoa voimistamalla. *2

Onko niin, että jatkuva eriarvoisuuden lisääntyminen on vienyt pohjaa koulutuksen mahdollisuuksilta turvata rakenteellisesti yhteiskunnallista osallisuutta, sosiaalista hyvinvointia, puhumattakaan sosiaalisesta noususta? Ammattioppilaitoksiinkin on entistä vaikeampi päästä, eikä työelämään ole asiaa ilman ammattikoulutusta. Myös nämä tosiasiat näkyvät opettajan mielestä oppilaiden asenteissa työtä ja koulutusta kohtaan. On parempi olla haluamatta sitä mitä ei saa ja hankkia tunnustusta sille mitä jo on ja kehittää identiteettipääomaansa sen sisällä. Antti on kuitenkin opettajan mukaan valinnut rohkeasti, vaikkakin vaikeiden reflektioiden ja tiedostamisten kautta, oman yksilöllisen tiensä.

Opettaja: No...Antilla on mun mielestä ihanasti heränny kiinnostus, et maailmassa on muutakin. Sil oli hirveen jotenki suppee näkemys tossa syksyllä, alkusyksystä. Mutta nyt hän on varannut liput, hän haluaa matkustaa. Se on järjestäny, se on nähny vaivaa ja...Että hän on huomannut, että vois saada enemmänkin ja se vaatii iteltä jotain. Että mun mielestä sil on asiat itseasiassa aika hyvin. Et jos kaikille tulis se sellanen kipinä, mikä mun mielestä on normaalia.

*2 Tämä muistuttaa tapaa, jonka alakulttuuritutkija Paul Willis (1984) on paikantanut osaksi työväenluokkaisten poikien koulunvastaista kulttuuria. Se kertoo siitä, miten pojat osin omalla toiminnallaan saavat aikaan sen, että työväenluokka uusintaa itsensä osana kapitalistista järjestelmää. Tutkimusten mukaan pojat menestyvät huonosti koulussa ja menevät koulun jälkeen huonosti palkattuihin töihin, koska heidän luomansa kulttuuri vastaa emokulttuurin arvoja ja käyttäytymismalleja. (Willis 1984, 64-108; Puuronen 2006, 115; Paju 2011, 47-48.)

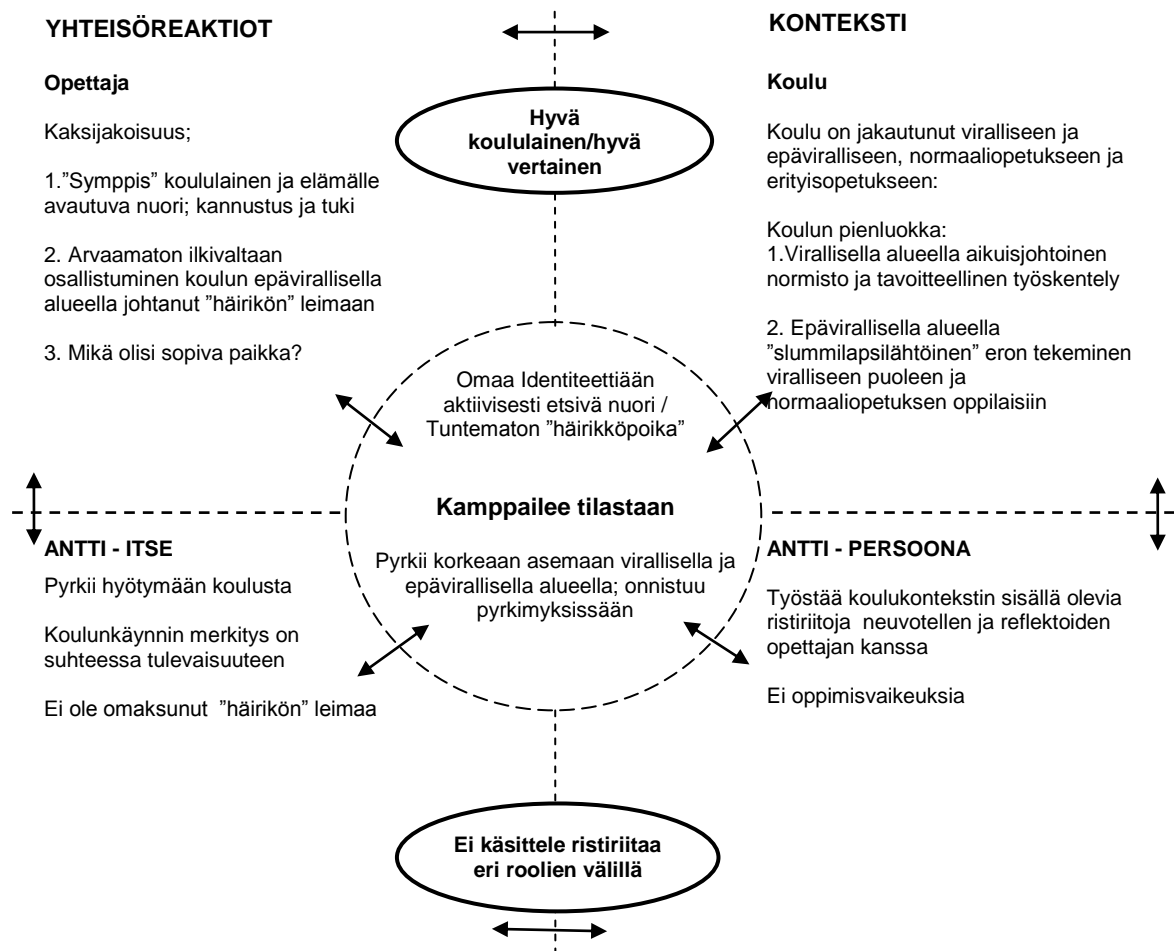
Sarah Thornton (1995) puolestaan käyttää alakulttuuritutkimuksissaan alakulttuurisen pääoman (*subcultural capital*) käsitettä kuvaamaan nuorisoryhmien sisäisten statusasemien välisiä suhteita. Thorntonin mukaan individualisoitumaan pakottavassa yhteiskunnassa vallankäyttö suosii erottautumista. Kaikista kulttuurisista eroista voi tulla erontekojen välineitä, jotka synnyttävät kulttuurisia hierarkioita. (Korkiamäki 2013, 37-38; Thornton 1995; Puuronen 2006, 122- 124.)

Kuva Antin positiosta koulu yhteisössä piirtyy kaksijakoisesti koulun ajan kaksijakoisuuden ja oppilasryhmien kaksijakoisuuden mukaisesti. Koulun virallisella, formaalilla alueella, aikuisten ohjauksessa Antti menestyy ja saavuttaa tavoitteitaan. Numerot nousevat, Antti keskustelee, neuvottelee ja reflektoi omaa olemistaan. Koulun epävirallisella alueella Antille syntyy ristiriita ”normaaliutta” ja tavoitteellisuutta edustavan koululaiskulttuurin ja erityisluokan yhteisöllisesti leimatun ja tunnustusta hakevan erityisoppilaskulttuurin välille. Vielä syksyllä hänen oli vaikea vastustaa luokkatovereiden kutsua, mutta entistä useammin hän, opettajan ja Antin itsensä kertoman mukaan, valitsee oman yksilöllisen tiensä, jossa hänellä on koulun ulkopuolisena tukena äiti, tyttöystävä ja intensiivisen työn tekijät. Antti käy identiteettineuvottelua pienryhmänsä kulttuuriin samaistumisen ja tulevaisuusorientaationsa suhteen. Hän arvioi toimintaansa oman etunsa näkökulmasta ja suhteessa tulevaisuuteen sekä ottaa reflektoiden oppia aiemmista kokemuksistaan.

Kysymys siitä, onko Antti oikeassa paikassa pienryhmässä, näyttäytyy myös kaksijakoisena: Toisaalta hän menestyy opettajansa ohjauksessa ja menestyminen ja kannustus ovat hänelle tärkeitä. Antti kertoo pitävänsä opettajastaan, joka ”*on silleen vähän rennompi, eikä valita kaikesta*”. Ristiriita suhteessa koulun kaveripiirin houkutuksiin koulun epävirallisella ajalla saattaa jopa vahvistaa Antin neuvottelu- ja reflektiotaitoja silloin, kun tilanne ei muodostu hänelle liian ahdistavaksi. Toisaalta erityisopetuksen ei ole tarkoitus jatkua yli tarpeen, vaan oppilas pyritään palauttamaan normaaliluokkaan aina kun se vain on mahdollista. Perheen kesken on puhuttu myös Antin mahdollisesta hakeutumisesta joustavan perusopetuksen luokalle.

Tarina Antin koululaisidentiteetistä on tulevaisuuteen suuntautuva ja paljoa toivoa sisältävä. Koulunkäynnin näkökulma valaisee enemmän kuin lähiyhteisön näkökulma ristipaineita, joita Antti kohtaa ja keinoja, joita hän käyttää niistä selvitäkseen. Käytös, johon naapuri ja rehtori ovat äidin kertomuksessa viitanneet, ei saa selitystä opettajan haastattelun kautta. Sen sijaan opettajan kertomus antaa viitteitä niistä syvävirtauksista, joiden vaikutuspiirissä nuoret ja aikuiset koulussa ovat ja niistä ratkaisurytyksistä, joilla sosiaalisen rakenteen muutoksia yritetään hallita.

Kuvio 5. Antin positio, identiteettiyö ja pulmat kouluyhteisön näkökulmasta erityisopettajan kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.

5.1.3. Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: lastensuojelun sosiaalityö sosiaalityöntekijän kertomana

Tapasin Antin sosiaalityöntekijän hänen työhuoneellaan, ja haastattelua sävytti alusta lähtien jonkinasteinen tuttavallisuus, joka oli syntynyt muutaman yhteisen asiakasprosessin ja sosiaalityöntekijän toivoman, aiheen vieraudesta nousseen, keskustelutyylisen haastattelutavan myötä. Suostuin auliisti toimimaan ”juttukumppanina”, jopa niin, että haastattelun kuluessa jouduin muutaman kerran toteamaan ”tipahtaneeni” haastattelijan roolista kanssakeskustelijan rooliin. Vaikka edellisestä voisi toisin luulla, niin suhteeni sosiaalityöntekijän työhön on etäisempi kuin opettajan tai nuoren ja perheen kanssa työtä tekevän ohjaajan töihin, joita olen itse tehnyt.

Asenteeni sosiaalityöntekijän työtä kohtaan on varsin kunnioittava johtuen näkemyksestäni, että sosiaalityöntekijä on suurten odotusten ja silmälläpidon kohteena niin asiakkaiden kuin yhteistyökumppaneiden taholta. Lisäksi työn kontrolliluonteen takia sosiaalityöntekijäkontekstiin liittyy vahvuuksien esiin nostamisen ohella, vastuu ihmisten arjen ”raadollistenkin” asioiden esille- ja puheeksiottamisesta ja palvelujen, jos niitä on saatavilla, tarjoamisesta.

Nuori sosiaalityön asiakkaana

Antin sosiaalityöntekijä kertoo, että nuoret ovat sosiaalityössä merkityksellisiä. Heitä pyritään tapaamaan, kuten jokaista perheen jäsentä, myös kahden kesken. Nuori kutsutaan mukaan jokaiseen tapaamiseen, jossa hänen asioistaan puhutaan, häntä kuullaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa, esittää toivomuksia ja mielipiteitä. Nuoret näyttävät sosiaalityöntekijän mielestä sosiaalityön asiakkaana varsin myönteisessä valossa.

Sosiaalityöntekijä: Mun mielestä nuorissa on ehkä vielä semmonen positiivinen asia, et vaikka sosiaalityö ja lastensuojelu on yks semmonen yhteinen nimittäjä...niin ei se näissä nuorissa näy, ainakaan heti, ehkä. Et kyllä mä ajattelen, et siellä on semmosta uskoa siihen parempaan tulevaisuuteen ja niillä on ajatuksia, haaveita omasta elämästä ja tulevaisuudesta ja ne on tosi, saattaa olla erilaisten harrastusten piirissäkin ja äärimmäisen taitavia monissa asioissa. Heillä on kyllä taito verkostoitua.

Nuoren identiteetin tukeminen ei varsinaisesti ole sosiaalityöntekijän työn keskeisintä aluetta, mutta tukityön periaatteet koskevat samalla tavalla nuorta kuin muitakin perheen jäseniä.

Sosiaalityöntekijä: Mitä ikinä, olipa se nuori, lapsi tai aikuiset, niin tukihan on sitä, et miten sä kohtaat ihmisen ja otat ihmisen vastaan iästä riippumatta ja ikävaiheesta riippumatta. Siinä mennään esim. nuoren asioihin täydellä, aidolla kiinnostuksella, kuunnellaan hyvin...Sehän on pyrkimys jotenkin päästä käsitykseen ihmisestä, hänen tilanteestaan ja hänen kokemuksistaan...Mut kyllä sosiaalityöntekijä kuitenkin jää perheen nuorelle aika etäiseksi, ei muodostu sellaista kiinteätä suhdetta kuin esim. vois in vaikka mieltä, avoimuuden yksikön eri palvelujen työntekijöillä, jotka on tiiviisti mukana.

Antti ja Antin perhe sosiaalityön asiakkaana, vahvuudet ja pulmat

Antin sosiaalityöntekijä tuntee perheen historian 13 vuoden ajalta ja tarkastelee Antin tuen tarvetta yhteisen historian valossa. Näin pitkä yhteinen taival on harvinaista lastensuojelussa, jossa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Sekä äidin että sosiaalityöntekijän kertomuksista välittyy luottamus ja avoimuus suhteessa toisiinsa. Myös Antti kertoo muistavansa oman sosiaalityöntekijänsä, joskaan ei asioita, joista kokouksissa on puhuttu.

Sosiaalityöntekijän mukaan Antilla on hyvä ”perusperhe”, jossa on toimiva arki ja selkeät periaatteet. Antin lastensuojelullisen lisätuen tarpeen lähtökohtana on ollut pojan koulutyön tukeminen, jonka tarpeen olivat ilmaisseet myös poika itse, äiti ja opettaja. Antin koulunkäynti oli vakavasti uhattuna seitsämännellä luokalla pitkään jatkuneiden poissaolojen vuoksi. Perheen sosiaalityöntekijän mukaan nuoren ”koulunkäynti on se mittari siitä omasta voinnista ja tilanteesta. Silloin kun se ei suju jostain syystä, hälytyskellot soi.” Hän nimeää kaksi tekijää, jotka ovat olleet hänen mukaansa Antin koulunkäynnin kriisiytymisen taustalla. Toinen on äidin aiempi päihteiden käyttö, tieto, jonka äiti pitkään itsellään, ja toinen Antin identiteettiin liittyvä ”isäasia”.

Sosiaalityöntekijä: ”Äiti on mahtava tyyppi, hän on homma hanskassa, vaikka on sitä omaakin taakkaa ja kuormittavia tekijöitä paljon. Niin tota, hän on valmis tekemään kaikkensa, että ne asiat sujuu. Todella arvostan sitä hänessä...Mut se ei tarkota sitä, etteikö perheen alaikäiset niinkun ollu kärsiny tilanteesta tosi pitkään...se tapa millä hän on sitä kertonut ja kuvannu, et siihen täytyy tulla muutosta. Siinä ei sosiaalityöntekijällä ollut mitään tietoa muun perheen todellisesta tilanteesta. Se on ollu semmonen kotiasia, perheen salaisuus.”

Toinen koulunkäyntiä vaarantanut asia liittyi sosiaalityöntekijän mukaan Antin identiteetin peruskysymykseen siitä ”kuka minä olen?”

Sosiaalityöntekijä: Ensin tutkitaan ketkä on mun isä ja äiti, ketkä on äidin sukulaisia ja ketkä isän sukulaisia. Ja silloin jos, kun ne linjat ei ole niin suoraviivaisia, ei pystykään esim. selvittää sitä oman lähiperheensä, vanhempiensa tilannetta, niin se oman identiteetin rakentaminen vähän hankaloituu ja saattaa sit aiheuttaa semmosta alavireisyyttä ja huonoa mieltä.”

Sosiaalityöntekijän haastattelussa Antin ”isäasia” ja äidin elämäntapaan liittyvä ”kotiasia” olivat ilmaisuja, jotka pitivät selvästi sisällään lapsen suojelua sisältävän ja äidin yksityiselämää suojaavat näkökulmat. Sellaisten asioiden ilmaiseminen, joiden suhteen on sosiaalityössä totuttu olemaan ulkopuolisille vaitiolovelvollisia, muodostivat haastattelussa mielenkiintoisen juonellisen kulun.

Antti on sosiaalityöntekijän mielestä hyvät käytöstavat ja elämänarvot omaava nuori. Hänestä tulee ”terveen nuoren miehen” vaikutelma, jolla on asiat kunnossa. Antti on pohtinut paljon elämäänsä, itseään ja menneisyyttään. Hänessä on jotain ”erityistä ja hänellä on taito saada ihmiset puolelleen”. Sosiaalityöntekijälle tulee kuitenkin asemansa vuoksi tietoa myös perhettä ja Anttia ympäröivistä yhteisöistä ja sieltä välittynyt tieto kertoo Antista myös toisenlaista tarinaa. Sen mukaan Antissa on ”toinen puoli”, joka on impulssiherkkä ”kuumakalle”, ja ”se on sellanen, et hän saattaa saada aikamoisia raivokohtauksia, käyttäytyy aggressiivisesti, ajautuu tappeluihin”. Tällaista viestiä on tullut koulusta ja naapurustosta. Koska Antilla sosiaalityöntekijän mukaan on myös sovittelu- ja neuvottelutaitoja, hän pystyy korjaamaan tilanteita, pyytämään anteeksi ja

ottamaan vastaan myös tekojensa seuraukset. Myös äiti kertoi Antin ”toisesta puolesta”, kuitenkin viitteellisemmin ja etäännyttäen ominaisuuden kodin ulkopuolisiin yhteisöihin ja heidän kykyynsä pärjätä pojan kanssa.

Palvelun hakeminen ja odotukset intensiiviselle lastensuojelutyön prosessille

Sosiaalityöntekijän odotukset Antille hakemalleen intensiiviselle työprosessille käsittivät varsinaisen koulutyön tukemisen ja keskustelut ”isäasiasta”. Lisäksi hän arveli Antin hyötyvän myös ”matalalla kynnyksellä” annetusta keskusteluavusta käyttäytymisen hallintaan liittyvissä kysymyksissä. Haastattelun aikana sosiaalityöntekijä nosti pohdinnan ja itsereflektion kohteeksi kaksi asiaa, jotka hän päätti ottaa uudelleen tarkemmin puheeksi perheen ja erityisesti äidin kanssa. Ensimmäinen liittyi Antin kokemuksiin ajoista, jolloin äidin päihdeongelma oli akuutti. Identiteettinsä eheytyksen kannalta hän toivoi Antin ja muidenkin lasten voivan keskustella ja purkaa omia tunteita niistä ajoista äidin luvalla. Tähän asiaan palaaminen on tärkeää, ettei käy niin, *”et pohja menee sillä, että rummutetaan lasten asioita ja jotain niin oleellista jätetään joskus puhumatta”*. Toinen asia, johon sosiaalityöntekijä päätti palata, oli Antin koulunkäynti pienluokassa. Opettajan kertoman mukaan luokka on *”aika rankka”*, ja Antti on siinä yksi parhaimmista oppilaista. Olisiko Antille sittenkin parempi olla normaalissa yleisluokassa? Antin oma toive oli kuitenkin ollut päästä pienryhmään.

Kuva Antin positiosta sosiaalityön asiakkaana näyttäytyy perheen pitkäaikaisen asiakkuuden ajankohtaisena ilmentymänä. Vanhemmat lapset ja äiti ovat kukin olleet sosiaalityön mahdollistamien erilaisten tukimuotojen asiakkaina aiemmin ja nyt on Antin vuoro. Äidin yksinhuoltajuus, perheen alhainen sosioekonominen asema ja äidin jaksaminen ovat olleet perhettä kuormittavia tekijöitä, joissa sosiaalityö on pystynyt tarjoamaan apua. Nykyinen tilanne on sikäli oikea-aikainen kohta tarjota intensiivistä tukea Antille, koska äidin voimaantumisen ja Antille antamansa tuen sekä koulun pienluokkaratkaisun myötä pojan pahimmat kriisit ”isäasian” ja koulunkäynnin ongelmien osalta oli jo ohitettu, ja intensiivinen työ voitiin sosiaalityöntekijän toivomana kohdentaa selkeämmin kriisejä aiheuttaneisiin tekijöihin ja tunne-elämän tasapainottumiseen.

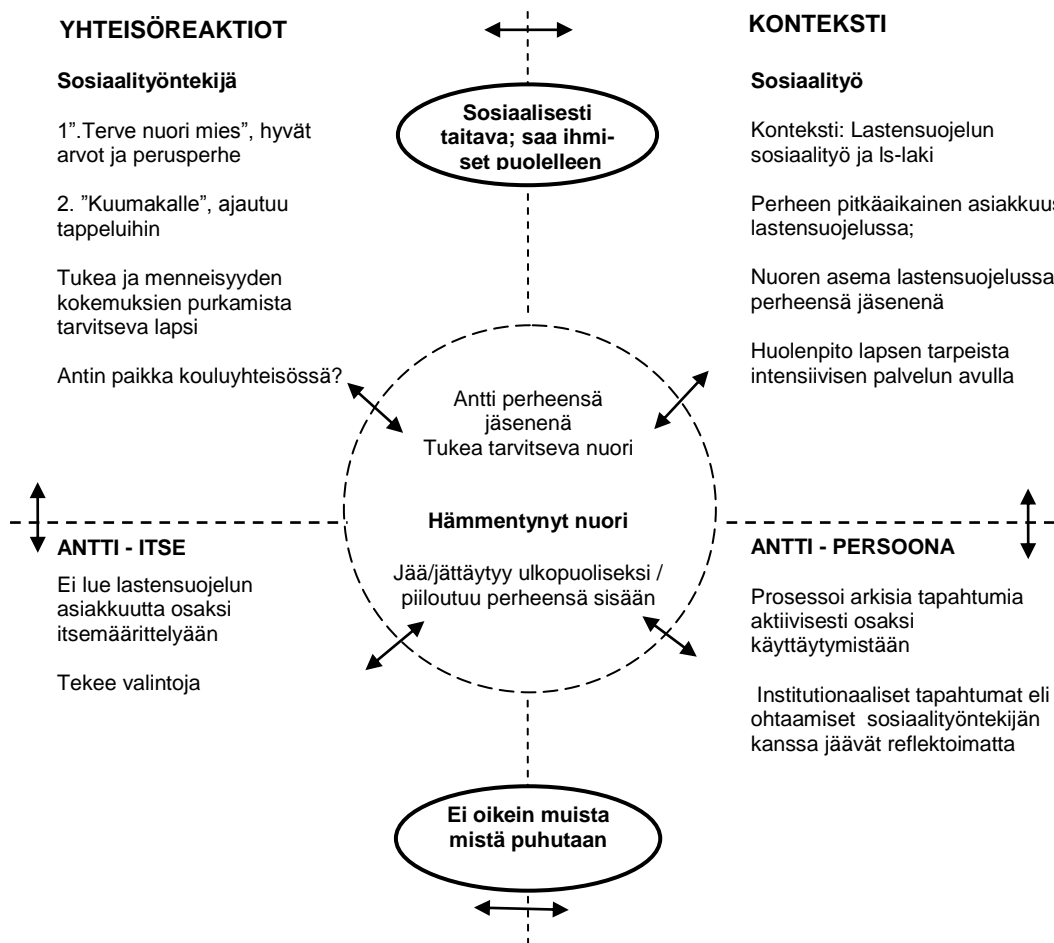
Äidin viitteellisesti esittämä ja opettajan koulukontekstiin sijoittama kuva ”kahdesta, toisistaan erottuvasta Antista” vahvistuu ja voimistuu sosiaalityöntekijän kertomuksessa. Vaikka asiaa ei ilmaista suorasanaisesti, syntyy vaikutelma, että Anttia etäämmällä olevat ”naapuri” ja ”rehtori”

ovat välittäneet sosiaalityöntekijälle kuvaa Antin ”huonosta” puolesta, opettajan ollessa tietoinen molemmista puolista, äidin pyrkiessä välittämään kuvaa Antin ”hyvästä” puolesta ja Antin sivuuttaessa asian kokonaan. Koulun ja naapuruston yhteisöreaktio Antin käytökseen ja koulupoissoloihin on johtanut osaltaan Antin lastensuojelun asiakkuuden aktivoitumiseen, koulunkäynnin ongelmien ja ”isäasian” toimiessa äidin ja Antin puolelta avunpyynnön laukaisevana tekijänä. Antti itse ei identifioi itseään varsinaisesti lastensuojelun asiakkaaksi, mutta pitää tärkeänä, että hänelle annetaan hyvää palautetta, kannustetaan ja tuetaan koulunkäynnissä.

Sosiaalityöntekijän kertomus Antin positiosta on menneisiin tapahtumiin kiinnittyvä ja tulevaisuuteen odotuksia asettava tarina. Kysymyksiä herättää toisaalta, kuinka tarkasti Antin identiteettityöhön sidoksissa olevien osapuolten kannalta olennainen tieto ja odotukset intensiiviselle työprosessille jaetaan ja keskustellaan osallisten kesken työtä käynnistettäessä. Toisaalta huomiotani kiinnitti Antin ja perheen kohtaamiset asiantuntijoiden ja viranomaisten sääntöjen ja normiston kanssa. Sekä kysymykset että huomiot viittavat vaikenemisiin ja (yli)korostuksiin Antin identiteettityön eri konteksteissa ja tietokatkoihin niiden välisissä suhteissa. Tietokatkot koskivat lasten lupaa puhua intensiivisen työn tekijöiden kanssa pitkään salatusta ”kotiasia” eli äidin päihteidenkäytön aiheuttamasta tilanteesta perheessä sekä Antin koulupaikan ”sopivuudesta” pojan kasvua ja kehitystä ajatellen.

Sosiaalityöntekijän haastattelussa Antin ”isäasia” ja äidin elämäntapaan liittyvä ”kotiasia” olivat ilmaisuja, jotka sisälsivät lapsen suojelua ja äidin yksityiselämää suojaavan näkökulman. Sellaisten asioiden ilmaiseminen, joiden suhteen on sosiaalityössä totuttu olemaan ulkopuolisille vaitolovelvollisia, muodostivat haastattelussa mielenkiintoisen juonellisen kulun. Sosiaalityöntekijän antamia vihjeitä tapahtumista seurasi minun antamani vihje siitä, olinko jo aiempien haastattelujen myötä saanut tietoa kyseisistä tapahtumista. Ymmärsimme molemmat tilanteen hienoisen koomisuuden ”kiemurrellessamme” kysymysten ja vastausten sekä ilmeiden ja ilmausten hetteikössä. Lapsen suojelua ja perheen intimitteettiä suojaavista eettisistä syistä oli siksi tärkeätä, että Antti, äiti ja lastensuojelun työntekijät saivat ennakkolukea kaikissa haastatteluissa julki tuodut asiat ennen niiden julkistamista raportissa.

Kuvio 6. Antin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta sosiaalityöntekijän kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.

5.1.4. Lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulma ohjaajien kertomana

Antilla ja hänen perheellään on avohuollollisen intensiivisen työn kautta käytössään kaksi ohjaajaa, joista toinen on nainen (N) ja toinen mies (M). Molemmat ovat koulutukseltaan sosionomeja. Antin tapauksessa ohjaaja (N) tapaa Anttia vähintään kerran viikossa kahdenkesken ja hän on vastuussa yhteistyöstä koulun ja muun verkoston kanssa. Molemmat ohjaajat tapaavat perhettä niin sanotuissa perhetapaamisissa kerran viikossa. Yhdessä he vastaavat työprosessin etenemisestä suhteessa sosiaalityöntekijään ja työn reflektoinnista suhteessa työtiimiin.

Haastattelin ohjaajia erikseen heidän työpaikallaan, joka on myös oma työpaikkani. Molempien kanssa olin tehnyt yhteisiä työprosesseja aiemmin. Haastattelutilannetta voisi luonnehtia kolleegojen kohtaamiseksi, jossa minun tehtäväni oli kuunnella tarkkaan, mitä he kertoivat

haastattelurungon pohjalta työstään nuoren identiteetin tukijana ja nuoren ja perheen rinnalla kulkevin ammatillisina ”tukihenkilöinä”. Näiden haastattelujen tekeminen oli yhteisen ymmärryksen sävyttämää, johtuen jaetuista kokemuksista intensiivisen työn tekemisen todellisuudesta ja yhteisestä kielestä sen kuvaajana.

Antti, äiti, opettaja ja sosiaalityöntekijä suhtautuvat intensiiviseen tukeen kukin omasta positiostaan lähtien ja näin heidän odotuksensa intensiiviselle työlle ovat painotuksiltaan erityyppisiä. Kun vertaa eri konteksteista kerrottuja pulmia työlle asetettuihin odotuksiin, huomio kiinnittyy seitsemään aukkoon, jotka esiintyvät eri kontekstien odotuksissa: Koulun rakenteelliseen ja Antin henkilökohtaiseen pulmaan koulun epävirallisella alueella, sosiaalityöntekijän rajoiltaan epäselvään ”toimeksiantoon” ja Antin koulupaikan soveltuvuuteen pojalle sekä pikkusiskon syrjään jäävään rooliin, Antin vaikenemiseen yhteisöreaktioiden kohteena olemisesta ja ”kotiasiaista” sekä äidin osittaiseen vaikenemiseen omasta pulmastaan ja lapsia rasittaneesta ”kotiasiaista”. Aukot kertovat mielestäni kunkin haastateltavan tiedostetusta tai tiedostamattomasta halusta painottaa joitakin tärkeämpiä pitämiään alueita, kuten tulevaisuuteen suuntautumista tai omaa vastuualuetta. Myös vaikeiden asioiden esiin nostaminen haastattelussa vieraalle ihmiselle ja ulkopuoliselle, jonka suhteen on totuttu olemaan vaitolovelvollisia, oli haastateltaville silmin nähden vaikeata ja jollain tapaa vierasta ja siksi epäluonnollista. Jatkossa selviää, mihin odotuksiin intensiivisen työn ohjaajat ovat vastanneet ja mitkä aukot ja vaikenemiset ovat saaneet lisävalaisua osakseen.

Kuvio 7: Odotukset intensiivisen työn prosessille sekä aukot ja vaikenemiset odotuksissa.

Henkilö	Odotukset intensiivisen työn prosessille	Aukot ja vaikenemiset
Antti	<ul style="list-style-type: none"> • Tukea, kehumista ja kannustusta • ”Hyvän” kehityksen jatkumista perheessä 	<ul style="list-style-type: none"> • ”Yhteisöreaktiot” • ”Kotiasia”
Äiti	<ul style="list-style-type: none"> • Toivoa paremmasta ja työtä tulevaisuuden eteen • Huoli vanhan palaamisesta 	<ul style="list-style-type: none"> • Oma jaksaminen • ”Kotiasia”
Opettaja	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteydenpitämistä tarvittaessa • Luottamusta toisen osaamiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • Koulun epävirallisella alueella olevat ongelmat
Sos. työntekijä	<ul style="list-style-type: none"> • Koulunkäynnin tukemista • Menneisyyden kokemusten purkamista ”matalan kynnyksen” keskustelun avulla 	<ul style="list-style-type: none"> • Koulupaikan ”sopivuus” • Lasten lupa puhua vaietusta ”kotiasiaista” • Pikkusiskon tilanne

Nuoren identiteetin tukeminen intensiivisessä lastensuojelutyössä

Ohjaajien keskinäinen käsitys nuoren identiteetin rakentumisesta oli hyvin samansuuntainen: Identiteetti pitää heidän mukaansa sisällään ”ihmisen omat käsitykset, oletukset ja ajatukset itsestään...persoonalliset piirteet, jotka muokkaantuu vahvasti sen sun ympäristön ja ympäröivän maailman kanssa” (ohjaaja N). Molemmat tekivät eron ”vahvan” ja ”heikon” identiteetin välillä, sen suhteen, miten ”tiedostaa omat vahvuutensa ja heikkoutensa, missä on hyvä ja on sillai vahva...vahvassa identiteetissä on hyvä itservostus, että ei niinku lannistu pienestä” (ohjaaja M). Identiteetti voi olla myös ”omaksuttu, matkittu, se on taas (sellainen), minkä ympäristö aikaansaa pitkälti” (ohjaaja N). Varhaisteini-iässä korostuvat ohjaajien mukaan ”matkiminen” ja identifioitumiset ystäviin, idoleihin, vanhempiin, ylipäänsä ulkoisiin tekijöihin (ohjaaja M). Teini-iässä nuoret kokeilevat ja hakevat dynaamisesti omaa identiteettiään elämänpiirin laajetessa. He pohtivat ja etsivät vastauksia kysymyksiin ”mikä sopii mulle, mitä mä oikeesti ajattelen ja mikä on ristiriidassa siihen, mitä mulle on opetettu...mikä mä oon, mistä mä tuun ja mihin mä olen nyt menossa” (ohjaaja N).

Lastensuojelun intensiivisen työn näkökulmasta nuoren identiteetin tukeminen tarkoittaa ohjaajille nuoren ”tietoisuuden kasvattamista ympäröivästä maailmasta, itsestä, omista vahvuuksista ja heikkouksista” (ohjaaja M). Tietoisuuden herättelyä tehdään ”kysymysten kysymisellä, henkisten ja älyllisten haasteiden” asettamisella ja auttamalla nuorta ”löytämään oman äänensä” (ohjaaja N). Konkreettinen tuki räätälöidään jokaisen nuoren kohdalla erikseen nuoren ja verkoston kanssa yhdessä sovitulla tavalla.

Työntekijöiden käsitykset Antin identiteettityöstä, odotuksista ja pulmista

Molemmat työntekijät korostivat Antin positiivisia puolia ja näkivät hänet samalla tavalla kuin Antti itse, ”perusnuorena”. Molemmat kommentoivat myös Antista ympäristön taholta annettuja toisenlaisia lausuntoja.

Ohjaaja (N): Tää oli mielenkiintoinen...mitä mä kuulin etukäteen Antista ne tietyt asiat, et minkälainen poika on ja minkälaisissa ongelmissa...Mä kuulin, et se on joutunut tappeluihin ja se ei käy koulussa ja se lintsaa ja se on pienryhmässä. Et se on vähän semmonen rettelöitsijä poika...Heti ensi tapaamisesta mun kuva oli siit pojasta oli hyvin toisenlainen. ...se on hirveen kiltti. Sellanen hyvin ryhdikäs poika, hyvät tavat, katsoo silmiin, juttelee, haluaa apua, jotta ei käy niin kuin on käynyt, fiksu ja sellanen ihan erilainen. Ja siitä itse asiassa tuli se niinko mun tapa työskennellä.

Ohjaaja (M): Antti on hyvin tyyppillinen tavallinen nuori mies, ehkä hiukan keskivertoa ahkerampi ja tunnollisempi...kiinnostuksen kohteet on hyvin niinkun tavallisia, niinku tytöt ja mopot...on tullu tietynlaista näkökulmaa jo, et tietää mihin tähtää, elikkä on tavoitteita...On varmaan vähä sillai omalla tavallaan hukassa...ku kuitenkin tilanne elää niin vahvasti, niin semmosta tietynlaista epävarmuutta on. Mulla on tullu Antista hirveen fiksu käsitys, et hänellä on kyky oppia virheistään tai niinku kyky katsoa peiliin.

Miestyöntekijä tunnisti myös riskejä, joita Antti, kuten muutkin nuoret, ottavat tuossa iässä, mutta joita hän piti varsin viattomina ja ikään kuuluvina: Tietynlainen ”harkitsemattomuus” ja ”kolttoiset”, joissa Antti on ollut mukana, on viattomia...mut sit tietysti siinä on riskinä se, että tapahtuu jotain peruuttamatonta, josta tulee vaikka korvauksia”. Vaikka tiivis seurustelusuhde sisältää sekin riskin menetyksestä, katsoi työntekijä ”tyttöystävän vahvuuden pitävän Antin erossa hankaluuksista” (ohjaaja M). Myös Antin naisohjaaja näki ”kiltin ja ryhdikkään” pojan toisen puolen, joka tulee näkyviin kaveripiirissä. Siellä hän ”saa toteuttaa sitä ei niin kilttiä ja ei niin luvallisia asioita...kaveripiirissä on tällaista pienimuotoista hölmöilyä ja luvattomuuksia”. Työntekijä liitti ”hölmöilyn”, samoin kuin Antin panostuksen ulkonäköön, koulun ulkopuoliseen ryhmästatukseen, jossa poikaa katsotaan ”enemmän ylöspäin kuin alaspäin”. Antilla on hänen näkemyksensä mukaan ”kylmäpäisyyttä”, jonka avulla hän tekee päätöksiä, mihin hän lähtee mukaan ja mihin ei, ja ”et kyl hän on sen itekin myöntänyt, et näin se menee” (ohjaaja N).

Naisohjaaja tapaa Anttia kerran viikossa kotona ja he keskustelevat jostakin yhdessä valitusta teemasta käyttäen erilaisia apuvälineitä, kuten tunnekortteja. Teemoina ovat olleet mm. isäasia, velipuolen löytyminen, omat juuret ja tulevaisuus.

Ohjaaja (N): Niiden keskustelujen kautta pohditaan Antin omaa itsetuntemusta ja sellasta kuka hän on, mistä hän nauttii, missä hän on hyvä ja myös tunteita liittyen perheen historiaan ja äidin jaksamiseen ja mitä se herättää Antissa. Mikä on Antin rooli perheessä, tän tyyppisiä asioita, mut et jutellen. Antti on sellanen poika, et sen kanssa on hyvä ja helppo jutella.

Molemmat ohjaajat luottivat Antin hyvän tulevaisuuden toteutumiseen. Pojalla on korkea motivaatio korottaa numeroita ja päästä haluamalleen alalle opiskelemaan. Antti on naisohjaajan mukaan parhaillaan pohtimassa myös mahdollista paluuta ”omaan” luokkaansa.

Intensiivistä työprosessia aloitettaessa Antin tilanne oli jo huomattavasti parantunut siitä, mitä se oli ollut silloin, kun sosiaalityöntekijä haki intensiivistä palvelua: Äidin kanssa Antti oli hoitanut ”isäasiaansa” ja koulunkäynti oli asettunut tyydyttävälle tasolle. Antti ja äiti olivat kertoneet vaikeuksista, joissa he olivat perheenä ja yksilöinä kamppailleet ja tilanteesta, jossa nyt oltiin. Huoli hyvän tilanteen jatkumisesta painoi sekä Antin että äidin mieltä, ja he toivoivat siihen tukea.

Perhetapaamisissa on keskitytty perheen toimivan ja hyvän arjen näkyväksi tekemiseen sekä perheen roolien ja menneiden tapahtumien tutkimiseen tarkoituksena oppia tunnistamaan ja tiedostamaan tekijöitä, jotka ennakoivat hyvän tilanteen huonontumista ja joihin tulisi havahtua ja reagoida. Joissain näistä keskusteluista on ollut muitakin sisaruksia paikalla.

Ohjaaja (N): Nyt on suunnitelmassa, että me keskitytään siihen, että kun äiti on kuvannut sitä, et hirveesti on ollut apua ja tukea ja nyt taas me ollaan tässä. Me käydään historiaa läpi siinä valossa, et mitä vois ennakoita, mitkä on niitä merkkejä jatkossa, et vois haistella vähän aiemmin, et ei joutuis taas siihen samaan kuoppaan, mitkä ois niitä kantavia tekijöitä ja voimia.

Perhetilanteen parantuminen ja lasten elämän painopisteen siirtyminen omiin asioihin äidin asioiden sijasta, saattaa Antinkin uuteen tilanteeseen, jossa hänen kanssaan pohditaan mennyttä käsitystä itsestä vastuunottajana ”liian isoissa saappaissa” ja uuden tilanteen suomaa mahdollisuuksia vastuunottamiseen omista asioista.

Pulmat yhteistyössä: monialainen yhteistoiminta personoituneena yhteistyönä

Koulun ja koulunkäynnin merkitystä nuoren identiteetin kehittymiselle korostivat molemmat ohjaajat, tosin eri näkökulmista, toinen kasvuympäristönä ja toinen tulevaisuuden tekijänä.

Ohjaaja (N): Tässä työssä on kyllä muuttunut, ei käsitys, vaan ymmärrys siihen, että miten valtava merkitys koululla ja koulunkäynnillä on nuoren elämässä. Ei missään nimessä vain opilliselta kannalta, vaan että se on paikka, jossa vietetään niin monta tuntia päivässä ja se muokkaa ja vaikuttaa nuoren kehitykseen monella tasolla ja tavalla, jopa enemmän joidenkin kohdalla kuin koti.

Ohjaaja (M): Se (koulu) avaa ovia...se on oikeestaan ainoa keino päästä siihen tilanteeseen, että voi oikeesti päättää asioistaan ite. Sellanen taloudellinen riippumattomuus, ei oo työvoimaviranomaisia tai sosiaalityöntekijöitä päättämässä sun asioista, saati sitten oikeustoimiviranomaisia tai poliisiviranomaisia.

Antin koulunkäyntiä on pohdittu verkostopalavereissa pojan hyvän ja huonon käyttäytymisen sekä koulumenestyksen kannalta. Ohjaajan (N) puheessa painottuvat hänen käsityksensä Antin ja opettajan yksilöllisistä suhtautumisista ja määrittelyistä luokkatilanteista ja ihmisistä siellä. Antin kouluongelman tarkastelun lähtökohdaksi ei näin asettunut koulukontekstin sisäiset vuorovaikutusta ja positiointia määrittelevät ehdot, kuten koulun virallinen ja epävirallinen alue, vaan opettajan tapa olla opettaja ja jaksaminen vaikeiden oppilaiden kanssa sekä ohjaajan oma suhtautuminen Anttiin ja näiden kahden käsityksen välinen ristiriita. Taustalla häilyy pikemminkin tarve puolustaa Anttia kuin asettua tutkimaan Antin todellisuutta koulukontekstissa.

Ohjaaja (N): *Mä olen pohtinut sitä, että kuinka paljon siitä opettajan huolesta on sitä opettajan tapaa olla ja toimia ja kuinka paljon sitä todellista huolta siitä, että Antilla olisi joku hätä tai ongelmia. Onhan se totta, että hän näkee Anttia joka päivä ja hänellä on paras kuva siitä näkökulmasta, mut jotenkin mä taistelen, kuinka paljon mä luotan siihen mun omaan ja kuinka paljon mä kuuntelen koulun puolelta huolta... Onhan Antilla rehtori, joka on viemässä ajankohtana x pojan näytteenottoon... Onhan siellä koulussa ollut tällaista kuvioo, mut ku Antin kanssa jutellessa se ei (tule esille).*

Ohjaajan (N) puheessa kouluyhteisön reflektioimattomuus ja keskinäisten odotusten ja käsitysten tarkentumattomuus määrittävät aluksi opettajan ”keinottomuudeksi” ja ”väsymykseksi” sekä koulun huoleksi ”perheestä kokonaisuutena”. Huoli perheestä välittyy ohjaajan (N) mukaan toiveena äidin vanhemmuuden tukemisesta ja Antin käyttäytymisen parantumisesta. Odotusten epämääräisyys, myös Antin, äidin ja sosiaalityöntekijän lausumina, saa ohjaajan myöhemmin miettimään tilannetta ja toteamaan, että ”pitäis olla selkeitä asioita, joista on sovittu. Mutta ei ne olekkaan selviä tässä asiakkuudessa”, jossa kouluyhteistyön tarve ei ole ollut alunperinkään kovin suuri, johtuen Antin opillisesta koulumenetyksestä, *mutta nyt kyllä lisään sitä kouluyhteistyötä”.*

Puolin ja toisin olevien odotusten epämääräisyys ja tarkentumattomuus sekä tilanteesta johtuva jonkinlainen todistelun tarve on saanut Antin lausumaan ohjaajalle toiveen heidän välisessään keskustelussa, *”että ne jättäs sen (Antin) rauhaan, että ne antais sen olla. Me just juteltiin viime tapaamisella. Antti ei itse ajattele käyttäytyvänsä huonosti koulussa...eikä se sitten nyt oikein ymmärrä, miks koko ajan vaaditaan jotain lisää” (ohjaaja N).*

Ohjaajien kokemuksissa yhteistyö eri tahojen välillä nähtiin rinnakkaisena yhteistoimintana, josta kuitenkin puuttuu syvempi merkitys ja ”yhteen hiileen puhaltaminen” (ohjaaja M). Toisten kontekstien rajojen ylittäminen ja toimiva yhteistyö, erityisesti sosiaalityön suuntaan, on kuitenkin mahdollista johtuen työntekijöiden keskinäisestä tutustumisesta ja toistensa työtapojen tuntemisesta vuosien mittaan kertyneiden yhteisten asiakkuuksien myötä. Tunteminen on vähentänyt myös sosiaalityön kontrollin tarvetta suhteessa intensiivisen työn prosessiin.

Ohjaaja (N): *Ihan sama mihin suuntaan, niin face to face, kasvokkain kohtaaminen, se on ehdottomasti suurin asia mikä on vienyt sitä yhteistyötä eteenpäin ja se näkyy...tässä sosiaalityö ja sosiaalityöntekijä on aika paljon enemmän taustalla. Ei ole sellaista kontrollia sieltä suunnalta, mitä aiemmin on ollut.*

Merkittävä tekijä toimivan monialaisen yhteistyön luomisessa on tiedottaminen intensiivisestä lastensuojelutyöstä ja kohtaamiset kasvokkain toisen työntekijän työalueella.

Ohjaaja (N): ...pidän huolen, että viestin mahdollisimman laajasti ja selvästi kuka mä oon ja mitä mä teen, mitä multa voi odottaa ja mitä multa voi pyytää ja että on kasvokkain kontakteja, että ”moi mitä kuuluu”, ”miten teillä menee”, ”onko teillä huolia tai murheita”...Mä kerron opettajille kuka mä oon, mitä mä teen siellä ja mitä mun työhön kuuluu...mut voi aina pysäyttää...oon avoin sille yhteistyölle, et mulla ei oo samanlaisia rajoituksia mun työssä, kun heillä on, sen mä teen koululle selväksi. Mun on helpompi kulkea niillä rajapinnoilla...Toivomisen varaa, että se (yhteistyö) on edelleen liian persoonakohtaista. Se on ihan kiinni kenen kanssa sä toimit, et miten yhteistyö sujuu. Ja se on hirveen surullista.

Kuva Antin positiosta intensiivisen lastensuojelutyön kontekstissa asettuu Antin ja äidin näkemysten rinnalle puolustamaan Antin näkemystä itsestään ”perusnuorena”. Ohjaajat ”normalisoivat” Antin normirikkomukset ”hölmöilyä” ja ”harkitsemattomia kolttosia” sisältäväksi poikamaiseksi tapakulttuuriksi. Rehtorin ja naapurin Anttia leimaavat identiteetit, jotka sosiaalityöntekijä välittää intensiivisen työn tekijöille, kuullaan ja ne asetetaan vuoropuheluun Antin itsemäärittelyjen kanssa. Vaaka kallistuu Antin puolelle, mutta koulun epävirallisen vertaiskulttuurin osalta lähes kokonaan reflektioimattomana. Se mitä opettaja pitää Antin arvaamattomana puolena koulun sisällä, nähdään intensiivisen työn taholta Antin koulun ulkopuoliseksi ryhmästatuksen nostoksi. Tarkoittavatko ohjaajat koulun ulkopuolisella ryhmästatuksen nostolla Antin toimintaa koulun epävirallisella aleella, jää epäselväksi. Opettajan ilmaiseman kaksijakoisen arvaamattoman Antin ja intensiivisen työn tekijöiden ilmaiseman ryhmästatuksen noston välistä suhdetta ohjaajat eivät käsittele haastatteluissa lainkaan, eivätkä myöskään rehtorin asettamaa, epämääräiseen ajankohtaan sijoittuvaa huumetestin uhkaa ja/tai sen purkamista. Tältä osin odotuksissa olevat aukot ja vaikenemiset eivät saa intensiivisen työn taholta ansaitsemaansa huomiota.

Haastattelujen kautta välittyy vaikutelma, että Antin suhteet koulussa olisi alue, jonka suhteen ei ole asetettu dialogiseen suhteeseen, toisin kuin perheenjäsenten välisiin suhteisiin on asetettu. Opettajankaan haastattelussa ei tule esille tarvetta tiiviimpään yhteistyöhön, saati ”pyyntöön” toimia yhdessä luokan vertaiskulttuurin tutkimiseksi. Lisäksi herää kysymys, mitkä ovat monialaisen intensiivisen työn mahdollisuudet tehdä väliintuloja koulun epävirallisen ja virallisen kulttuurin välimaastoon esimerkiksi koko pienluokan tasolla yhteistoiminnassa koulun henkilökunnan kanssa. Onko tällaiselle toiminnalle rakenteellisia edellytyksiä, vai riippuuko tämänkin kaltainen siirtymä toisen alueelle persoonien yhteensopivuudesta? Yhteistyön taso vaikuttaa jääneen sopuisaan rinnakkain työskentelyyn, jossa Antin kohtaamat ja käsittelemät ristiriidat jäävät vain sivujuonteeksi.

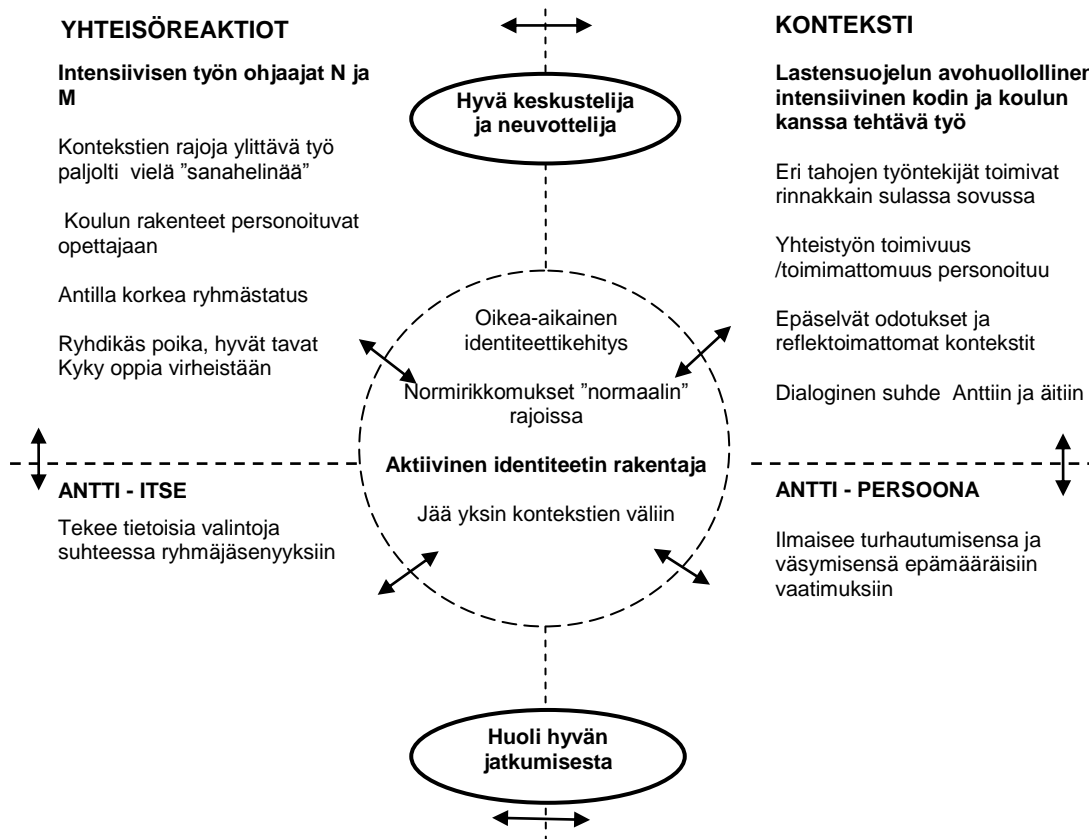
Toinen epämääräiseksi piirtyvä alue Antin tapauksessa on intensiivisen työn suhde sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijän rooli kokonaisuuden kokoajana ja prosessin johtajana. Toimiessaan prosessin käynnistäjänä sosiaalityöntekijä on keskeisessä asemassa lähtötilanteessa olevan tiedon välittäjänä ja avoimen kulttuurin viljelijänä. Tältä osin ei olisi suotavaa, että yhteistyön toimivuus perustuisi persoonakohtaisiin suhteisiin, vaan yhteisesti mietittyihin ja hyväksytyihin periaatteisiin. Intensiivinen prosessi on nimensä mukaisesti tiivis ja käynnistyttyään nopeasti ja usein paljon muutoksia aikaansaava ja yllätyksellinen. Tiedon ja avoimen keskustelukulttuurin välittämisen vastuu, myös ikävissä asioissa, siirtyy mielestäni intensiivisen prosessin ajaksi prosessissa aktiivisesti toimiville tahoille, jotka Antin tapauksessa ovat Antti, perhe, opettaja ja pienluokan oppilaat sekä intensiivisen työn tekijät prosessin fasilitaattoreina ja vastuutyöntekijöinä.

Lähtötilanteessa olevan tiedon ja odotusten huolellinen valmistelu ja avoin jakaminen helpottavat ja nopeuttavat työn käynnistymistä ja tuovat selkeyttä toisten taholta tuleviin odotuksiin ja koettuihin vaatimuksiin. Prosessin aikana pidettävissä asiakasneuvotteluissa syntyneen tiedon ja muuttuneen tilanteen huolellinen avaaminen korostuvat kaikkien osallisten ”mukana” pysymisen ja arvokkaan tiedon kuulemisen varmistamiseksi. Samoin prosessin päättyessä vastuutyöntekijöiden rooli asiakkuuden palauttamisesta sosiaalityöntekijälle edellyttäisi huolellista ja avointa tilanteen avaamista.

Kolmas alue, joka ei ole intensiivisen työn toimeksiannossa mukana, mutta joka piirtyy osaksi kokonaisuutta, on pikkusiskon ja tyttöyden positio perheessä, jossa äidillä on ollut vaikeaa oman äitinsä ja ajoittain tyttäriensä kanssa. Palvelujen ketjuuntumista ja syrjään jäämistä ehkäistäkseen pikkusiskon mukana oleminen prosessissa olisi voinut mielestäni olla yksi työn lähtökohdista.

Intensiivisen työn ohjaajien tarina Antin identiteettityön tukemisesta kertoo lempeästä asettautumisesta Antin rinnalle vahvistamaan pojan itsetuntoa ja eheyttämään menneisyyden tapahtumia osaksi hänen identiteettiään. Tarina kertoo myös asettautumisesta dialogiseen suhteeseen äidin kanssa, joten Antin, perheen ja sosiaalityöntekijän odotukset intensiiviselle työlle vaikuttavat toteutuvan. Haastatteluista puuttuu ammatillinen vuoropuhelu opettajan kanssa nuorten kasvun ja kehityksen ohjaamiseksi yleensä, ja Antin kohdalla erityisesti, Antin ja äidin toivomaan suuntaan. Koulukontekstin tuottamien rakenteellisten pulmien pohtiminen ja uusien avauksien tuottaminen oli aloitettu pitämällä yhteistyöpalavereita joidenkin koulujen kanssa, mutta niiden sisällöistä ei haastatteluissa tarkemmin puhuttu. Tältä osin vaikuttaisi avautuvan jatkotutkimuksen paikka.

Kuvio 8. Antin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulmasta ohjaajien kertomana; katkoviivan alapuolella Antti itse kertojana.

5.1.5 Yhteenveto eri konteksteista

Antti tekee identiteettinsä rakentamiseksi töitä oman takana. Hänelle avautuvat positiot – aktiivinen identiteetin rakentaja ja tilastaan kamppaileva nuori, joka etsii itseään hiukan hämmentyneenä monella elämän alueella, kertovat kaikki vahvasta toimijuudesta. Identiteettikonstruktion objektiivisella puolella hän on jo voiton puolella koululaisen ja tulevan opiskelijan myönteisen identiteetin rakennushankkeessaan. Hänellä on jo näkemystä alasta, jolle hän aikoo hakeutua ja hän tekee kouluhommia aktiivisesti koulutuspaikan saamiseksi. Antilla on Côté'n ja Levine'n (2009, 150-151) tutkimusten mukainen aktiivinen koulutusmotivaatio, jonka perustoista ei ollut haastatteluissa tarkemmin puhetta, mutta joiden voisi kuvitella olevan ura- ja materiasuuntautuneita, johtuen Antin osallistumisesta työelämään ja perheen melko vähäisestä kiinnostuksesta yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja osallistumisesta sosiaaliseen elämään yleensä.

Antti vaikuttaa erottuvan luokassaan vallitsevasta, Côté`n ja Levine`n mukaan passiiviseksi luonnehdittavasta, koulutussuuntautuneisuudesta. Erottautuminen vaatii häneltä identiteettineuvotteluja toisaalta luokan tai ehkä laajemminkin vertasryhmän suuntaan ja toisaalta koulun aikuisyhteisön, kodin ja sosiaalityön suuntaan. Antin positiot eri kontekstien tuottamissa ristipaineissa eroavat jonkin verran toisistaan ja Antti vaikuttaa jääneen jotenkin yksin ja on jo hiukan väsynyt tilanteeseen ja odotuksiin, joita häneen kohdistetaan. Objektivisen puolen osatekijät, jotka käsittävät persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin saavutetut ja toisten vahvistamat aktuaaliset positiot, ovat Antilla osin ristiriidassa subjektiivisten tekijöiden kanssa, jotka sisältävät hänen omat kokemuksensa identiteetistään, ajatukset siitä kuka hän on ja mitä vaikutelmia hän itsestään antaa sekä mitä vaikutuksia hänellä on muihin. Näiden kahden tason välinen vastaavuus on tärkeätä toiminnan kannalta. Mikäli vastaavuutta ei ole, aiheutuu nuorelle Côté`n ja Levine`n (2009, 161-162) mukaan emotionaalisia paineita hänen yrittäessään sopeuttaa subjektiivista itsemäärittelyään vastaamaan odotuksia tai pyrkiessään muuttamaan ulkoisia määrittelyjä.

Antin tilannetta olisi mahdollista tarkastella myös laajemmin osana kamppailua paikasta yhteiskunnassa ja omaa perheen edustamaa työväenluokkaista taustaa vasten. Perinteistä työväenluokkaista työtä tekevän miehen ammattiura siintää Antin haaveissa. Tästä näkökulmasta on merkittävää, että Antti saa melko ristiriitaisin perustein osakseen leimaavia yhteisöreaktioita, kuten ”rähinöitsijä” ja häneen kohdistuneet ”huume-epäilyt”. Leimaavat yhteisöreaktiot kertovat myös pyrkimyksestä sijoittaa hänet joihinkin yhteiskunnallisiin asemiin ja luokituksiin. (Tolonen 2008, 229, 237.) Pienluokan edustamaan kulttuuriseen kategoriaan – ”slumminuoret” – hän ei kuitenkaan halua sijoittua ja siksi ´yksilöllisen` identiteetin rakentaminen on hänelle kovan työn takana.

Intensiivisen työn ohjaajat asettuvat ristiriitatilanteessa äidin ja Antin rinnalle tuottamaan tulkintaa, jossa Antin identiteettityö on oikea-aikaista, nuoruuden normaaliin ikäkauteen kuuluvien kriisien rajoissa olevaa hämmennystä elämän edessä. Haastattelut eivät kuitenkaan tuottaneet tietoa siitä, miten Anttia on autettu kohtaamaan koulun ja sosiaalityön sekä vertaisryhmän taholta tulleita paineita ja määrittelyjä yhdessä heidän kanssaan, tavoitteena integroida ympäristön tuottamaa informaatiota osaksi Antin itsemäärittelyä ja/tai tuottaa toisenlaista määrittelyä yhteisöjen taholta. Yhteinen asioiden käsittely ja hyväksyntä lisäisi samalla koko verkoston tasolla identiteettipääomaa ja vahvistaisi Antin sisäistä kontrollia, itsekunnioitusta, elämän tarkoituksen tunnetta ja sosiaalisia taitoja. Kuten monet olivat haastattelussa tuoneet esille, Antissa on ”*jotain erityistä*”, ”*sisäistä*

voimaa” ja kykyä tarkastella omaa toimintaansa refleksiivisesti. Onko siis niin, että Antin identiteettipääoman käyttöönoton esteet ovatkin kontekstien välisissä suhteissa ja dialogiseen suhteeseen asettautumisen ongelmissa. Tässä suhteessa jatkotutkimuksen paikka olisi tutkia intensiivisen työn työntekijöiden ammatillista identiteettityötä ja positiota verkostoissa sekä kontekstien välisiä suhteita ja yhteisöreaktioita.

Yhteisöreaktioiden tuottajat, naapuri ja rehtori, ja niiden välittäjänä sosiaalityöntekijä, eivät olleet Antin tapauksessa tuottaneet samanlaisia reaktioita Antin pieniyhteisöissä, kotona ja kaveripiirissä, eikä myöskään intensiivisen työn kontekstissa. Intensiivisen työn ohjaajat ovat pyrkineet saattamaan yhteisöreaktiot ”normaalin” rajoihin, opettajan työstäessä niitä tahollaan henkilökohtaisissa keskusteluissaan Antin kanssa. Eri kasvatusinstituutiot, perhe, koulu, lastensuojelu ja informaalilla puolella vertaisryhmä, eivät kuitenkaan haastattelujen perusteella vaikuta keskustelemaan yhteisöreaktioista keskenään, jolloin ne tuottavat ristiriitaista viestiä Antin identiteettityön suhteen ja hajaannusta tuki- ja kontrollikäytännöissä. Toisistaan erillään olevien identiteettityön kontekstien välille tulisi rakentaa verkostomaisilla työtavoilla foorumeita avoimen dialogin keinoin. Foorumeissa tulisi keskustella yleisistä monialaisen työn periaatteista ja konkreettisista sisällöistä kussakin tapauksessa, jotta ongelmat eivät asettuisi nuorten identiteettityön sisäisesti ratkaistaviksi.

5.2. Heikki – ”Hiljainen”

5.2.1. Lähiyhteisön näkökulma Heikin ja äidin kertomana

Heikin lastensuojelun intensiivisen työn prosessi käynnistyi loppuvuodesta 2012, jolloin Heikki oli juuri ollut hoitojaksolla. Haastattelin kaikkia osapuolia noin 2,5 kuukautta työn aloittamisesta, jolloin ensimmäinen intensiivistä työprosessia arvioiva ns. asiakastyön neuvottelu oli juuri pidetty. Heikin sosiaalityöntekijä on tuntenut pojan ja perheen usean vuoden ajan ja opettajakin koko yläkoulun ajan.

Tapasin Heikin ja hänen äitinsä kodin sijasta avoimuuskeskuksen yksikön tiloissa äidin esittämän toiveen mukaisesti. Haastattelin ensin Heikkiä, äidin keskustellessa sillä aikaa intensiivisen työn ohjaajien kanssa, jonka jälkeen haastattelin äitiä Heikin pelaillessa ja jutellessa työntekijöiden kanssa. Aivan aluksi joimme kahvit ja pääsimme näin keskenämme rentoon ja hyvään tunnelmaan.

Aloitan tarinan Heikin identiteettityöstä äidin haastattelusta, koska hän on Heikin identiteettityötä kehystävän lähiyhteisön kontekstin avaajana pääinformantin roolissa. Muistelimme aluksi edesmennyttä, molempien tuntemaa ystävää, ja herkistynyt mielentila vaikutti osaltaan keskustelun kulussa ilmenneisiin vaihteluihin yhteisestä naurusta pitkiin hiljaisuuksiin. Haastattelu päättyi äidin muistoihin omasta nuoruudestaan nykyisen avoimuuden yksikön, tuolloisen lastensuojelulaitoksen asiakkaana. Hänen muistonsa olivat myönteisiä ja täynnä nuoruuden viatonta vallattomuutta, muodostaen vastapainon hänen oman poikansa nykyiselle tilanteelle.

Äiti kertoo olevansa työssäkäyvä ammattikoulutettu ihminen, jolla on kolme lasta, Heikkiä hiukan vanhempi isosisko ja muutamia vuosia nuorempi pikkuveli. Vanhemmat ovat eronneet ensimmäisen kerran Heikin ollessa vielä melko pieni ja uudelleen avioitumisen jälkeen toisen kerran muutamia vuosia sitten. Erityisesti jälkimmäinen ero on ollut vaikea ja tuskallinen ja äiti kertoo sen vaikuttaneen lapsiin voimakkaasti, erityisesti nuorempaan lapseen. Isompana lapsena Heikki oli tuntenut äidin mukaan helpotusta vanhempien eron johdosta. Kaikilla lapsilla on ollut kullakin omanlaisiaan psyykkisiä vaikeuksia vuosien varrella. Tilanne vanhempien välillä on nyt rauhoittunut, mutta viimeiset vuodet ovat vaatineet veronsa.

Äiti: Mun mielestä on hyvät (välit Heikin kanssa). Vois olla sillain enemmänkin, että...mun mielestä me jutellaan niinku liian vähän...Jotenkin mä niinku tunnistan, että mä oon ollu nyt niinku, varmaan koko viimesen vuoden niinkun aika lailla sillain, että lapset tulee ruokittua ja niil on suurin piirtein vaatteita...voimat ei oo sit ollu paljon muuhun riittänyt...Mutta tota, sitten kun taas mieltii...meil on Heikin kanssa mun mielestä hyvät välit, että siis sillain, et hän voi puhua mulle asioita, sen ei tarvii pelätä.

Perhe asuu omakotitalossa, jonka ylläpito on osasyys perheen tiukkaan talouteen. Liekö siitä johtuen ja aiemman lomamatkan peruuntumisen takia, äiti toivoi perheelleen, naurahtaen, lottovoittoa?

Äiti: Niin jotenkin mää niinku aattelen, että mä saisin rahalla noi kaikki kuntoon, ja niinku kaiken maailman harrastukset saisin niille, mistä ne tykkäis. Mun ei tarvis enää huolehtia, että hajooko pannu vai ei. Niinku et sais talonkin kuntoon.

Äidillä on mukavia työkavereita ja ystäviä, joiden kanssa hän voi jakaa asioitaan ja jotka tietävät hänen elämänsä vaiheet ”ja ei tarvii lähtee alusta asti, ne tietää.” Itselleen äiti toivoi, jossain vaiheessa elämäänsä, mukavaa ja kunnollista kumppania rinnalleen.

Keskustelu vakavoitui selvästi, kun siirryimme puhumaan Heikin asioista. Aluksi äiti kertoi Heikin jäävän hiukan sisarusten varjoon pienemmän vaatiessa paljon äidin huomiota, ja koska äiti ja tytär

viihtyvät hyvin yhdessä tyttären ollessa kotona Tiedustellessani äidiltä Heikin identiteetistä, hän miettii pitkään ja vastaa sitten:

Äiti: Niin kyllä mä mietin sitä sen itsetunton. Et sehän on ihan romuna...se aattelee itsestään todella kurjasti ja tota...Se pitää itteensä rumana, tyhmänä...hm, hm, et mistä...mietin sitä, mun mielestä entinen mies ei koskaan niinku hyväksyny Heikkiä... Niin, ja sitten se, että ku se ei leikkiny autoilla, et sehän on ihan kummallinen poika (ironisesti).

Heikki on alkanut äidin kertoman mukaan puhua myöhään ja poika on ollut hyvin kiinnostunut luonnosta, ”semmonen herkkäsielu”. ”Lempeytensä” Heikki on äidin mukaan perinyt äidin äidiltä, joka hoiti paljon poikaa hänen ollessa pieni. Äiti pitää poikaansa ”omanlaisenaan...ja sitten silloin jänniä juttuja, et mun mielestä se käsittää joitain asioita tosi erikoisesti...et mää jään niinku pohtiin niitä...et mites se...” Heikki puhuu vähän, mutta silloin kun hän puhuu, ”ni sit, ooh, mää ihailen sitä kauheesti”.

Heikki kertoo itsestään ja elämästään

Keskustelu Heikin kanssa lähtee liikkeelle identiteetistä: ”...et se kertoo, kuka ihminen on ja tällast...siihen on monta eri vastausta ja mää itse vastaisin siihen, et mä oon hiljainen, ehkä vähän liiankin rauhallinen koulussa ja tällätteissä. Jokainen ihminen vastaa eri tavalla”. Heikki kertoo olevansa 15-vuotias ja perusopetuksen yhdeksännellä eli päättöluokalla. Haastatteluajankohtana oli yhteishaku alkamassa ja Heikki kertoo, ettei hänellä ole varsinaisia tulevaisuuden suunnitelmia, ja hän haluaisi miettiä niitä itse, ilman kenenkään apua. Hän on taitava tietokoneasioissa, mutta ”se ei ole mitään niinku tällaista, niin kauheesti mitään ammattikouluu ja siihen liittyviä, vaan jotain muuta kyl on, mut sit työpaikkaa löytyy tosi monia”. Heikki pitää omasta rauhallisuudestaan, mutta välillä hän saattaa suuttua ja ”sitten mä pystyn ottaan aika helposti jotkut niinku vaikeetkin asiat sitte...ni et jos vaikka kuulee, et joku on kuollu tai tällasta”.

Heikki viihtyy tietokoneella, jonka pelimaailmassa hänellä on paljon kavereita, lähemmäs kolmesataa. Suurin osa heistä ei ole Suomesta ja peliä käydään englannin kielellä. Poika palaa hänelle iloa tuottavaan pelimaailmaan oma-aloitteisesti useamman kerran haastattelun aikana ja kuva pelaamisesta täydentyy eri kohtien kautta: Pelit, joita Heikki pelaa ovat eräänlaisia roolipelejä, ja hän on tehnyt niissä ennätyksiä ja saanut ihaliijoita, jotka kuuluvat tuohon kolmeensadan joukkoon. ”Yks niistä kavereist siellä kutsuu mua jopa veljeks ja muuta...me on tunnettu jo melkein vuosi” ja olemme yhteydessä ”melkein päivittäin”. Muutaman kerran vuodessa Heikki käy parin

kaverinsa kanssa ”yhessä paikassa”, muutaman päivän pelisessioissa, jossa on muitakin samoista peleistä kiinnostuneita nuoria. Muutoin Heikki ei juurikaan tapaa muita nuoria, vaan viihtyy kotona.

Heikki: Siis mä en tykkää yhtään matkoista, en mistään. Mä en tykkää ikinä mennä minnekään.

H: Just, just joo. Sul on kotona oma huone, siel on kivempaa?

Heikki: Tarpeeks iso maailma mulle (hymyilyä).

Heikillä on hyvät välit äitiin, mutta välit isään eivät ole kovin hyvät, ”siis puhutaan me välillä, mut mä en oikein vaa viihdy sen seurassa niin kauheen hyvin”. Äiti kasvattaa häntä puheella ja suostuttelulla ja isä enemmänkin ”kantapään kautta”, silloin kun vanhemmat vielä asuivat yhdessä. Heikki kokee, että häntä kuunnellaan kotona, mutta että hän joutuu sanomaan muutaman kerran, ennen kuin hänet huomataan, ääntään hän ei korota. Sisaruksiin pojalla on hyvät välit, tosin hänen puoleltaan melko passiivisen oloiset.

Heikki: Siskoon mulla on sellatteet ok välit, että...molemmat kerjää mun huomiota ja sisko tulee kysymään niinku kysymyksiä ja apua ja tällasta vähän väliä. Pikkuveli melkein palvoo mua ja tällasta ja halua olla mun kaa jatkuvasti.

Heikki kertoo käyvänsä muutamana päivänä viikossa koulussa muutaman tunnin ajan toimittamassa kouluasioitaan ja tekemässä kokeita. Lisäksi hän käy avohuollon yksikössä myös muutamana päivänä viikossa tekemässä ohjaajan tuella tehtäviä. Heikki on hyvä oppimaan ja hän on erityisen lahjakas matematiikassa. Poika arvelee saavansa päättötodistuksen keväällä. Koulunkäynnin merkityksen Heikki näkee suhteessa työllistymiseen: ”Siis mulla ei oikein oo niin kauheesti mielipidettä siitä asiasta, mutta eiköhän se (koulunkäynnin merkitys) johdu tästä näin, että ni jokainen sais niinku työpaikan ja tällasta, et ei olis näitä työttömyyspulmia niin kauheesti. Heikki kokee, että hänen välinsä muihin koululaisiin ovat hyvät, samoin suhteet opettajiin, ”niitten kanssa mä pystyn kumminkin vetämään vitsiä”.

Ulkomaailma ei sinänsä kiinnosta Heikkiä paljoakaan, mutta välillä hän saattaa kiinnostua esim. ”jostain influenssasta tai jostain, jos sitä ei pysty parantaan ja tällasta.” Suomesta kysyessäni Heikki ottaa kantaa ilmapiiriin ja ihmisten habitukseen:

Heikki: Siis Suomesta, niinku ehkä tää, mä en tykkää siis Suomesta niin kauheesti, kun kaikki on täällä vähän masentuneita, hiljasia, siristää naamaa jatkuvasti ja tällasta...Sit ku menee kaupunkiin, siellä näkyy semmotteita ku hymyilee, mutta suurimmaks osaks on vaan tollasta masentuneita.

Pulmat ja palvelut

Ongelmat kotona olivat jatkuneet pitkään ja niitä oli myös äidin kertoman mukaan vanhempien toimesta peitelty. Varsinaisesti lastensuojelun asiakkuus käynnistyi Heikille vasta, kun äiti pyysi apua soittamalla kuraattorille pojan koulunkäynnin tyssättyä seitsemännellä luokalla. Heikki kertoo pulmistaan:

Heikki: Kaippa se alko silloin joskus seiskalla, kun mä aloin jäämään vähän väliä nii koulusta pois. Kasilla jäin vähäsen enemmän silloin, silloin alko tällattet jaksot kaikkialla ja sitten ysillä yhdessä vaiheessa, mulla sitten loppu kokonaan melkein, että mä olin kolme kuukautta, ilman et mä niinko kävin koulussa yhtään.

Heikki ei oikein osaa nimetä syitä koulunkäynnin loppumiseen, mutta houkutelusti kertoo ”*et varmaan oli kotona kiinnostavampaa...mä kumminkin silleen, et mä olin kuitenkin kaikkien kaveri siel koulussa*”. Poika ei nimeä, ketkä hänen asioistaan olivat kotiin yhteydessä, mutta kertoo, että sitten alkoivat palvelut, ”*jaksot*” hoitolaitoksessa. Heikki kertoo kokeneensa masennusta, josta hän ei kuitenkaan ollut huolissaan ja jonka syitä hän ei nimeä. Äiti tarkentaa, että Heikillä todettiin vaikea masennus ja hoitopaikan lääkäri oli ehdottanut neuropsykiatristen testien tekemistä. Testit on nyt tehty ja nyt äiti odottaa tulosten kuulemista.

Äiti: Tää oli hyvä, ku tää avohuollollinen työ tuli mukaan ja sit me saatiin se sairaanhoitaja mikä kävi kotona sitä terapiaa, että kun Heikki ei enää päässy lähteen sinne mihkään ni...Tästä avohuollollisen yksikön työstä on ollut eniten apua...tää on semmonen jämäkkä... ja sitten siitä kotiin tehtävästä työstä (hoitopaikan sairaanhoitaja), niin kun, että on ollu ihan turhanpäiväsiä ne käynnit siellä nuorisopsykiatrian poliklinikalla...ihan sekanen paikka, kukaan ei tiä mistään mitään, ihmiset vaihtuu, se oli huono kokemus...Sieltä piti tulla jotain perhetyötä ja siellä oli joku ryhmäkin jo siin, ja sitten kaikki puff (häipyi)...ja sitten noista jaksoista on ollu apua...ne on ollu kriisijaksoja tuolla hoitopaikassa. Ne on ollu semmossia, missä Heikki on alkanut voimaan hyvin.

Heikillä on ollut paljon erilaista palvelua, ja myös pikkuveljellä on oma kotiin tehtävän työn prosessinsa. Molemmat prosessit koskettavat myös äitiä, joka kokee Heikin kohdalla hoitajaksojen ja sairaanhoitajan kotona annetun terapian sekä avohuollollisen intensiivisen työn auttaneen Heikkiä. Heikin käsitys samoista asioista on huomattavasti varovaisempi:

Heikki: Mä en itse oikein koe (että niistä ois ollu apua), mutta kaikki ympärillä sanoo. Mut mulle se muutos ei oo, niin mun mielestä niin kauheen iso... Siis, ei ne oikeen oo sanonu mulle mitään, ne sanoo, et mä oon pirteempi ja tällasta...Mulla niinku siis ihmisiä menee ja tulee jatkuvasti. En mä oikein osaa, niinku että mä en ees jaksa välillä yrittää ees muistaa nimiä ja tällasta.

Päivät kotona ovat mahdollistaneet pojalle ajan viettämisen hänelle mieluisassa internetin pelimaailmassa, jopa niin paljon, että äiti rajoittaa pojan netin käyttöä ottamalla yhteydet päivän ajaksi pois. Poika voi olla netissä vain rajoitetusti.

Kuva Heikin identiteettityöstä ja sen tukemisesta kertoo tarinaa pojan monialaisesta oireilusta ja kahden eri palveluprosessin käynnistymisestä. Pojan masennus, jonka äiti katsoo johtuneen isäsuhteesta ja varhaislapsuuden kokemuksista sekä niiden seurauksena tapahtunut vetäytyminen kotiin omaan huoneeseen, olivat käynnistäneet psykiatriset hoitoprosessit muutama vuosi sitten. Kotiin vetäytymisen seurauksena ilmennyt irrottautuminen vertaisten sosiaalisista suhteista ja koulunkäynnin hiipuminen vaikuttavat olleen, äidin kertoman mukaan, pääpulmat lastensuojelullisen intensiivisen palvelun käynnistymiseen. Haastattelussa Heikin oma-aloitteinen kertominen keskittyi vain pelimaailmaan, jonka hän koki tuottavan iloa ja virtuaalisia sosiaalisia suhteita. Heikki itse ei tunne itseään avun tarvitsijaksi, vaan vaikuttaa olevan avun passiivinen vastaanottaja. Hän ei anna viitteitä syistä, jotka olisivat johtaneet nykyiseen tilanteeseen, lähes kaikki informaatio on äidin kertoman varassa.

Äiti ajattelee, että Heikki tuntee jossain määrin epäonnistuneensa koulunkäynnissään ja *”varmaan hän syyttää itseään jonkun verran”*. Heikin syyllisyyttä helpottaisi äidin mukaan, jos poika saisi yhdeksännen luokan suoritettua ja pääsisi opiskelemaan alalle, joka häntä kiinnostaa. Sitä kautta pojan itsetunto parantuisi ja hän pääsisi *”lähemmäs normaalia tasoo, sais kavereita...ja mä toivon, että se lähtis vähän rällästä, jotain tekstiviestihässäköitä öisin, puheluita öisin...”*. Lisäksi äiti mietti, pitäisikö Heikin käsitellä sitä *”isäjuttua”*, *että mut toisaalta Heikki on niin kauheen fiksu, et se on kyllä osannut itekin. Että ei hän pysty sitä (isää) muuttamaan, eikä kukaan pysty sitä muuttamaan”*.

Heikki ei unelmoi mistään varsinaisesti, *”ei mulla oo mitään sellasta”*, eikä hän toivo mitään itselleen. Hän ei oikein halua tai osaa sanoa odotuksia intenssiivisen työn työntekijöille, mutta antaa toistaiseksi olleelle yhteistyölle kouluarvosanan seitsemän.

Äidin kertoman mukaan Heikki on hyötynyt kotiin tehtävästä intenssiivisestä lastensuojelutyöstä ja terapiasta sekä hoitajaksoista laitoksessa. Heikki ei katso hyötynensä varsinaisesti mistään hoidosta ja tuesta, mutta muistaa hoitopaikan antaman palautteen pirteiden lisääntymisestä. Koulunkäyntiin poika ja äiti suhtautuvat optimistisesti ja molemmat uskovat Heikin mahdollisuuksiin saada päättötodistus ikäluokkansa kanssa.

Tarinaa Heikin identiteetistä hänen itsensä kertomana voisi luonnehtia ”kevyeksi identiteetiksi” vastakohtana äidin kertomaan ongelmalähtöiseen identiteettiin. Korostin Heikille haastattelun alussa ja välissäkin haluani tietää erityisesti, mitä hän ajattelee itsestään ja mistä toiminnasta hän pitää. Tästä näkökulmasta katsottuna Heikin kertomus kotiin vetäytymisestä onkin tarina kotona viihtymisestä ja ajanvietosta nettiystävien ja ihailijoiden kanssa. Kysymyssarjoihin, jotka käsittelivät pulmia ja perhesuhteita, hän saattoi antaa yhden vastauksen, jatkovastausten ollessa ”hm” vastauksia. Sen sijaan tarinaa, jota hän halusi minulle useampaan otteeseen kertoa, on huumoria ja ironiaa sisältävä tarina pojasta, jota ei häntä fyysisesti ympäröivä maailmanmeno pahemmin kiinnosta, mutta jolla on vilkas seuraelämä nettipelien parissa. Tämä tarina sisältää myös muutaman face to face -kaverin koulumaailmassa ja kevyehkön linkin tulevaisuuteen peruskoulun päätökseen saattamisen ja tietotekniikkaosaamisen ammatillisen hyödyntämisen muodossa. Heikki halusi minun tunnistavan hänet omassa elementissään ihailuksi ja aktiiviseksi ja ”rispektiä” nauttivaksi nuoreksi mieheksi.

Äidin tarina Heikin identiteettityöstä ja pulmista sen sijaan kertoo vaikeuksista, jotka liittyvät perheen menneisyyden raskaisiin kokemuksiin ja erityisesti Heikin ja hänen isänsä vaikeaan suhteeseen. Se on maailma, jonka Heikki sivuuttaa tarinassaan lähes kokonaan. Heikin masennuksen ja sitä seuranneen vetäytymisen seurauksena äiti on hakenut apua aktiivisesti ja paljon. Ne palvelumuodot, jotka ovat tavoittaneet äidin mielestä Heikin elämämaailmaa, ovat olleet Heikin luokse kotiin menemisen muotoisia, kuten kotiin tehtävä terapia ja intensiivinen lastensuojelutyö tai muutoin intensiteetiltään korkeita, kuten osastohoito. Palvelut ovat olleet ketjuuntuneita ja osittain päällekkäisiä mutta Heikin tilanteeseen nähden lyhytkestoisia. Myös tämän maailman Heikki sivuuttaa lähes kokonaan.

Myös äidin tarina sisältää ei-institutionaalisen maailman episodimaisia kevyitä tarinoita Heikin lempeästä luonteesta ja kiinnostuksen aiheista. Äiti toivoo sekä itselleen että Heikille tavallista ”normaalia” sosiaalista kanssakäymistä, itselleen naisena ja Heikille nuorena miehen alkuna.

Kuvio 9. Heikin positio, identiteettityö ja siinä ilmenneet pulmat lähiyhteisön näkökulmasta Heikin ja äidin kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana.

5.2.2. Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: kouluyhteisö luokanvalvojan kertomana

Tapasin Heikin opettajan (N) koulussa tutussa koulurakennuksessa ja odotin häntä opettajainhuoneen ulkopuolella. Kanssani odotteli tunneilta paalaavia opettajia muutama muukin, tosin itseäni huomattavasti nuorempi henkilö. Tunnelma käytävällä oli rento ja erityisesti tyttöjen ja poikien väliset kohtaamiset olivat iloisen riehakkaita. Menimme Heikin luokanvalvojan kanssa, joka on matemaattisten aineiden opettaja, vapaana olevaan neuvotteluhuoneeseen, jossa minulla oli noin tunti aikaa tehdä haastattelu. Jälleen kerran haastattelu sisälsi kokonaisen maailman verran asioita työn tekemisestä nuorten parissa ja havainnoista koulumaailmasta.

Identiteettityön tukeminen koulukontekstissa

Opettaja kertoo olevansa itse aktiivinen monenlaisessa koulun toiminnassa ja aktiivisuus tuli esille myös haastattelussa erilaisten ehdotusten ja mielipiteiden esittämisen muodossa. Koululla on

opettajan kertoman mukaan melko hyvä tilanne omien oppilashuollollisten palvelujen osalta: kuraattori on usein paikalla, samoin koulupsykologi ja terveydenhoitaja. Näiden työntekijöiden tehtävänä on tukea nuorta hänen identiteettityössään, erityisesti silloin, kun ongelmia esiintyy. Jotakin kuitenkin puuttuu: Edellä mainituista työntekijöistä esimerkiksi kuraattori edustaa opettajan mielestä kuitenkin ”enemmän sitä aikuisvaltaa”, joten koulussa voisi hänen mielestään olla esim. ”kerran viikossa joku nuorisotyöntekijä tai joku tämmönen. Siis semmonen, jolla on oikeasti sitten eri tavalla aikaa kuunnella nuorta”.

Aineopettajan työssään Heikin opettaja kokee nuoren identiteettityön tukemisen olevan sidottua kulloiseenkin kohtaamisen hetkeen ja mielialaan, opetusryhmän kokoon, opettajan ammatti-identiteettiin ja ihmiskuvaan sekä näkemykseen itsestä aikuisena ja elämänmuodon välittäjänä.

Opettaja: No sitten pitäisi olla hyvä aikuisen roolimalli, mitä ei välttämättä aina ole. Että sehän riippuu siitä, onko opettajalla itsellään hyvä päivä. Että pystyykö hän vastaanottamaan toisen asioita siinä, mutta siis...eihän sitä mieti siinä opetustilanteessa, mutta tuota siellä on monet korvat, jotka kaikki ottaa eri lailla sen sun asian.

H: Niin on. Ja ne muistaa sen opettajan, vaikka opettaja ei voi millään muistaa kaikkia.

Opettaja: Kyllä, että joku sana voi olla toiselle eri kuin toiselle.

H: Pystyykö siinä kohtaan silleen, kun nykyään puhutaan niin paljon tästä, että pitää olla yksilöllistä?

Opettaja: Mulla oli tossa äsken 8:n oppilaan ryhmä, niin siinä pystyy. Mutta ei, siis jos sulla on yli 20 oppilasta. Niin sehän se ongelma tässä on, että se on kaikkea muuta kuin yksilöllistä.

Heikin opettaja korostaa Antin opettajan tavoin ´odottamattomien tilanteiden` merkitystä nuoren mieltä askarruttaviin kysymyksiin vastaamisessa.

Opettaja: Eilen kysyttiin, miten mä suhtaudun näihin samaa sukupuolta olevien avioliittoihin ja niitten adoptio-oikeuteen. Ja sitten kerroin, että mun omilla vanhemmilla, jotka on vanhempia, niin heillä on varmaan hyvin erilaiset mielipiteet kun mulla. Että mä olen tietyn ikäinen, että mun ikäiset varmaan suhtautuu kahdella eri tavalla ja sit vanhemmat ehkä hyvin kielteisesti ja nuoremmat ehkä paljon myönteisemmin. Mun mielestä noi nuoret hakee kumminkin siis jotain. Ne hakee omaa elämäkokemusta tällä kyselyllä.

Opettajien tulisi opetettavan aineen opettamisen lisäksi osata olla ”semmosia empaattisia, sympaattisia aikuisia”, joille nuori voi puhua asioistaan luottamuksellisesti vaitiolovelvollisuuden suojaamana. Opettajakoulutuksessa ei kuitenkaan ollut hänen aikanaan huomioitu lainkaan tätä sosiaalista puolta, ja hän toivoikin sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvän kohtaamisen harjoittelua ja nuorisotyön opintoja osaksi opettajakoulutusta *3

Heikin identiteettityön pulmat ja annetun avun kohtaamattomuus

Opettajan kertoman mukaan Heikin koulunkäynnin ongelmat ovat lisääntyneet koko yläkoulun ajan, ei pelkästään koulupoissolojen osalta, vaan liittyen myös pojan koko habitukseen. Tilanteen paheneminen sattui samoihin aikoihin perheen kriisien ja koulunvaihtojen kanssa.

Opettaja: ...se poika on niin elämäniloton ja semmonen, että se tarttis jotain...kun se jotenkin tuntu, että se kroppa on tässä ja sitten se toinen osa on tuolla vähän kauempana...hän on niin rikki sisältä, että vaikka mitä yrittää, niin aina saa hetkellisen yhteyden, mutta sitten.

Opettaja kertoo myös asioista, joista Heikki on innostunut ja jotka tuottavat hänelle nautintoa ja iloa, kuten bitti-leiri ja rippileiri. Koulussa on muutama poika, johon Heikillä on kontakti, silloin kun hän sattumalta tapaa heidät, mutta kontakti ei yllä vapaa-ajalle. Opettajankaan kertoman mukaan Heikki ei ole ollut koulukiusaamisen kohteena, pikemminkin niin, että muut oppilaat kyselivät myötätuntoisesti aikansa, että tuleeko Heikki kouluun.

Opettaja on ollut mukana joissain Heikin asioita käsittelevissä verkostopalavereissa ja lisäksi hänen ja äidin välillä on ollut paljonkin yhteydenpitoa, erityisesti äidin taholta, koskien pojan ja perheen elämäntilannetta. Opettajan mielestä palvelut ovat vaihtuneet usein ”ja sitten tuntuu, että moni taho häärää täällä näin niinkun tahollaan. Mutta se että kohdattais, niin se on niin kun se ongelma. Että Heikkikin saa varmaan aika paljon apua, mutta se on aika ripottaista tai semmosta, että mä en tiedä, että onko se hänelle sitä oikeata apua sitten kuitenkaan. Opettaja on seurannut Heikin elämäntilannetta koulun näkökulmasta kolmen vuoden ajan ja nähnyt tilanteen huonontuvan koko ajan: ”Heikki saa semmosta apua...niin kun tekohengitystä tavallaan. Mä en tiedä tarvisko hän semmosen, mikä olisi sitten semmonen pitkäkestonen apu hänellä. Olisiko semmonen hyvä”.

Heikin lähitulevaisuus ei näytä kovin hyvältä ajatellen yhdeksännen luokan suorittamista tänä keväänä. Opettajan mielestä olisi järkevintä, että Heikki suorittaisi yhdeksännen luokan uudestaan jossakin tuetussa ympäristössä, jossa hänen tavoitteensa eivät välttämättä olisi numeraalisesti niin korkealla kuin nyt. Hän jäi miettimään mikä mahtaa olla Heikin ajatus asiasta, ”et en tiedä, onko

*3 Nuorisotyönjohtajan opinnot ovat olleet tärkeä osa opettajakoulutusta jonkin aikaa toisen maailmansodan jälkeen. Niiden merkitys liittyi nuorten kansalaiskasvatukseen. Samaan aikaan nuorisotyö eriytyi omaksi kasvatustieteeksi, jonka tehtävänä oli toimia erityisesti nuorten vapaa-ajan kentällä. (Nieminen 1995)

hänellä itellä semmonen mielessä, mutta että ajatteleeks hän, että hän kumminkin pääsee tästä nyt lävitte tavalla tai toisella”. Koko ajan kasaaantuu tekemättömiä suorituksia ja nuoren täytyisi olla opettajan mielestä todella voimissaan kyetäkseen suoriutumaan syksyn rästiin jääneistä opinnoista kevään opintojen ohella, josta sieltäkin kertyy rästejä. Lisäksi Heikin kykenemättömyys saapua kouluun aina edes tuetusti, vaikuttaa vastavuoroisesti opettajien kykyyn motivoida Heikkiä koulutyöhön. Tämä johtaa hankaliin tilanteisiin ja monikertaiseen hyödyttömään työhön ja ajanhukkaan. Yhdessä toteutumattomassa tuetussa oppitunnissa on kiinni intensiivisen työn tekijän työaika matkoineen ja opettajan työaika tuntien valmisteluaikoineen, ”et se on vähän niin kun revitään monesta selkänahasta”.

Opettajan odotukset Heikin identiteettityön tukemiseen eivät kohdistu niinkään intensiiviseen työhön kuin Heikin tilanteen kokonaisvaltaisempaan ratkaisuun, joka on sosiaalityöntekijän vastuualueeseen kuuluva asia. Äidin jaksamisen tukeminen, jota opettaja toivoo tapahtuvan, on intensiivisen prosessin yksi osa-alue, samoin kuin pyrkimys parantaa Heikin hyvinvoinnin tilaa. Tiivistetysti ilmaisten opettaja toivoo Heikille pitkäkestoista apua paikassa, jossa olisi selkeät rutiinit ja kokonaisvaltainen hoito, joka sisältää mahdollisuuden käydä yhdeksäs luokka uudelleen.

Oppilaiden keskinäiset ja opettajien ja oppilaiden väliset suhteet

Heikin koulukaverisuhteista puhuttaessa opettaja laajensi keskustelua koskemaan koulukavereiden merkitystä ja opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita koulun sosiaalisessa järjestyksessä. Seuraava pitkä lainaus kertoo samalla siitä, mistä Heikki on identiteettityössään jäänyt tai mistä hän on halunnut jäädä paitsi, vetäytyttyään kotiin omaan huoneeseensa.

Opettaja: Kaikki ei vaadi niitä kavereita niin kun jatkuvasti. Mutta että on joku kaveri kenen kanssa voi edes joskus touhuta...kyllä ne nyt vähän syrjäytyneitä on tietysti, jotka siellä tietokoneilla hääää vaan, mutta heillä saattaa olla siellä sitten kavereita. Mutta tuota, että tämä meidän maailma on vähän tämmöinen, että koulussa ei nyt tarvi niin menestyä, mutta kunhan menestyy sitten sosiaalisesti. Että sulla on sosiaaliset suhteet kunnossa, niin sitä arvostetaan paljon enemmän. Että tässä on monta tapausta ollut, että nuoret on kertonu itekkin. Että se on aivan sama, että kuinka hän menestyy koulussa, että jos on kauhea hikke, niin sitten voidaan ruveta kiusaamaan. Mutta jos hän on semmonen, joka tulee kavereitten kanssa hyvin toimeen, niin sitte, niin kun kaikki menee paljon paremmin.

Hyväksynnän saaminen kavereilta on siis tärkeämpää kuin esim. hyvien numeroiden saaminen opettajilta, jota Heikki puolestaan tavoittelee. Menestyminen koulun epävirallisella alueella nostaa nuoren statusta vertaistensa silmissä. Heikki tavoittelee samaa suhteessa pelikavereihin netissä ja

ehkä jopa sisarustensa ja äitinsä suhteen kotona, jossa hän on ajoittain äidin ihailun kohde ja kokee olevansa sisarustensa ”palvonnan” kohde.

Kysyessäni, miten opettajat puhuvat oppilaista, avautui jälleen mielenkiintoinen koulun sosiaalista järjestystä kuvaava asia.

Opettaja: No siis, totta kai hyvistä oppilaista puhutaan ja sitten heikoista puhutaan. Mutta sitten jos sä olet seiskan tai kasin oppilas, niin eihän me puhuta ikinä.

H: Eli tavallaan on turvallista kuulua siihen seiskan ja kasin?

Opettaja: Ilmeisesti joo, että jos ei sulla ole mitään ongelmia ja sä olet semmonen ns. tavallinen, niin sä olet tavallaan turvassa.

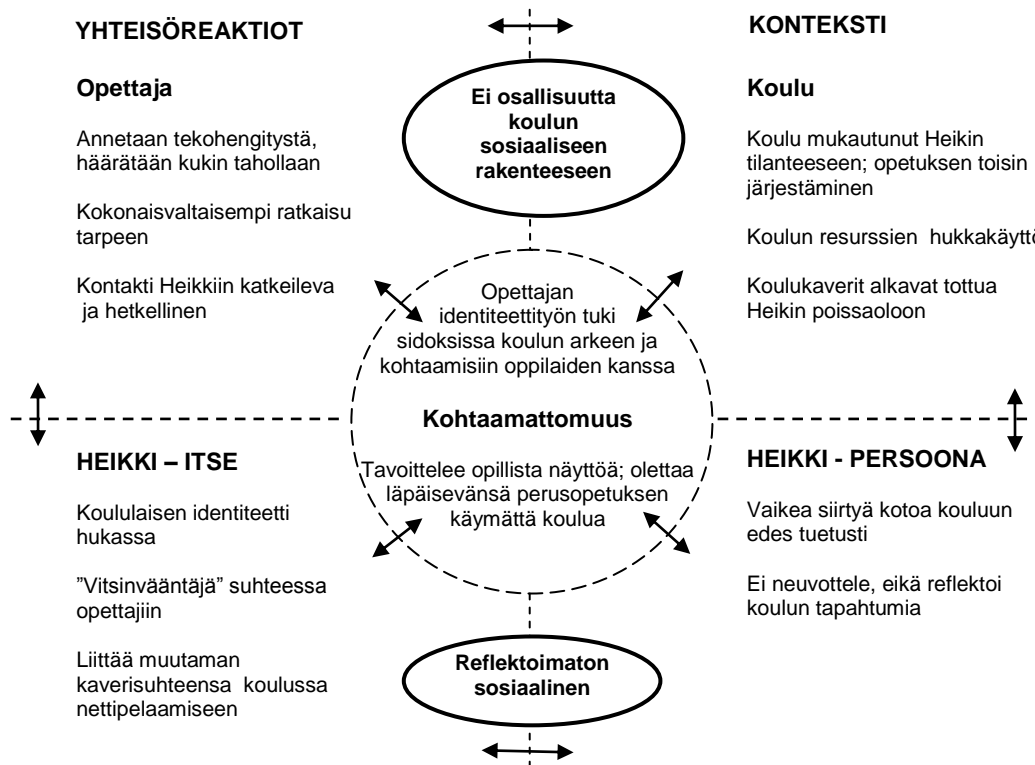
H: Niin ja sulla on kavereita siinä sitten joitain muita tavallisia. Joo, normaali.

Opettaja: Mutta tuota, minulla on semmonen periaate, että ketä mä opetan, niin ne tietääkin sen, että mä yritän aina antaa, niinku en ehkä joka päivä kaikille, mutta positiivista palautetta jostain.

Opettajan tarina ja kuva Heikin identiteettityön tukemisesta kertoo kohtaamattomuudesta, jonka osapuolina ovat Heikki, koulumaailma ja erilaiset auttamispalvelut. Kohtaaminen jää tapahtumatta pieniä episodeja lukuunottamatta, mutta siitä huolimatta yrityksiä jatketaan. Opettajan tarina on hyvin fyysinen ja tilallinen. Koulu on luonteensa mukaisesti paikka, johon tullaan, ja jossa on oma sosiaalinen järjestyksensä. Koulun järjestyksessä nuoret liittyvät viralliseen ja vertikaaliseen aikuisjohtoiseen, ylisukupolvista sosiaalista ja opillista kompetenssia lisäävään maailmaan sekä epäviralliseen ja horisontaaliseen, nuorten ryhmjäsenyyksiä ja ryhmästatusta korostavaan sosiaaliseen maailmaan. (Tolonen 2001, 255-267; Paju 2011, 39-43.)

Mikäli nuorella ei ole halua erottautua liian hyvänä tai liian huonona oppilaana, hänen on hyvä noudattaa ´tavallisuuden vaatimusta` olla ´yksilöllisesti` samanlainen kuin muut ympärillä. Heikki ei osallistu koulun sosiaaliseen järjestykseen missään muodossa ja näin ollen jää hänen identiteettityönsä persoonallisen ja sosiaalisen identiteetin osalta koulukontekstissa lähes kokonaan neuvottelematta ja refleктоimatta.

Kuvio 10. Heikin positio, identiteettityö ja pulmat kouluyhteisön näkökulmasta opettajan kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana.

5.2.3. Asiantuntija- ja viranomaisnäkökulma: lastensuojelun sosiaalityö sosiaalityöntekijän kertomana

Tapasin Heikin sosiaalityöntekijää hänen työhuoneellaan, hänen ensin haettua minut odotustilasta lukollisen oven toiselle puolelle. Tunnelma fyysisesti epämiellyttävässä odotustilassa oli alakuloinen ja jopa painostava. Ihmisillä ei ollut keskenään minkäänlaista kontaktia, katseet maahan painettuina ja vakavina kukin ”kyyhötti” omassa suojaamattomassa tilassaan. Edes lehden tai muiden tekstien taakse ei voinut piiloutua. Lapsia hyssytettiin olemaan hiljaa. Katseet kohosivat, kun käytävältä kuului askelten ääniä: haetaanko minua, vapaudunko tästä? En muista missään muualla kokeneeni vastaavaa fyysisen tilan ja ihmisten tunnelman välistä alakulon vastaavuutta. Sosiaalityöntekijän pienessä mutta viihtyisässä työhuoneessa otin puheeksi odotustilan tunnelman ja kuulin, että uusien tilojen myötä tilanne toivon mukaan parantuu.

Nuoren identiteettityön tukeminen ja pulmat lastensuojelun sosiaalityössä

Sosiaalityöntekijä kertoo, että hänelle identiteetti merkitsee peruslähtökohtaa, joka tulisi kehittyä kaikille ihmisille, nuorille ja aikuisille, kaikille omanlaisensa. Identiteetti kertoo, kuka minä olen, mikä minusta tulee ja se sisältää vahvuudet ja voimavarat, jotka kullakin ihmisellä on. Identiteetin kehittymiseen vaikuttaa koko ympäristö ja ”...*tärkeätä on tukea just sitä nuoren ihan omaa, että mitä hän haluaa ja mihin hän pyrkii, mitkä on hänen omat haaveet ja toiveet ja mistä ne voimavarat sit löytyy*”.

Nuoren identiteetin kehittymisen kannalta koulunkäynti on hyvin tärkeä asia. Koulunkäyntiin ja koulutukseen yleensä kytkeytyy niin monta asiaa meidän yhteiskunnassamme. Koulussa osoitamme omat kykymme ja alueet, joilla pärjäämme. Koulutuksessa olennainen identiteetin vahvistamistapa on myönteinen vahvistaminen, koska ”*sit me nähdään niitä, jotka ei oo sit saanu ehkä riittävästi sitä (myönteistä vahvistamista), niitä putoilee ja jää pois koulusta. Ne on aika isokin ongelma tänä päivänä, niil on ihan valtavat itse...nää identiteettiongelmat kyllä...Kyllä tää vähän semmonen pärjäävien ihmisten yhteiskunta on tänä päivänä. Ei sulla kauheesti niitä puutteita (saa) olla, että pääset opiskeleen ja töihin. Se aina hirvittää välillä*”.

Koulun sosiaalityö on keskeinen yhteistyökumppani lastensuojelun oman palvelujärjestelmän ohella tuettaessa nuorta ja perhettä heidän ongelmissaan. Oman palvelujärjestelmän työmuotoja ovat mm. avotyö perheisiin, intensiiviset palvelut ja lastensuojelun perhetyö. Lisäksi sosiaalityöllä on kontakteja mm. nuorisopsykiatriisiin palveluihin, Nuorten Turvatalolle ja moneen muuhun nuorisoa palvelemaan työmuotoon. Yhteistyö ammattilaisten kanssa sujuu sinällään hyvin. Ongelmaksi muodostuu työn pirstaleisuus ja ketjuuntuminen, jotka molemmat kuormittavat perhettä ja kuluttavat resursseja.

Sosiaalityöntekijä: Elikkä sitä yhtä asiaa, vaikka koulunkäyntiä varten on se oma palvelu ja se on tietyn aikaa. Jos on vähän pienempiä pulmia kotona, on tätä meidän omaa kotiin tehtävää perhetyötä. Sit jos uhkaa oikein sijoitus, on tämmönen oikein intensiivinen perhetyö. Sit aina kun joku päättyy, sit on se taitekohta, et mitäs tän jälkeen. Palataanko me johonkin vähän niinku peruspalveluun takaisin, vai mitä me tehdään. Se on niinku semmonen tän päivän haaste kyllä, että perheet aika lailla kuormittuukin siitä.

H: Kyllähän se työntekijöiltäkin vie aika paljon resursseja, ku koko ajan käynnistetään ja lopetetaan ja käynnistetään.

Sosiaalityöntekijä: Joo aivan, joo kyllä.

H: Voisko sitä ajatella jotenkin toisin, mitä luulet?

Sosiaalityöntekijä: Kyllä mä itte aattelen, jos mä saisain vaikuttaa, ehkä ei olis niin monenlaista. Olis sen yhen palvelun sisällä, et vois tehdä intensiivisemmin ja sit jatkaa vähän väljemmin ja

harvemmin ja päättää sen sitten ihan ne samat työntekijät...Sit työntekijätkin voi vähän erikoistua kuitenkin.

Heikki ja Heikin perhe sosiaalityön asiakkaina ja odotukset intensiiviselle työprosessille

Heikin perhe on ollut vuosien varrella lastensuojelun asiakkaana monenlaisista syistä. Lasten elämää ovat kuormittaneet vanhempien keskinäiset ristiriidat ja elämäntapaan liittyvät ongelmat. Perheessä on perhetyönprosessi ja neuropsykiatrinen ohjaus meneillään pikkuveljen asioissa ja Heikillä intensiivinen koulutyön tuki, jonka käynnistämisen syiksi sosiaalityöntekijä nimesi masennuksen ja sen seurauksena ilmenneen kotiin vetäytymisen. Masennusta hoidetaan nuorisopsykiatristen palvelujen avulla. Toive Heikille tulevasta lastensuojelullisesta tuesta tuli äidiltä sen jälkeen, kun Heikin koulunkäynti loppui lähes kokonaan. Lisäksi sosiaalityöntekijällä on ollut huolta äidin jaksamisesta, myös palvelujen kuormittavuuden takia.

Heikki on sosiaalityöntekijän mielestä ennen kaikkea ”*asiallinen*” ja ehkä tavallaan ”*erilainen, ku joku toinen*”. Poika käyttäytyy hyvin ja on ”*rauhallisen oloinen*” ja hänellä on hyvät resurssit koulunkäyntiin. Heikki on sosiaalityöntekijän mielestä hyvä esimerkki siitä, mitkä kaikki tekijät vaikuttavat nuoren identiteetin kehittymiseen.

Sosiaalityöntekijä: Kuinka paljon siinä ympärillä on kaikkea semmosta, mihin hän ei voi lapsena ja nuorena vaikuttaa ja saako edes hän niitä omia toiveita ja taipumuksia toteuttaa ja riittävätkö ne voimavarat ja mitä se koti voi tukea.

Heikillä on ollut välillä isään aika kielteiset suhteet, ja äiti taas vaikuttaa huolehtivan Heikistä paljon. ”*Melko pehmeätä vanhemmuutta kaiken kaikkiaan.*” Äiti ottaa melko aktiivisesti yhteyttä sosiaalityöntekijään ja tuntuu tarvitsevan vahvistusta omassa vanhemmuudessaan. Kavereiden ja myös ryhmien merkitystä nuoren identiteetin kehittymiselle sosiaalityöntekijä piti hyvin tärkeänä. Heikin syksyllä hyvin alkanut, tosin sitten lopahtanut, koulunkäynti saattoi olla sosiaalityöntekijän mielestä yhteydessä onnistuneeseen rippileiriin, johon Heikki oli kesän aikana osallistunut.

Sosiaalityöntekijän odotukset intensiiviselle työprosessille kohdistuvat Heikin koulunkäynnin tukemiseen ja vetäytyvyyteen kotiin. Rajanylityksiin kotoa kouluun ja muuallekin Heikki tarvitsee tukea. Oman työnsä suhteen sosiaalityöntekijä oli pettynyt siihen, että vaikka kaupungin strategioissa panostetaan ennalta ehkäiseviin palveluihin, lapsiperheiden sosiaalityö jätetty on perheiden arkisen tuen ulkopuolelle nostamalla kynnystä ottaa sosiaalityöntekijään yhteyttä liian korkeaksi

Sosiaalityöntekijä: Ni se mikä mua harmittaa ihan suunnattomasti on, et lastensuojelusta on tehty tämmöinen korkea kynnyksen palvelu. Et se on sijainniltaan niinku niin kaukana sieltä missä ne ihmiset oikeesti asuu ja elää. Mikä ennen oli huomattavasti paremmin. Meille on vaikee tulla, meille ei pääse ku tiettyjen kynnysten yli. Mä aattelen, että pitäis kuitenkin olla, siellä arjessa liikkua, koska tää on sitä arkielämän tukemista...Esim. joku tulee, perheessä on täys hässäkkä, jostain sieltä alueella olevasta pisteestä vois sanoa, mä tuun teille käymään, jutellaan. Ei tänne tulla, lähetetään kirje ja kutsutaan tänne lapsiperheiden sosiaaliasemalle. Ei kysytä edes, et sopiiko tämä.

Kuva Heikin positiosta sosiaalityön asiakkaana on pikemminkin tarina pirstaloituneesta, kumuloituvasta ja ketjuuntuvasta palvelujärjestelmästä, jonka palvelujen passiivinen vastaanottajana Heikki on. Viranomaiskielellä ja -näkökulmasta puhutaan ´moniasiakkuudesta`. Asiakkaan näkökulmasta voitaisiin vastaavasti puhua ´monipalvelusta` ja palvelujen melko passiivisesta kuluttamisesta. Heikin pulmat koskettavat monia identiteettikonteksteja, ja hänen yleisin ratkaisutapansa omaan tilanteeseensa on ollut vetäytyminen sosiaalisista suhteista omaan yksityiseen maailmaansa. Paradoksaalista on, että kun Heikki on vetäytynyt kotiin, on lastensuojelun sosiaalityö vetäytyneet monen kynnyksen taakse. Näiden kahden kohtaaminen on kuvaannollisesti katsoen mahdotonta. Asiakkaan ja sosiaali- ja terveystyöpalvelujen kohtaamista palelevista työmuodoista vaikuttavimpia, joilla Heikkiä on voitu äidin mukaan tavoittaa, ovat olleet mielenterveystyön ja lastensuojelun kotiin tehtävät tai muutoin intensiteeltiltään korkeat palvelut.

Kuvio 11. Heikin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta sosiaalityöntekijän kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana.

5.2.4. Lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulma ohjaajien kertomana

Heikillä ja hänen perheellään on lastensuojelun intensiivisen työn kautta kaksi työntekijää käytössään noin 6-8 kuukauden ajan. Työntekijät ovat sosiaalialan koulutuksen saaneita naisia. Toinen heistä on Heikin lähiohjaaja (Lä), joka vastaa myös yhteistyöstä Heikin verkoston kanssa ja toinen tiimin vastaava ohjaaja (Va). Yhdessä he tapaavat perhettä eri kokoonpanoissa viikoittain sekä vastaavat intensiivisen työn prosessista suhteessa sosiaalityöntekijään ja omaan työtiimiinsä. Heikin lastensuojelun intensiivisen työn prosessi käynnistyi loppuvuodesta 2012, jolloin Heikki oli juuri ollut hoitajaksolla. Haastattelin kaikkia osapuolia noin 2,5 kuukautta työn aloittamisesta, jolloin ensimmäinen prosessia arvioiva asiakastyön neuvottelu oli juuri pidetty. Työntekijöiden haastatteluja voisin jälleen luonnehtia kollegoiden kohtaamiseksi, jossa toimin kuuntelijana ja osin kerrotun reflektioijana omien kokemusteni kautta.

Heikiltä, äidiltä, opettajalta ja sosiaalityöntekijältä oli hyvin vähän konkreettisia odotuksia intensiiviselle työlle, toiveita Heikin tilanteen paranemiseksi ja parantamiseksi sitäkin enemmän. Intensiiviseen työprosessiin kohdistetut odotukset koskivat yksinomaan Heikin koulunkäynnin tukemista ja sen myötä toivottavaa vetäytyvyyden vähenemistä, selkeimmin sosiaalityöntekijän ilmaisemana. Vetäytyvyyden vähenemisen voisi puolestaan ajatella johtavan Heikin elämän ”normalisoitumiseen” ikäistensä elämäntavan mukaiseksi, jota toivetta äiti ja myös sosiaalityöntekijä edustivat. Lisäksi äiti toivoi, ei kuitenkaan odottanut, että Heikki saisi päättötodistuksen ja opiskelupaikan haluamaltaan alalta. Myös isäsuhteen käsitteleminen oli äidin varovaisesti ilmaistun odotuksen kohteena. Odotus sisälsi kuitenkin äidin asettaman mahdottomanlta kuulostaman ehdon, että Heikin tulisi muuttaa isää. Tähän äiti ei arvellut Heikin kykenevän tai edes sitä haluavan. Opettaja ei ilmaissut varsinaisesti odotuksia intensiivisen työn suuntaan, sen sijaan paljonkin korrektisti esitettyjä toiveita sosiaalityöntekijän suuntaan kokonaisvaltaisemman palvelun järjestämiseksi Heikille, minkä myötä perusopetuksen oppimääräkin tulisi pojan kuntoutumisen myötä suoritettua. Heikki itse oletti saavansa päättötodistuksen ja toivoi voivansa rauhassa omin avuin miettiä tulevaisuuttaan. Varsinaisia odotuksia tai toiveita intensiivisen työn suhteen hänellä ei ollut. Kuilu odotusten ja toiveiden välillä on suuri ja sen ylittäminen merkitsisi Heikille suuren harppauksen tekemistä, mihin hän ei ollut omissa odotuksissaan eikä toiveissaan lainkaan valmis.

Kuvio 12: Odotukset intensiiviselle työprosessille ja toiveet Heikin elämän järjestymisen suhteen.

Henkilö	Odotukset intensiivityölle	Toiveet elämälle
Heikki	Ei odotuksia	<ul style="list-style-type: none"> • Saa päättötodistuksen • Saa rauhassa itse miettiä tulevaisuutta ilman kenenkään apua
Äiti	<ul style="list-style-type: none"> • Koulukäynnin tukeminen • Isäsuhteen mahdollinen paraneminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Päättötodistuksen ja opiskelupaikan saaminen haluamaltaan alalta • Nuoruuden ”normalisoituminen”
Opettaja	Ei odotuksia	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalityön toimesta järjestetty kokonaisvaltainen kuntouttava palvelu
Sos. työntekijä	<ul style="list-style-type: none"> • Koulunkäynnin tukeminen • Äidin jaksamisen tukeminen lasten tilanteiden ja monien palvelujen aiheuttaman ”kuormittumisen” suhteen 	<ul style="list-style-type: none"> • Vetäytyvyyden väheneminen • Sosiaalityön organisoituminen lähemmäksi asiakkaita • Palvelujen ketjuuntumisen estäminen

Nuoren identiteetin tukeminen monialaisessa intensiivisessä lastensuojelutyössä

Nuoren identiteetti on Heikin intensiivisen työn ohjaajien mielestä monen asian yhteisvaikutuksen tulos. Siihen vaikuttaa, millaisessa ympäristössä nuori kasvaa ja kehittyy, koulunkäynti, harrastukset, perhe, suku ja ystävät (ohjaaja Va). Ympäristöstä tuleva palaute vaikuttaa puolestaan siihen, miten nuori näkee itsensä ja minkälaisia rooleja hän omaksuu suhteessa ympäristöönsä. Intensiivisen työn piirissä olevien nuorten identiteetti on yleensä hyvin ”*hakusessa tai sitten se on hyvin negatiivinen*” (Ohjaaja Lä).

Nuoren identiteettityön tukeminen intensiivisessä työssä tarkoittaa edellä mainituilta monilta tahoilta tulleen tiedon ja nuoren oman kokemuksen kokoamista ja erityisesti niissä olevien positiivisten sisältöjen vahvistamista.

Ohjaaja (Lä): Kun nuori tulee asiakkaaksi, niin jotenkin sen vahvistamista mitä siellä jo on ja jotenkin semmosta kokoamista...että se saa sitä hyvääkin palautetta, että se saa sitä oikeasti niistä ympäristöistään. Että sitä vähän niin kun koostetaan yhteen...että se (nuori) alkaa miettiä sitä millanen hän on ja millanen on ollut ja mistä hän tulee ja mimmonen hän on siellä ja siellä...Että semmosta moniulotteisuutta haetaan...ja sitten sen hyvän löytämistä. Eli sen työntekijän rooli on olla etsimässä sitä (hyvää) ja nostamassa sitä esiin, sanomassa ääneen, vähän tökkimässä muitakin tahoja, että sitä voisi sanoa ääneen.

Intensiivisen työn monialaisuuden edellyttämän yhteistyön lähiohjaaja katsoi edellyttävän luottamusta toisen osaamiseen ja selkeän sekä realistisen suunnitelman tekemistä yhteistyössä toteutettavan prosessin pohjaksi. Suunnitelman toteutumista ja tarkentamista seurataan noin kahden kuukauden välein pidettävissä asiakastyön palavereissa, joissa sosiaalityöntekijä on paikalla. Todellisuudessa yhteistyö eri tahojen kanssa on ohjaajien mielestä personoitunutta ja katkeilevaa työntekijävaihdosten ja aikataulujen yhteensopimattomuuden sekä monen muun rakenteellisen tekijän vaikutuksesta. Joskus odotukset ovat epärealistisia ja perustuvat enemmänkin toiveisiin, tai prosessi ei ole ns. oikea-aikainen. Intensiivinen työ on nuorelta ja perheeltä aikaa ja sitoutumista vievä prosessi ja parhaat hyödyt saadaan, kun nuorella ja perheellä on tarve ja tahto oman tilanteensa parantamiseksi, niin, ”*ettei lähdetä kuitenkaan tavoittelemaan kuuta taivaalta...tässä puolessa vuodessa*” (Ohjaaja Lä).

Yhteistyö koulun kanssa on tärkeää ja sujuu yleisesti ottaen hyvin. Tilanne on käytännössä kuitenkin kahtalainen. Toisaalta ”*koulu koettaa aika pitkälle pärjätä omillaan*” ja jos asioiden tila ei nuoren kohdalla syystä tai toisesta parane, niin koulusta saattaa tulla viestiä, että ”*me ollaan tehty kaikemme, hoitakaa te tämä*”. Kouluilla on useita keinoja tukea nuoren koulunkäyntiä, ja

valtavasti on jo tehty nuoren tukemiseksi, ennen kuin lastensuojelu tulee mukaan kuvioihin. Sitten ”siellä on yleensä semmonen uupumus taustalla, että me ei voida tehdä täällä mitään enää”. Kouluissa on eroja, mutta periaatteessa siellä otetaan meidät hyvin vastaan. (Ohjaaja Lä).

Heikin identiteettityön tukeminen ja houkutus vetäytymiseen

Lähiohjaaja viettää paljon aikaa Heikin kanssa viikoittain kotona tukemassa kouluun lähtöjä ja avohuollon yksikössä koulutehtävien tekemisen yhteydessä. Koulusuoritusten osalta ohjaaja ja Heikki ovat sopineet, että poika tekee sen, minkä ehtii ja pystyy, ja keväällä katsotaan tilannetta. Jatko-opinnot eivät ole olleet Heikillä jäsentyneenä ajatuksena, vaikka yhteishaku onkin tehty. Lisäksi intensiivisessä työssä ovat perhetapaamiset kerran viikossa ja erilaiset palaverit ja kouluyhteistyö. Heikin identiteettityön tukeminen vaikuttaa olevan luonteeltaan pojan houkuttelua, vetämistä ja työntämistä kanssakäymiseen ympäristön kanssa, jossa hän voisi osoittaa sosiaalisen luonteenlaatunsa ja erityisyytensä sekä liittyä varovaisesti ikäistensä sosiaaliseen kanssakäymiseen. Vaatimus liittymisestä normaalin koululaisen sosiaaliseen elämään on kuitenkin ohjaajan mielestä liian suuri.

Ohjaaja (Lä): Heikki on hauska tyyppi ja aika semmonen jännä tyyppi tavallaan, aika rauhallinen tällä hetkellä ainakin. Toisaalta hänellä on hyvä huumorintaju...Sitten Heikillä on aika rankkoja juttuja, elämäkokemuksia ja tämmösiä just vanhempien liiton ajalta ja sitten eron jälkeen hän on muuttunut aika vetäytyväksi. Hän on itse kuvannut, että se on ollut hänen tapansa toimia. Sitten hänelle on tullut näitä mielenterveyspuolen vaikeuksia...Se vetäytyminen on enemmän ehkä niissä vaikeissa kohdissa, mitä hänellä on, esimerkiksi just se opiskelu, mikä nyt meidän asiakkuuden syynäkin on ollut. Ja muutenkin semmonen ikäistensä seurasta vetäytyminen, kotiin eristäytyminen on...sitä vetäytymistä. Että kyllä hän sitten, kun häneen saa sen kontaktin ja hänet saa sieltä kotiluolastansa pihalle, niin silloin hän toimii. Siis kyllä hän silloin edelleen on se mukava, jännä, hauska tyyppi.

Pyrkiessäni tarkentamaan, mitä lähiohjaaja ajattelee olevan esimerkiksi koulunkäynnistä vetäytymisen taustalla, hän sanoo vaikeuden olevan ”jossain siinä välimaastossa” eli siirtymässä kotoa kouluun tai liittyvän ”niihin omiin oloihin. Mistä ne olot tulee, niin minä en tiedä tällä hetkellä”. Kysymys voi Heikin kohdalla olla myös opitusta tavasta käyttäytyä ”kun (hän) on tottunut nyt siihen ja on ollut se turva siellä kotona. Mutta joo, en tiedä, onko sitten, että ulkomaailmasta on tullut jotain, mikä on pelottavaa, jännää, liian vaikeata tai tuntuu liian vaikealta. Se on vielä mysteeri” (Ohjaaja Lä). Pojan pahin masennusvaihe ajoittui aikaan, jolloin vanhemmat erosivat riitaisesti ja repivästi, pojalla oli murrosikä ja koulunvaihtoja. Isosisko sairastui samoihin aikoihin ja pikkuveljellä ilmaantui vaikeuksia. Silloin Heikille tuli ”totaalinen

lamaannus”, jolloin kaikki kodin ulkopuolella tapahtuva toiminta loppui. Heikin toimintakyky on varsinkin hoitajaksojen jälkeen osin palautunut ja poika on selvästi tyytyväinen onnistuneiden siirtymisten ja koulusuoritusten jälkeen. Vastaavasti, kun Heikki ei lähde liikkeelle, on lamaannuksen tunne niin voimakas, että työntekijän on vaikea ylläpitää jopa omaa toimintakykyään.

Ohjaaja: Hän välttelee, sulkeutuu sisäänpäin ja sitten se oma olo on samanlainen, että ei jaksa, ei jaksa ollenkaan...semmonen pesusieniolo, että se nuori imee ihan kaiken jaksamisen työntekijästäkin jo. Pitää oikein potkia itsensä, että miten niinkun tätä nyt avata. Hän käyttää aika paljon silloin kun on vaikea kohta ´en mä tiedä` ilmaisua. Tosin sitten kun hänelle sitä avaa, että miten minä sen kuulen ja mitä näin, niin sitten hän lopettaa sen ja sitten sen saa kyllä...

Kysymys Heikin kiinnostuksesta ympäristön asioihin kertoo ympäröivän kontekstin merkityksestä toimintakykyyn. Lähiohjaaja kertoo, että Heikki on periaatteessa kiinnostunut ympäristöstään, vaikka kotona ollessaan hän ei ole sitä aktiivisesti.

Ohjaaja (Lä): Mutta heti huomasi, kun hän oli siellä osastolla ollut, niin hän otti puheeksi uutisaiheita, mitä oli ollut. Hän avasi keskustelua sillä että ”niin muuten sielläkin oli” ja ”katoitko aamulla sitä ja tätä ja kuulitko”. Sieltä osastolta tuli silloin kun hän oli, että hän hyötyy semmosesta toiminnallisesta arjesta ihan hirveesti. Että hänellä ei ollut psykiatrasta kuntoutusta...ei oikeastaan mitään muuta kuin sitä toiminnallista arkea ja hän oli täysin toimintakykyinen poika siellä...Mutta sosiaalisista taidoista oli ollut huolta siellä hoitolaitoksessakin...samanikäisten kanssa toimimisesta on ollut jotain sitten sellaista, että ei ole ihan helppoa Heikille. Että olisiko siinä sitten yhteys siihen luokkaan menoon ja niihin ihmissuhteisiin.

Perhetyön osalta intensiivinen prosessi on vasta aluillaan. Käynnistymistä on hankaloittanut toisaalta yhtä aikaa meneillään olevien prosessien päällekkäisyyksien välttäminen ja toisaalta liittymismahdollisuudet niihin. Äiti oli jo lapsuudessaan tottunut siihen, että ympärillä oli työntekijöitä ja paljon palveluja, joiden suhteen hän oli joutunut jo lapsena ottamaan vastuuta. Samaa ilmiötä on havaittavissa nykyisessäkin tilanteessa. Järjestelyjä on paljon, lapsilla on erityistarpeita ja oma työ ja talokin olisi hoidettava. Äiti oli aloittanut muutama kuukausi sitten Heikin hoitavan tahon pitämässä vanhempain taitoryhmässä, johon intensiivinen työ aikoi liittyä ”kotitehtävien” osalta. Hän kuitenkin keskeytti kurssin ”jotenkin turhautuneena, kun hän ajatteli, että ei sieltä tule mitään sellaista asiaa, mitä hän ei olisi jotenkin jo käynyt läpi ja muuta” (Ohjaaja Va). Haastatteluhetkellä oli palveluissa menossa Heikin intensiivisen perhetyön prosessi sekä päättyvänä palveluna Heikillä kotiin tehtävä terapia hoitajaksojen päättyttyä. Pikkuveljen problematiikan ympärillä oli meneillään perhe- ja neuropsykiatrinen -ohjaus. Intensiivisen työn

ohjaajien mukaan pikkuveljen asioissa työskentelevät ohjaajat olettavat äidin osallistuvan prosessiin aktiivisesti kun taas äiti pitää tapaamisia lähinnä ”kahvitteluna” ja kuulumisten vaihtona.

Intensiivisen perhetyön prosessi on tuonut näkyviin kotiin tehtävän työn vaikeuden tämän kaltaisessa tilanteessa, jossa lasten ongelmat on ikään kuin ”ulkoistettu” eri palvelujen työntekijöille. Samainen vaikeus avaa myös kotiin tehtävän työn mahdollisuuden käsitellä ja puuttua arjen konkreettisiin tilanteisiin, joihin on yhteistyön keinoin mahdollista luoda rakenteita, sitoutumista ja keskinäistä kunnioitusta vanhempien ja lasten välille. Isän ja lasten tapaaminen on myös perhetyön vielä toteutumattomalla agendalla. Vetäytyminen on malli, jota perhe tarjoaa myös työntekijöille, ja houkutus tehdä perhetyötä perinteisin keinoin avohuollon yksikön suojaisissa rakenteissa kodin sijasta, on suuri myös työntekijöille.

Ohjaaja (Va): ...vaikka äidin toive oli se että ollaan kotona, niin meidän pitää kyllä miettiä sitä että missä me aina tavataan. Koska kotona oikeasti voi melkein sanoa, että me ei olla kertaakaan päästy työskentelemään. Että se on ollut sellaista, että äiti on tehnyt siinä samalla ruokaa ja keitellyt kahvia. Ja sitten siinä on pikkuveli tullut ja mennyt moneen kertaan. Ja Heikki on tosissaan joka kerta poistunut siitä aika alusta omaan huoneeseen, ja sitten on käyty häntä houkuttelemassa vähän ja hän ei suostunut palaamaan tai hetkellisesti tullut takaisin, mutta sitten uudestaan on hermostunut jostain ja lähtenyt pois. Että ne on ollut tosi levottomia.

Myös äiti viestittää samaa keinottomuuden tunnetta ja kaipuuta vetäytymiseen ja vastuun siirtämiseen muille suhteessa Heikkiin. Nettyhteyden poisottaminen Heikiltä koulupäivien ajaksi ja illoiksi, silloin kun koulupäivä ei ollut onnistunut, oli saanut aikaan sen, että poika aktivoitui koulun suhteen huomattavasti. Hän oli myös ”alkanut kiukuttelemaan, uhmaamaan ja paiskomaan ovia”, jolloin äiti oli miettinyt, että ”onko hänellä keinoja tämän pojan kanssa enää”.

Ohjaaja (Lä): En tiedä mistä se sitten kertoo, että onko siellä sitä että Heikin kanssa asetelma on ollut semmoinen, että siinä ei ole kauheasti ollut vaatimusta. Tulee se keinottomuuden tunne, että se tulee näkyväksi...koska se todellisuus, mitä äidillekin on nostettu, että Heikkihän teki niin kuin äiti vaati. Eihän se ole keinottomuutta, että nuori suuttuu ja tekee niin kun vanhempi vaatii. Sehän on päinvastoin.

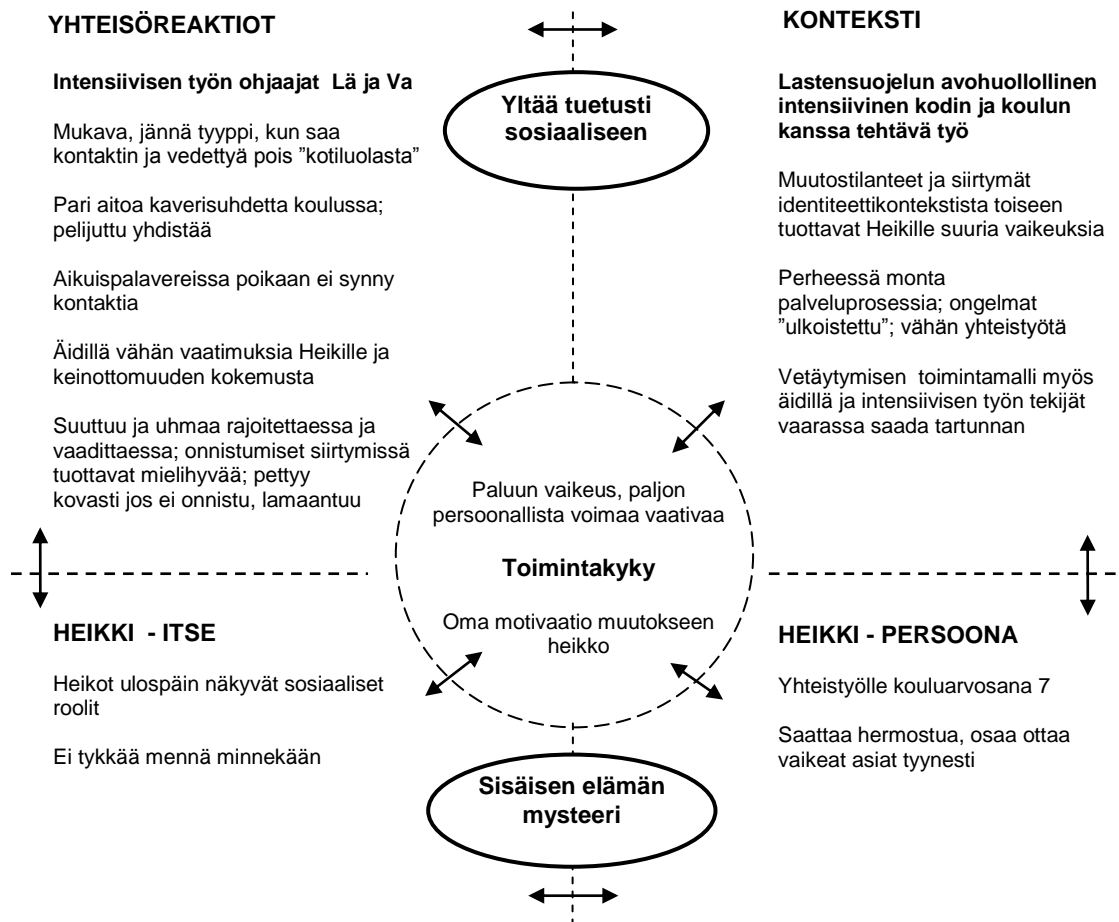
Lasten ongelmia hoidetaan monen tahon kautta niin aktiivisesti, että äiti ”on itse vilauttanut, että jos siitä paletista joku osa peittää”, niin jaksako hän hoitaa järjestelynsä ilman että putoaa jaksamattomuuteen ja vastaavasti ohjaajaa on huolestuttanut, että ”ottaako hän (äiti) niitä asioita siihen ihan elämänsä ja ottaako hän niistä kiinni” (Ohjaaja Lä).

Tarina Heikin identiteettityön tukemisesta lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa kertoo vaikeudesta työskennellä vetäytyvän ja vastahakoisen nuoren aktivoimiseksi osaksi eri

identiteettikontekstien kasvokkaiseen vuorovaikutukseen ja puheeseen perustuvaa sosiaalista toimintaa. Nuoren vastahakoisuuden ja vetäytyvyyden tulkinta toimintakyvyn puutteeksi masentuneisuuden sijaan auttaa näkemään keinoja hankkia voimaannuttavia kokemuksia siirtymissä onnistumiseksi. Työ edellyttää tämän kaltaisessa tilanteessa tekijältään huomattavaa ponnistusta ja keskittymistä myös oman toimintakyvyn ylläpitoon, kuten lähiohjaaja havainnollisesti kertoo. Heikin ympärille rakennettu toiminnallinen arki hoitolaitoksessa oli ollut toimintakykyä nopeasti palauttava. Sosiaalityöntekijän selkeimmin ilmaisema odotus on, että intensiivisen työn lähiohjaaja pyrki samaan kotona, joka on pojan ”kotiluola”, johon hän on vetäytyneenä ja jossa hän saa internetin välityksellä kaipaamaansa sosiaalista arvostusta. Tehtävä ei ole helppo ja mieluusti soisin molemmille työntekijöille ylimääräistä menetelmällistä tukea ja yhteistä työn reflektointia oman toimintakyvyn ylläpitämiseksi.

Perhetyössä imu vanhoihin toimintatapoihin, jotka vievät työn työntekijöiden turvalliselle alueelle avohuollon yksikön tiloihin, jossa äiti on ollut lapsena hoidettavana, saattaa johtaa vanhemmuuden vastuun siirtymiseen lähes kokonaan äidiltä työntekijöille. Työn pitäminen kotona, vaikeuksista huolimatta, auttaa osapuolia näkemään tilanteen ja mahdollistaa niiden keinojen ja rakenteiden harjoittamisen ja juurtumisen, jotka puolestaan auttavat molempia poikia heidän ikäkauteensa liittyvissä tehtävissään.

Kuvio 13. Heikin positio, identiteettityö ja pulmat lastensuojelun intensiivisen tuen näkökulmasta ohjaajien kertomana; katkoviivan alapuolella Heikki itse kertojana.

5.2.5. Yhteenvedo eri konteksteista

Vaikuttaa siltä, että Heikki on rakentanut itsensä ympärille suojamuurin, jota hänelle tärkeiden ihmisten ja häntä ympäröivien työntekijöiden on vaikea ylittää. Pojan vähäinen osallistuminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen ympäristön kanssa estää häntä saamasta ja myös kuulemasta eri konteksteista tulevaa informaatiota, jota hän voisi työstää osaksi identiteettiään ja siten kehittää haluamiaan rooleja suhteessa toisiin ihmisiin. Tai toisin päin, Heikki ei jostain syystä halua tai kykene useampiin ikäistensä rooleihin, vaan hän on jumissa aiemmissä kehitysvaiheissaan, eikä identiteetin varsinainen rakennusvaihe ole siten käynnistynyt. Ainoa selkeästi erottuva aukko suojamuurissa sijaitsee haastattelujen perusteella suhteessa verkkopelien maailmaan, jossa hänellä

on aktiivinen ja myönteistä identiteettiä rakentava pelaajan rooli ja muutama kasvokkainen kaverisuhde. Toinen rooli, joka on heikommin erottuva, mutta sisältää aktiivista toimintaa, on koululaisen rooli, jossa hän panostaa lahjakkaana nuorena hyviin opillisiin suorituksiin nuorten sosiaalisten ryhmäjäsennyksien sijasta.

Haastattelujen perusteella voisi ajatella, että Heikin identiteettityön ulkoiset rajat ja määrittelyt eivät kohtaa hänen sisäisiä rajojaan ja itsemäärittelyään. Niiden välillä on katkos tai muuri, jonka taakse Heikki on vetäytynyt omaan, ulkopuolisille mysteeriksi jääneeseen yksityiseen maailmaansa. Hänen positiotaan identiteetin persoonallisella tasolla voisi luonnehtia siten, kontekstista riippuen, jumittuneeksi, vetäytyväksi tai kohtaamattomaksi. Intensiivisen työn lähiohjaajan aktiivisella ”työnnöllä” ja ”vetämisellä” Heikki osallistuu jonkun verran koulunkäyntiinsä, josta hän, muiden kuin Heikin antaman palautteen perusteella, saa mielihyvää ja onnistumisen kokemuksia. Intensiivisiltään korkeiden palvelujen tai äidin toimesta tehtyihin ulkoisten rajojen tiukentumiseen Heikki on reagoinut toimintakyvyn palautumisella tai uhmalla ja kiukuttelulla. Sosiaalinen kanssakäyminen on silti haastattelujen perusteella pysynyt vähäisenä.

Sosiaalityöntekijä on pyrkinyt ratkaisemaan perheen molempien poikien ongelmia tekemällä yhteistyötä äidin kanssa ja lisäämällä pojille suunnattujen palvelujen määrää. Palvelujen lisääminen on johtanut tilanteeseen, jota opettaja kutsuu ”tekohengitykseksi”: kukin häärii tahollaan ja Heikin todellisuus jää kohtaamatta. Kohtaamattomuuden voisi nähdä myös toiveisiin ja jakamatta sekä refleктоimatta jääneisiin käsityksiin perustuvaksi työksi, jossa tehdään paljon ilman selkeää kokonaissuunnitelmaa. Tässä mielessä prosessi ei ole niin sanotusti oikea-aikainen.

Perheen hajallaan olevan rakenteen ja vuorovaikutusmallien toistumista palvelujen rakenteessa ja työntekijöiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa kutsutaan samarakenteisuudeksi eli isomorfiaksi (Erikson & Arnkil 2012, 35-36). Hajallaan olevan palvelurakenteen mahdollisuudet auttaa hajallaan olevia perheenjäseniä ovat huonot, joten kyseisessä tilanteessa rakenteiden tiivistäminen ja toimijoiden vähentäminen voisivat olla keinoja, joilla olisi mahdollista lisätä yhteistyötä äidin kanssa hänen omassa vanhemmuusprojektissaan ja tukea Heikkiä hänen identiteettityössään. Pojan reagoititapa intensiivisiltään korkeissa vuorovaikutustilanteissa toimikoon tästä todisteena, samoin kuin hänen kommenttinsa ihmisistä, jotka tulevat ja menevät ja joiden nimiä hän ei oikein jaksaa palauttaa mieleensä.

6 POHDINTA

Tapaustutkimukseni kontribuutiona on ollut lisätä tietoisuutta nuoren identiteettityöstä modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnan oloissa sekä tutkia, miten tuota tietoa voisi hyödyntää intensiivisessä lastensuojelutyössä. Tapausnuoreni Antti ja Heikki kertovat identiteettityöstään omassa elinpiirissään kotona, koulussa ja vertaisryhmän jäsenenä sekä osana lastensuojelun intensiivisen työn kontekstia. He neuvottelevat eri identiteettityön kontekstien asettamissa puitteissa ehdoista ja mahdollisuuksista ilmentää itseään ja reflektovat omaan persoonalliseen tapansa ympäristöstä tulevia viestejä osaksi roolejaan ja toimintaansa. Ympäröivien kontekstien Antille ja Heikille tärkeät toiset ovat tutkimuksessani poikien äidit ja opettajat sekä tutkimuskontekstin kautta heidän elämäänsä vaikuttavat sosiaalityöntekijät ja intensiivisen työn ohjaajat. Heidän antamansa palaute poikien tekemisistä ja tekemättä jättämisistä toimivat konteksteista nousevina yhteisöreaktioina poikien itsen esityksiin. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskee juuri nuorten saamaa palautetta ympäristöstään.

Toinen tutkimuskysymykseni koskee nuoren positiota, joka hänelle syntyy hänen omien sisäisten ja häntä ympäröivien ulkoisten toimintaedellytysten ja määrittelyjen dynaamisessa vuorovaikutussuhteessa. Näin syntyvän *positio-käytäntö-systeemin* (Pekkarinen 2010) osia tulee tarkastella suhteessa toisiinsa. Siksi kaikkien toimijoiden keskinäiset kohtaamiset eri muodoissaan lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa ovat keskeisintä haastatteluissa esiintyvää tutkimusaineistoa.

Kaksi ensimmäistä kysymystä ovat toisiinsa kietoutuneita, joten niitä on hyvä pohtia samassa yhteydessä ja tapauskohtaisesti. Kolmas tutkimuskysymykseni koskee lastensuojelun kontekstissa syntyvää tietoa nuoren identiteettityöstä ja syntyneen tiedon hyödyntämismahdollisuuksia sekä seurauksia, joita syntyy, jos tietoa ei jaeta. Haluan tässä yhteydessä muistuttaa lukijaa siitä, että haastattelut tehtiin, kun intensiivistä työtä oli tehty kaksi ja puoli kuukautta, joten yhteistyösuhteita vasta rakennettiin ja tuen kohdentuminen oli osin vielä haparoivaa.

6.1. Tapausnuorten positiot identiteettinsä rakentajina lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa

Antti ja Heikki osoittautuivat mielenkiintoisiksi persooniksi, joiden itsen esitykset poikkeavat paljon toisistaan. Heidän hyvinvointinsa ja tulevaisuutensa ovat kunkin kontekstin – kodin, koulun ja lastensuojelun – toimijoiden erityisen kiinnostuksen, huolenpidon ja välittämisen sekä runsaiden toimenpiteiden kohteina. Nuoriin ei suhtauduta välinpitämättömästi, vaan poikia ympäröivien ihmisten pyrkimys on aktiivisesti kuulla heidän näkemyksiään, odotuksiaan ja toiveitaan oman elämänsä suhteen. Miksi sitten molemmat pojat, Antti ja Heikki, eivät juurikaan muista mitään monialaisista palaverista, joissa käsitellään heidän asioitaan ja miksi Antti on väsynyt aina uusiin vaatimukseen ja Heikki ei edes oikein muista, mitä kaikkia hänen ympärillään pyörii? Näissä lausumissa on jotain hyvin olennaista, koska niissä on nuoren oma ääni kuuluviin, ja niiden viesti on selvä ajatellen nuoren positiota persoonallisen identiteettinsä rakentajana.

Antti on vahva toimija. Hän käy identiteettineuvotteluja eri konteksteissa ja kamppaillee voimiensa mukaan ollakseen uskottava vertaisryhmässään sekä reflektoidessaan omaa sisäistä maailmaansa löytääkseen eheyttä, jonka varassa mennä eteenpäin. Ei ihme, että hän toivoo osakseen kannustusta ja kehumista konteksteista tulevien leimaavien yhteisöreaktioiden ja alati lisääntyvien vaatimusten sijaan. Näin hän kertoo omasta positiostaan, joka on intensiivisen työn taholta myös kuultu ja ymmärretty, joskaan ei yhteisöreaktioiden ja koulun vertaiskulttuurin osalta autettu. Antin odotus intensiiviselle työlle kohdistuu oman ja perheen hyvän jatkumiseen, joka tarkoittaisi häneen kohdistuvien paineiden vähenemistä ja äidille annetun erityisen tuen vahvistumista ja jatkumista. Antilla on paljon aineetonta ja jonkin verran näkyvää identiteettipääomaa, mutta perheellä on vajetta sosiaalisesta ja taloudellisesta pääomasta. En tiedä, onko niiden lisääminen intensiivisen työprosessin aikana mahdollista. Vähenevätkö paineet Anttia kohtaan yhteisöjen taholta ja onko perhe saanut helpotusta taloudelliseen tilanteeseensa ja kanavia vahvistaa sosiaalisia verkostojaan? Entä onko pikkusisko saanut riittävästi tukea omaan alkavaan identiteettityöhönsä? Aika näyttää.

Antin tapauksessa nuoren identiteettityön eri kontekstit ja niiden sisältämät ristitiitaisuudet ovat erittäin selkeästi näkyvissä muodostaen hänen identiteettityölleen suojaavia ja riskejä aiheuttavia tekijöitä. Identiteettityön kontekstien välisten suhteiden epäselvyydet tiedonkulussa ja avoimuudessa näkyvät aukkoina ja vaikenemisina ihmisten välisissä suhteissa. Niiden purkamisen ja työstämisen kautta Antin, äidin, opettajan ja sosiaalityöntekijän odotukset intensiiviselle työlle voivat vasta toteutua. Antin tapauksessa vaikuttaa kuitenkin siltä, että nuori pyrkii kaikin keinoin

itse sopeutumaan ristiriitaisuuksiin ja mahdollisuuksien mukaan neuvottelemaan itselle vähiten harmia ja paineita tuottavia ratkaisuja. Antin verkostolla on monialaiseen työhön sitoutuvaa identiteettipääomaa suhteessa omaan kontekstiin, mutta ei välttämättä suhteessa toisiinsa.

Heikin positiossa on merkittävää hänen vetäytymisensä vuorovaikutuksesta nuorille yleensä tärkeistä kaveri- ja vertaissuhteista niin koulumaailmassa kuin vapaa-ajallakin. Siten hän tulee vetäytyneeksi myös suurelta osin persoonallisen identiteettinsä rakennusprojektista, sosiaalisesta puhumattakaan. Hänen sosiaalinen toimintansa ja huomionsa kohdistuu nettimaailman mahdollistamiin suhteisiin, joissa hänellä on kavereita ja ihailijoita. Heikki sallii häntä ympäröivien merkittävien toisten toimia rauhassa hänen ympärillään ilman kosketusta hänen sisäiseen todellisuuteensa.

Sama eriytymisen dynamiikka toistuu kun eri auttamistahot toimivat kukin oman rajatun tehtävänsä parissa Heikin ja hänen perheensä ympärillä ilman keskinäistä kohtaamista ja keskustelua kokonaistilanteesta. Sosiaalityöntekijän vastaus äidin huoleen ja hätään on ollut palvelujen lisääminen, jolla ei ole kuitenkaan kyetty ratkaisevasti parantamaan Heikin tilannetta. Tämän on myös opettaja nähnyt ja ilmaissut sen selvästi haastattelussaan. Opettaja myös kyseenalaistaa intensiivisen palvelun koulutyötä tukevan lähtökohdan ilmaisemalla opillisten suoritusten olevan toissijaisia Heikin kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin paranemisen ollessa etusijalla. Heikin hyvinvoinnin parantumista toivovat luonnollisesti kaikki. Nuorisopsykiatrisen hoitohenkilökunnan näkemykset Heikin tilanteesta eivät tule haastatteluissa esiin muutoin kuin intensiivisen työn lähiohjaajan ja äidin kommentoissa pojan toimintakyvyn palautumisesta hoitajaksojen aikana. Yhteisistä hoitoneuvotteluista ja kokonaisvaltaisen kuntoutuksen suunnittelusta, joissa kaikki osapuolet olisivat mukana, ei ole haastatteluissa mainintoja.

Heikin identiteettityötä tukevan intensiivisen työn lähtökohdat eivät ole hyvät, ne vaikuttavat jopa hälyyttävän sekavilta. Vanhan kansan sanonnan mukaisesti Heikkiä ajetaan ”normaalin” teinin ja koululaisen rooliin kuin ”käärmettä pyssyyn” monen toimijan voimin äidin rientäessä poikiensa perhetapaamisista ja vanhemmuuden kurssilta toiseen. Kuitenkaan toiset nuoret ja Heikin kaverit eivät ole millään tavalla työskentelyssä mukana. Intensiivisen työn tekijät tekevät työtä käskettyä odotusten mukaisesti tukien koulunkäynnissä, kannustaen ja auttaen Heikkiä osallistumaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja opillisten suoritusten tekemiseen. Ei ihme, että lähiohjaajan voimat ovat koetuksella Heikin passiivisuuden edessä ja vetäytyminen kotikontekstista avoimuudellisen yksikön suojaaviin rakenteisiin houkuttaa. Olisiko jo ennen työprosessin

aloittamista ollut aika pysähtyä, koota kaikki tahot yhteen miettimään rauhassa, yhdessä ja erikseen, mikä on tärkeitä kenellekin ja mikä Heikkiä auttaisi.

Heikki itse ei haastattelun perusteella ollut kiinnostunut omien asioidensa pohtimisesta työntekijöiden kanssa, eikä hän kokenut olevansa erityisen tuen tarpeessa tai tullessa erityisemmin autetuksi. Oman identiteettinsä rakentajana hän vaikuttaa olevan sivustaseuraajan roolissa, mutta sen sijaan hänen vaikutuksensa identiteettityön kontekstien toisiin, läheisiin aikuisiin ja sisaruksiin sekä työntekijöihin, on huomattavan voimakas. Vaikutussuhteet ovat kääntyneet tältä osin päinvastaisiksi kuin yleensä. Miten siis toimia? Haastatteluissa esitetyt tulokset Heikin identiteettityön esteistä liittyivät masentuneisuuteen, toimintakyvyn heikkenemiseen ja neuropsykiatriasiin tekijöihin. Tekijät viittaavat kaikki ensisijaisesti terveydenhoidon, eivät lastensuojelun pääasialliseen vastuualueeseen.

6.2. Lastensuojelun intensiivisen työn kontekstissa syntyneen nuorten positiota koskevan tiedon käyttö

Kolmas tutkimuskysymyksen koskee lastensuojelun kontekstissa syntyvää tietoa nuoren identiteettityöstä ja syntyneen tiedon hyödyntämismahdollisuuksia sekä seurauksia, joita syntyy, jos tietoa ei jaeta. Ajatukset, jotka itse pintaisesti vaivasivat minua haastattelut ja analyysin tehtyäni, olivat yllättävän kriittisiä, vaikka omat kokemukseni intensiivisen asiakastyön tekemisestä ovat olleet pääosin hyvin myönteisiä. Pääkriteikkini kohdistuu kysymykseen palvelujärjestelmän toimivuudesta tai pikemminkin toimimattomuudesta. Miten me olemme onnistuneet rakentamaan näin tehottomalta vaikuttavan palvelujärjestelmän identiteettityön vaikeuksissa painiskelevan nuoren ja hänen perheensä tueksi? Tai tarkemmin ilmaistuna, miten me edelleen ylläpidämme näinä aikoina näin tehotonta järjestelmää? Ei niin, ettei tehokkuutta olisi eri kontekstien sisällä olevissa palveluissa itsessään, kiirettä, huolta ja toimenpiteitä on oman kokemukseni mukaan ainakin paljon, vaan että miten huonosti palvelut toimivat yhteen ja miten vähän ne keskustelevat keskenään sekä miten kaukana ne sijaitsevat nuoren ja perheen arkisesta todellisuudesta sekä fyysisesti että saatavuuden kannalta.

Ajatellaanpa asiaa hiukan tarkemmin nuoren identiteettityön ja perheen resurssien näkökulmasta: Perheillä on yleensä asuinalueeseensa vahvat siteet lasten hoidon ja alakoulujen sijaintien takia. Lasten kaverisuhteet synnyttävät myös suhteita vanhempien välille, naapurustossa kun eletään.

Yläkouluihin siirryttäessä osa kaverisuhteista katkeaa, elinpiiri varhaisnuorilla laajenee ja heillä alkaa identiteetin rakentumisen vaihe. Ensimmäinen siirtymä alakoulusta yläkouluun tuo jo joissakin lapsissa näkyviin vaikeutta liittyä uuteen sosiaalisesti ja kognitiivisesti vaativampaan ympäristöön ja vertaisryhmän jäsenyyksiin, kuten Heikin tapaus osoittaa. Teineillä on kouluun tullessaan käytössään erilaista taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista pääomaa sisältäen identiteettipääoman näkyviä ja aineettomia resursseja. Niiden turvin nuoret suuntaavat yläkoulun vertikaalisiin aikuissuhteisiin ja horisontaalisiin vertaissuhteisiin käyden identiteettineuvotteluja ja hankkien kompetensseja identiteetin rakentamista varten sekä solmien kaveri- ja ystävyysuhteita ja lisäksi siten omaa sosiaalista pääomaansa. Viimeistään tässä vaiheessa alkaa joidenkin nuorten erottautuminen ”normaaliuden” ja ”tavallisuuden” suojasta näkyä, ja tarve lisätukeen ja -ohjaukseen on ilmeinen joko yksittäisissä pulmissa tai usealla elämänalueella. Näin oli asioiden laita sekä Heikillä että Antilla.

Palvelujärjestelmämme on kuitenkin rakennettu niin, että se noudattaa samaa erottautumisen logiikkaa kuin nuorten elämismaailmassa. Pienet pulmat saavat osakseen lähellä olevaa alhaisella intensiteetillä tehtävää tukityötä ja pulmien lisääntyessä ja vakavoituessa palvelu etäännyy ja siirtyy eri instituutioihin, sen saatavuus vaikeutuu ja intensiteetti lisääntyy vain joissain tapauksissa. Ennalta ehkäisevää työtä seuraa ehkäisevä työ ja sitä seuraa korjaava työ; syntyy palvelujen ketjuuntumista, pirstaloitumista ja viivästymistä, jotka lisäävät inhimillistä hätää ja taloudellisia kustannuksia. Palvelujärjestelmän monimutkaisuutta hallitsemaan on jopa syntymässä uusi palveluohjauksen ammattikunta. Entä jos olisi toisin päin: pienten pulmien ilmaantuessa, jotka nuori itse, perhe ja koulujen henkilökunta ensimmäisenä havaitsevat, olisi lähellä heti tarjolla intensiteetiltään korkea palvelu nuorille ja perheille, ja pulmien vähetessä intensiteettiä voitaisiin laskea. Mikäli pulmat lisääntyisivät uudelleen tai oireet monialaistuisivat, intensiteettiä voitaisiin uudelleen nostaa saman työtiimin tarjoaman palvelun puitteissa, kuten haastateltava sosiaalityöntekijä asian ilmaisi. Tämä merkitsisi nuorten identiteettityön tukemiseen tarkoitettujen palvelujen sijoittamista monialaisesti ja moniammatillisesti yläkoulujen välittömään yhteyteen.

Lastensuojelun intensiivinen työtapo kehitettiin vastaamaan nuorten monialaisen oireisuuden mukanaan tuomaan palvelujen ketjuuntumisen, pirstaloitumisen ja kumuloitumisen problematiikkaan viemällä palvelu sinne, missä oireet ilmenevät: kotiin, kouluun ja vertaisryhmään. Työtapo itsessään on palautteen ja haastattelujen perusteella ilmeisen vaikuttavaa johtuen sen korkeasta intensiteetistä, tiiviistä yhteistyösuhteesta nuoren ja perheen kanssa, vahvasta

panostuksesta yhteistyöhön sekä osaavasta henkilöstöstä. Se vain yksinkertaisesti sijaitsee väärässä kohdassa monen ”portinvartijan” takana, kun sen pitäisi sijaita nuoren ja perheen sekä koulun välittömässä läheisyydessä ja pulmien syntyälähteillä. Miksi rakentaa palvelua niin, että hyvän osaamisen ja asiantuntijuuden omaava työmuoto on odottamassa sille valikoitavia asiakkaita, kunnes heidän pulmansa ovat todella vakavia. Miksi ei sen sijaan asettauduta suoraan nuorten ja vanhempien käytettäviksi silloin, kun nuoren identiteettityön ongelmat ovat alkamassa ja sosiaalityön tarve ilmenee. Toisin sanoen, intensiivisellä työllä ei ole voitu ratkaista palvelujen ketjuuntumisen, pirstaloitumisen eikä kumuloitumisen ongelmaa, koska ongelman perusta ei ole nuorten ongelmien monialaisessa oireisuudessa, vaan palvelujen organisoitumisen tavassa.

Sen sijaan intensiivisellä työllä on pystytty ylittämään instituutioiden välisiä rajoja ja viemään työ nuoren kotiin hyvällä menestyksellä ja kouluunkin joltisellakin menestyksellä. Molempien poikien tapaukset on tästä hyvänä esimerkkinä. Perheinstituution rajan ylittäminen ei ole sosiaalityössä ollut koskaan vierasta, vaan haastateltujen sosiaalityöntekijöidenkin kertoman mukaan nimenomaan työn eetokseen kuuluvaa, joskin nykyään useinmiten toimistossa ja työntekijän määrittelyvallan alueella tapahtuvaa. Tapausesimerkeissä erityisesti vanhemmat kokevat intensiivisen työn kotiin vietynä toimivana ja nuoren ja perheen tilannetta parantavana, turvallisuutta ja kumppanuutta lisäävänä.

Pieneksi pettymykseksi itselleni osoittautui kuitenkin sosiaalityöntekijän ja intensiivisen työn välinen epäselvä suhde, joka tuli haastatteluissa näkyviin molemmissa tapauksissa enemmän tai vähemmän julki lausuttuna. Tiivis yhteistyö sosiaalityöntekijän ja intensiivisen työn välillä, joka on kirjattu intensiivisen työn paikalliseen malliin, vaikuttaa kuitenkin perustuvan käytännössä paljolti henkilökohtaisten suhteiden toimivuuteen. Malli on vain malli, joten epäselvien suhteiden syyt löytynevät prosessien ohjauksesta, vastuunjaosta ja vallasta. Joissakin intensiivisen työn (MST – MultiSystem Therapy) suomalaisissa sovellutuksissa intensiivinen lastensuojelullinen prosessi erotetaan itsenäiseksi ohjelmaksi, johon nuori ja perhe osallistuvat ja jonka ajaksi muut palvelut keskeytyvät. Itse en aikoinani intensiivistä mallia yhdessä paikallisesti kehitettäessä ollut ohjelmallistamisen kannalla, mutta olisiko sittenkin pitänyt olla. Vastaan edelleen, että ei olisi pitänyt, vaan kyse on mielestäni reflektioimattomasta sosiaalityön, nuoren ja perheen sekä intensiivisen työn välisestä suhteesta. Tapaushaastattelujen perusteella näyttää ilmeiseltä, että työprosessin alussa kaikki olennainen ja tarpeellinen tieto koskien koko perheen tilannetta, ei vain varsinaisena asiakkaana olevan nuoren tilannetta, ei ole tullut jaetuksi suoraan osallisten kesken,

vaan työhön on lähdetty vajavaisin tiedoin ja epäselvin vastuujaoin. Kyse on myös työmuotojen välisestä hierarkiasta ja vallasta, josta kiinnipitäminen ei ole ainakaan asiakkaan etu.

Rajan ylitys koulukontekstiin vaikuttaa sekin lähtökohtaisesti myönteiseltä asialta perustuen huolella rakennettuihin henkilökohtaisiin suhteisiin intensiivisen työn tekijöiden ja opettajien sekä koulun muun henkilöstön välillä. Yhteistyötä vaikuttaa haastattelujen ja oman työkokemuksenikin perusteella leimaavan hienotunteisuuden sävyttämä varovaisuus puuttua tai sanoa mitään todella merkittävää toisen työalueeseen kuuluvaa. Kyse ei ole yhteisestä työstä, jonka lähtökohtana on nuoren elämäntilanne ja nuoren omiin toiveisiin ja tarpeisiin perustuvan identiteettityön tukeminen, vaan pyrkimyksenä on pikemminkin rinnakkainen toisen työtavan ja –alueen koskemattomuuteen perustuva työ, jossa kumpikin osapuoli tekee parhaansa nuoren tukemiseksi oman kontekstinsa määrittelemien resurssien ja työtapojen puitteissa. Täysin koskemattomaksi intensiivisen työn alueeksi vaikuttaa jäävän koulukontekstissa oleva nuorten epävirallinen, kaverisuhteisiin perustuva identiteettityön alue, vaikka se epäilemättä kuuluu sosiaali- ja nuorisotalan ohjaajien ja sosionomien perusosaamisen alueisiin.

Koska lupa, oikeus ja velvollisuus rajanylityksiin hankitaan ja saadaan henkilökohtaisilla suhteilla, vaikuttaa nuorelle tai nuorisoryhmälle annettava identiteettityön tuki olevan täysin riippuvaista sekä koulun että sosiaalipuolen työntekijöiden henkilökohtaisesta aloitteellisuudesta ja keskinäisten suhteiden toimivuudesta. Yksittäiset intensiivisen työn tekijät jäävät nykykäytännössä täysin vaille pysyvissä monialaisissa yhteistyötiimeissä kertyvää sosiaalista, kulttuurista ja ammatti-identiteettiin sitoutuvaa pääomaa. Sen sijaan heidän ammatillisia voimavarojaan kulutetaan satunnaisiin rajojenylityksiin, yhteistyökumppaneiden etsintään ja suhteiden luontiin ilman nuoren elämäntilanteen kokonaisvaltaista tuntemusta, huolellista palvelutarpeen arviointia ja pysyviin yhteistyösuhteisiin kertynyttä luottamusta.

6.3. Tutkimuksen kriittinen tarkastelu ja jatkotutkimuksen paikat

Käytän tutkimuksessani useita teoreettisia lähestymistapoja ja käsitteitä. Yleisimmällä tasolla tärkein niistä on Côté'n ja Levine'n (2009) myöhäismodernin yhteiskunnan yksilöllistymiskehityksen huomioiva persoonallisuuden ja sosiaalisen rakenteen näkökulmiin perustuva identiteettikonstruktio. Tutkimusaineiston analyysin teoreettisena välineenä käytän edellä mainittua identiteettikonstruktioita yhdistettynä Pekkarisen (2010) kehittämään malliin positiosta

yksilön ulkoisten ja sisäisten toimintaedellytysten ja määrittelyjen yhteisvaikutuksena. Kolmas aineistoon ja sen analyysiin liittyvä teoreettinen käsite, joka liittyy yleensä nuoriin ja erityisesti tutkielmani lastensuojelun kontekstiin, on poikkeavaksi leimautuminen ja siihen liittyvä yhteisöreaktion käsite. Ylipäättään näin laajan ja monitasoisen teoreettisen kokonaisuuden koossapitäminen oli kiehtovaa, aikaavievää ja vaikeaa.

Tapaustutkimukseni poikien Antin ja Heikin suhteet omiin vertaisryhmiinsä ja ystäväpiiriinsä ovat mielestäni tutkielmani heikoin kohta. Jos olisin ulottanut haastattelut poikien vertaissuhteisiin esimerkiksi ryhmähaastattelumenetelmää käyttäen, olisi ympyrä sulkeutunut nuorten identiteettikontekstien osalta. Tämä on merkittävä seikka, koska nuorten keskinäisissä suhteissaan synnyttämän sosiaalisen pääoman merkityksen ja nuorten oman äänen kuulumisen ohittaminen vaikuttivat olevan heikoimmin reflektoidut kohdat myös monialaisen intensiivisen lastensuojelutyön nuorten identiteettityötä tukevassa toiminnassa. Heikin osalta jäi puuttumaan myös nuorisopsykiatrian osuus osana pojan identiteettityön työntekijäkontekstia. Sukupuolta ja koulukulttuurin paikallisuutta en ole myöskään huomioinut lainkaan tapauksieni analyyseissä. Tällaisenaankin tapaukset kuitenkin kertovat minulle paljon nuorten identiteettityöstä modernin ja myöhäismodernin yhteiskunnallisen murroksen oloissa ja intensiivisen lastensuojelutyön konteksteissa.

Antin tapauksessa on paljon itselleni tuttua, siis paljon vanhaa ja jotain uutta: Vanhaa on se, miten Antti toimii ulospäin ja kamppailee identiteetistään, miten hän haaveilee ammattimiehen urasta ja toteuttaa itseään seurustelun, kaverisuhteiden ja työn kautta. Hän saa toimintansa seurauksena osakseen myös leimaavia yhteisöreaktioita. Vanhaa on myös se, että sosiaalityö on organisoitu jatkumoksi, jossa uutta ongelmaa seuraa uusi palvelu. Uutta on se, miten Anttia lähellä olevat työntekijät ymmärtävät, tukevat ja rohkaisevat häntä; hänen toimintansa nähdään uudessa valossa, hänen kanssaan neuvotellaan, häntä ei tuomita, vaan hänen rinnalleen asetutaan. Puuttumaan jäi Antin identiteettikontekstien edustajien keskinäinen avoin vuoropuhelu ja ristiriitaisuuksien voittaminen Antin identiteettityön eduksi.

Heikin tapauksessa on puolestaan paljon uutta ja jotain vanhaa: Uutta on se, miten Heikki vetäytyy kasvokkaisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja keskittää huomionsa virtuaaliseen todellisuuteen. Todellisuuden kohtaaminen sellaisena kuin se hänelle näyttäytyy on liian vaikeata. Uutta on myös se, että työntekijät menevät Heikin luo kotiin ja yrittävät päästä hänen kanssaan yhteyteen. Vanhaa on tapa, jolla työ Heikin ja perheen ympärille on rakentunut jatkumoksi ongelma kerrallaan ja

kullekin tarvitsijalle erikseen. Puuttumaan jäi Heikin tilanteen kokonaisarvio, jossa kaikki perheen kanssa työtä tekevät työntekijät yhdessä perheen ja erityisesti Heikin kanssa tekisivät monialaisen palvelutarpeen arvioinnin pojan toimintakyvyn tueksi.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on ollut yhdistää lastensuojelun intensiivisen monialaisen työn ammatillisia käytäntöjä asiakasnuorten arkiseen identiteettityöhön nuorten elämismailmassa – kodissa, koulussa ja kaveripiirissä. Asettautumiseni monipaikkaiseen sivustaseuraajan position aiemmasta intensiivisen lastensuojelutyöntekijän roolista ei ollut aivan yksinkertaista, joskaan ei tietoisella tasolla kovin vaikeatakaan. Nuoruuden identiteettityön tutkiminen lastensuojelun monialaisen intensiivisen työn kontekstissa on hyvin monikerroksinen ja monia tarkastelukulmia mahdollistava positio. Tutkimusasetelman monikerroksisuus ja monipaikkaisuus osoittautuivat työn edetessä koko ajan kasvavaksi, kerroksellisemmaksi ja uusia käsitteitä sekä täsmennyksiä vaativaksi monikenttäiseksi tutkimusprosessiksi. Vaikeuteni työn koossapitämiseen lisääntyivät työn edetessä. Uusia tutkimuskysymyksiä ja ihmettelyjen aiheita vaikutti nousevan enemmän kuin vastauksia tutkimuskysymyksiini. Raapaistuani tutkielmani teoreettisen osuuden ja kahden nuoren identiteettitarinan ja heidän identiteettikontekstiensa kautta nuorten elämän todellisuuden pintaa syntyi vaikutelma, että vaikka pinnalla kuhisee trendejä, mielikuvia ja ajan hengen ja muodin mukaista puhetta ja toimintaa, niin pinnan alla vaikuttavat yhteiskunnalliset tendenssit ja riskienhallintakoneistojen toiminta ovat kuitenkin ne nykyajan rattaat, joiden pyörissä pyörimme hiukan vähemmän vapaina ja yksilöllisinä kuin ehkä kuvittelemme.

Siksi näen tutkielmani aineistossa ja analyysissä tietynlaisia jatkotutkimuspaikkoja: Erityisen kiinnostavaa olisi tietää enemmän lastensuojelun piirissä olevien nuorten luokkataustojen, tai pitäisikö sanoa luokkataustaan sitoutuneiden habitusten, yhteyksistä heihin kohdistettuihin yhteisöreaktioihin ja tulkintoihin ongelmien syistä sekä tulevaisuuden ennakoiteihin. Sijoitetaanko työväenluokkaisen taustan omaaviin nuoriin edelleenkin enemmän sosiaalisiin ongelmiin ja riskikäyttäytymiseen liittyviä leimaavia lausumia kuin keskiluokkaisen taustan omaaviin nuoriin? Ja ohjautuvatko he intensiivisen työn asiakkaiksi suoraan lastensuojelun omia väyliä pitkin, eli mikä on heidän palveluhistoriansa? Kertovatko keskiluokkaisen taustan omaavien nuorten ongelmien tulkinnat enemmänkin nuoren sisäisistä ego-identiteettiin liittyvistä ongelmista ja ohjautuvatko he lastensuojelun asiakkaiksi todennäköisemmin mielenterveyspalvelujen kautta? Lisäksi olisi hyödyllistä tietää kokevatko keskiluokkaisen taustan omaavat lastensuojelun asiakasnuoret myöhäismodernin yhteiskunnan erottautumis- ja kilpailuhaasteet erityisen haavoittavina? Riivaako

heitä pelko putoamisesta ja vaatimus menestymisestä? Entä pyrkivätkö työväenluokkataustaiset lastensuojelun asiakasnuoret pikemminkin ´ pärjäämiseen` työmarkkinoilla välttääkseen ´ syrjäytymisen` kuin valtaamaan itselleen uusia positioita yhteiskunnan tarjoamalla pääomamarkkinoilla. Sanomattakin on selvää, että haastattelemieni kaikkien neljän nuoren tulevat identiteettistrategiat tyydyttäisivät omaa ammatillista ja tutkijan uteliaisuuttani.

Pelkkä tieto ja tietoisuus nuorten ongelmista, ongelmia aiheuttaneiden syiden tulkinnoista ja niiden yhteyksistä nuorten luokkataustaan ei riitä. Samalla tulisi pohtia, minkälaisia vaikutuksia tällaisella tiedolla voisi olla nuorten kanssa työtä tekeviin ja käytettyihin työmenetelmiin sekä siihen eettiseen ja moraaliseen asennoitumiseen, joilla nuoriin kohdistettuja yhteisöreaktioita tuotetaan ja puretaan. Lisäksi tietoa tarvittaisiin yhteiskunnan riskienhallintakoneiston toimijoiden käsityksistä nuorten identiteettityöstä, toisten toimijoiden konteksteista ja omista yhteistyö- ja reflektioidoista. Vuorovaikutus ja neuvottelutaidot ovat nousseet keskeisiksi välineiksi nuorten identiteettityön tukemisessa lakien ja normien noudattamisen rinnalle. Omien ammatillisten rajojen vartioimista voisi mielestäni vähentää ja antaa sen sijaan sijaa uteliaisuudelle ja rajojen ylityksille tavoitteena kehittää ja organisoida monialaista ammatillista tiimityötä nuorten identiteettityön tueksi.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna, Kivijärvi, Antti, Peltola, Marja & Tolonen Tarja 2011 *Ystävytydet*. Teoksessa: Määttä, Mirja & Tolonen, Tarja (toim.) 2011 *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 112, 29-56.
- Aapola, Sinikka 1999 *Murrosikä ja sukupuoli: julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- Aapola, Sinikka & Ketokivi Kaisa (toim.) 2005 *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56.
- Aapola, Sinikka 2005 *Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutusreitit ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä*. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Ketokivi Kaisa (toim.) 2005 *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56, 254-283.
- Bardy, Marjatta 2009 *Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta*. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott 1994 *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Bhaskar, Roy 1975 *A Realistic Theory of Science*. Leeds: Leeds Books.
- Burr, Vivien 2004 *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Cieslick, M. & Pollock, G. (ed) 2002 *Young people in risk society: the restructuring of youth identities and transitions in late modernity*. Aldershot: Ashgate, cop.
- Chakrabarty, Namita & Preston, John 2007 *Putnam's pink umbrella? Transgressing melancholic social capital*. Teoksessa: Helena Helve ja John Brynner (toim.) *Youth and Social Capital*. Tuffnel Press, 43-57.
- Côte, James 2007 *Youth and the provision of resources*. Teoksessa: Helena Helve ja John Brynner (toim.) *Youth and Social Capital*. Tuffnel Press, 59-70.
- Côte, James E. & Allahar, Anton L. 1994 *Generation at Hold. Coming of Age in the Twentieth Century*. Toronto: Stoddard Publishing.
- Côte, James E. & Levine Charles G. 2009 *Identity Formation, Agency, and Culture. A Social Psychological Synthesis*. Psychology Press.
- Erikson, Erik H. 1968 *Identity: Youth and crisis*. London: W.W.Northon & Co. Inc.
- Erikson, Erik H. 1974 *Dimensions of a new identity*. New York: Norton
- Eräsaari, Risto 2008 *Konteksti*. Teoksessa: Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Helsinki University Press, 149-170.

- Eskola, Jari ja Vastamäki, Jaana 2001 *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa: Aaltola, Juhani ja Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloitytelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 24-42.
- Feinstein, S. C. 1985 *Identity and adjustment disorders of adolescence*. Teoksessa: Kaplan, H. I. & Sadock, B. J. (toim.): *Comprehensive textbook of psychiatry*. Baltimore: William & William.
- Forsberg, Hannele 2002 *Asianosaiset ja marginaalia koskeva kerronta*. Teoksessa: Juhila, Kirsi, Forsberg, Hannele & Roivainen Irene (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö*. SoPhi Jyväskylän yliopisto: Kopijyvä Oy.
- Freire, P. 1970 *Cultural action and conscientization*. Harvard Educational Review 40 (3), 452-477.
- Galambos, N. L., Almeida, D. M. & Petersen, A. C. 1990 Masculinity, femininity, and sex role attitudes in early adolescence: Exploring gender intensification. *Child Development*, 61, 1905-1914. Teoksessa: Kroger, Jane 2007 *Identity Development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, Calif: Sage, cop.
- Giddens, Anthony 1991 *Modernity and self-identity*. Cambridge: Polity Press. Teoksessa: Cieslick, M. & Pollock, G. (ed) 2002 *Young people in risk society: the restructuring of youth identities and transitions in late modernity*. Aldershot: Ashgate, cop.
- Gordon, Tuula 1999 *Materiaalinen kulttuuri ja tunteet koulussa*. Teoksessa: Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 99-116.
- Gordon, Tuula & Lahelma Elina & Holland Janet 2002 *Ystäviä vai vihollisia? Tulkintoja tyttöjen vuorovaikutussuhteista koulussa*. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 169-190
- Hannula, Aino 2007 *Systemaattinen tekstianalyysi. Kohteena Paolo Freiren pedagogian klassikkoteokset*. Teoksessa: Syrjäläinen, Eija, Eronen, Ari & Värri Veli-Matti (toim.): *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 111-125.
- Harrikari, Timo 2008 *Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 87. Helsinki 2008.
- Heikkinen, Alpo 2007. *Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palvelujen ja menetelmien tarkastelu*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:1.
- Heikkinen, Alpo 2010. *Nuorten intensiiviohjelma 2010. Ensimmäisen asiakasjakson vaikutuksia*. Etelä-Suomen Lapsen ääni –kehittämisohjelma. Nuorten intensiiviohjelma. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto 12/2010
- Heino, Tarja 2008. *Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset*. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpapereita 9/2008. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.
- Helve, Helena & Bynner, John (toim.) 2007 *Youth and Social Capital*. Tuffne Press.

- Hill, J. P. & Lynch, M. E. 1983 *The intensification of gender-related role expectations during early adolescence*. In J. Brooks-Gunn & A. C. Petersen (Eds.), *Girls in puberty: Biological and Psychological perspectives* (pp. 201-228). New York:Plenum. Artikkelissa:
- Holland, Janet 2007 *Inventing adulthoods: Making the most of what you have*. Teoksessa: Helena Helve & John Brynner (toim.) *Youth and Social Capital*. Tuffnel Press, 11-28.
- Hälvä, Marja 2011. *Nuorten parissa tehtävä sosiaalityö – Kuvaus lastensuojelun avohuollon asiantuntijuudesta*. Pro gradu –tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.
- Hämäläinen, Juha, Laukkanen, Eila & Vornanen, Riitta 2008 *Nuorisokasvatus, nuorisososiaalityö ja nuorisopsykiatria nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi*. Teoksessa: Autio, Minna, Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.): *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot vuosikirja 2008*. Helsinki:Hakapaino Oy, 161-169.
- Hänninen, Sakari 2011. *Epilogi: Vapauden ja kontrollin kaksoissidos*. Teoksessa: Satka Mirja, Alanen Leena, Harrikari Timo & Pekkarinen Elina (toim.) 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Vastapaino. Tampere.
- Hänninen, Vilma 2000 *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Juhila, Kirsi 2004 *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Jokinen Arja & Huttunen Laura & Kulmala Anna (toim.): *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karjalainen, Pekka 2010 *Nuorisososiaalityö*. Teoksessa Kananoja, Aulikki, Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. Tietosanoma Oy. Helsinki. 192–196.
- Kohlberg, L. 1969 *Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization*. In D. A. Golin (Ed), *Handbook of socialization theory and research* (pp. 347-480). Chicago: Rand-Mcnally. Teoksessa: Kroger, Jane 2007 *Identity Development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, Calif: Sage, cop.
- Kohlberg, L. 1984 *The psychology of moral development: The nature and validity of moral stages (Vol.2.)* New York: Harper & Row. Teoksessa: Kroger, Jane 2007 *Identity Development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, Calif: Sage, cop.
- Kosonen, Pekka A. 2005 *Sosiaalialan ja asiantuntijuuden kehityshehdot ja opiskelijavalinta*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 271. Publishing Unit, University Library of Jyväskylä.
- Kroger, Jane 2007 *Identity Development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, Calif: Sage, cop.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse 2007 *Ikkuna muutokseen*. Teoksessa: Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Daudeamus

- Lemert, Edwin M. 1951 *Social Pathology. A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Lemert, Edwin M. 1967 *Human Deviance, Social Problem & Social Control*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall Sociology Series.
- MacIntyre, Alasdair 1981 *After virtue. A study in moral theory*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Mannheim, K. 1952 *The problem of Generations*. Teoksessa: Mannheim, K. 1952 *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: RKP.
- Marcia, James 1993 *The relational roots of identity*. In J. Kroger (Ed.), *Discussions on ego identity* (pp. 101-120). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. Teoksessa: Kroger, Jane 2007 *Identity Development: Adolescence through adulthood*. Thousand Oaks, Calif: Sage, cop.
- Marcia, James 2002 *Adolescence, Identity and the Bernardone Family*. *Identity: An International Journal of Theory and Research* 2(3), 199-209. Teoksessa: Sinisalo-Juha, Eeva 2011 *Nuoren identiteetti nuorisotyössä. Identiteettiteorioiden näkökulmia informaaliin kasvatukseen*. Tampereen yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen pro gradu -tutkielma.
- McLean, Kate C. & Thorne, Avril 2006 *Identity Light: Entertainment Stories as a Vehicle for Self-Development*. teoksessa: McAdams, Dan, Josselson, Ruthellen & Lieblich, Amia 2006 *Identity and Story. Creating Self in Narrative*, 111-127. American Psychological Association. Washington, DC 2002. Library of Congress Cataloging –in-Publication Data.
- Mäkelä, Klaus 2010 *Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely*. Teoksessa: Lagström, Pösö, Rautanen & Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 101.
- Määttä, Mirja & Tolonen, Tarja (toim.) 2011 *Annettu, otettu, itse tehty. Nuorten vapaa-aika tänään*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 112.
- Niemi, Martti 2012 *Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhde lapsen kehityksen ennustajana. Pitkittäistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Nieminen, Juha 1995 *Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura r.y.. Lasten Keskus Oy.
- Paju, Petri 2011 *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 115.
- Pekkarinen, Elina 2010 *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 102.
- Pietikäinen, Reetta 2005 *Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä – työpajanuorten orientaatiot*. Teoksessa: Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.): *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56, 219-253.

- Peuhkuri, Timo 2007 *Teoria ja yleistämisen kriteerit*. Teoksessa: Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Daudeamus
- Puuronen, Vesa 2006 *Nuorisotutkimus*. Vastapaino.
- Raitakari, Suvi & Virokangas, Elina 2009 (toim.): *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista*. Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimuseura. Julkaisuja 96.
- Saarela-Kinnunen, Maria ja Eskola, Jari 2001 *Tapaus ja tutkimus = Tapaustutkimus?* Teoksessa: Aaltola, Juhani ja Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloitytelevälle tutkijalle*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 158-169.
- Satka Mirja, Alanen Leena, Harrikari Timo & Pekkarinen Elina (toim.) 2011 *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Vastapaino. Tampere.
- Sax, L. J., Astin, A. W., Korn, S. & Mahoney, K., M. 1998 *The American Freshman: National norms for fall 1998*. Los Angeles: Higher Education Research Institute, UCLA Graduate School of Education & Information.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom 2011. *Dialoginen verkostotyö*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos Helsinki
- Sennet, Richard 2004 *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Vastapaino. Tampere
- Sennet, Richard 2007 *Uuden kapitalismin kulttuuri*. Vastapaino. Tampere.
- Siekkinen, Kirsi 2001: *Syvähaastattelu*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevälle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 43-58.
- Sinisalo-Juha, Eeva 2011 *Nuoren identiteetti nuorisotyössä. Identiteettiteorioiden näkökulmia informaaliin kasvatukseen*. Tampereen yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen pro gradu –tutkielma.
- Strandell, Harriet 2010 *Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia*. Teoksessa: Lagström, Pösö, Rautanen & Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimuseura. Julkaisuja 101.
- Taipale, Vappu 2008 *Mielenterveyspolitiikka nousee innovaatiopolitiikan ytimeen*. Yhteiskuntapolitiikka 73(3), 310-318.
- Thornton, Sarah 1995 *Club cultures. Music, Media and Subcultural Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Tolonen, Tarja 1999 *Hiljainen poika ja äänekäs tyttö? Ääni sukupuoli ja sosiaalisuus koulussa*. Teoksessa: Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulutus ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 135-158.

Tolonen, Tarja 2001 *Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolen arkiset järjestykset*. Helsinki: Gaudeamus.

Tolonen, Tarja 2003 *Poikien nahistelut ja sosiaaliset järjestykset*. Teoksessa: Elina Lahelma & Tuula Gordon (toim.) *Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisuja, 98-107.

Tolonen, Tarja 2005 *Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiirtymissä*. Teoksessa: Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.): *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56, 35-65.

Tolonen, Tarja 2007 *Social and cultural capital meets youth research: A critical approach*. Teoksessa: Helena Helve ja John Brynner (toim.) *Youth and Social Capital*. Tuffnel Press, 29-42.

Tolonen, Tarja 2008 *Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot*. Teoksessa: Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura: Vastapaino.

Walkerdine, Valerie, Lucey, Helen & Melody, June 2001 *Growing up Girl. Psychosocial Explorations of Gender and Class*. Hampshire: Palgrave. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Ketokivi Kaisa (toim.) 2005 *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 56.

Willis, Paul 1984 *Koulun penkiltä palkkatyöhön*. Tampere: Vastapaino.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Elämönhallintapalvelut Visio Oy www.visionet.fi. Luettu 12.4.2012

Eriksson, Esa & Arnkil Tom Erik 2012 *Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista*. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 60. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=. Luettu 7.5.2013.

Intensiivimalli nuorten avohuoltoon –hanke 2009-2011. www.kasperihanke.fi/fi/osahankkeet/iina. Luettu 12.4.2012.

Kiilakoski, Tomi 2012 *Koulu nuorten näkemänä ja kokemana*. Tilannekatsaus – marraskuu 2012. Opetushallitus ja tekijät: Muistiot 2012:6. www.oph.fi/julkaisut. Luettu 4.1.2013.

Korkiamäki, Riikka 2013 *Kaveria ei jätetä. Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa*. Tampereen yliopisto: Akateeminen väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9124-5>. Luettu 25.7.2013.

Lastensuojelulaki 2007 / 417. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu 21.8.2013.

Merikratos oy. www.merikratos.fi. Luettu 12.4.2012

Nuorisolaki 693/2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>. Luettu 23.11.2011.

Urbanisanakirja. www.urbaanisanakirja.com. *Teiniangsti*. Luettu 20.2.2013.

Vinssi. Pääkaupunkiseudun Nuorten intensiivimenetelmä 2009-2011. [www.lapsenaani.fi/KONSULTATIIVINEN/VINSSI12/MENETELMÄOPAS YHTENÄINEN 12.3.2012n.pdf](http://www.lapsenaani.fi/KONSULTATIIVINEN/VINSSI12/MENETELMÄOPAS_YHTENÄINEN_12.3.2012n.pdf). Luettu 12.4.2012.

Ylönen, Oona 2009 Kaksinkertaisesti näkymättömät? Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos/Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. www.nuortenkeskus.fi/binary/file/-/fid/374. Luettu 14.11.2012.